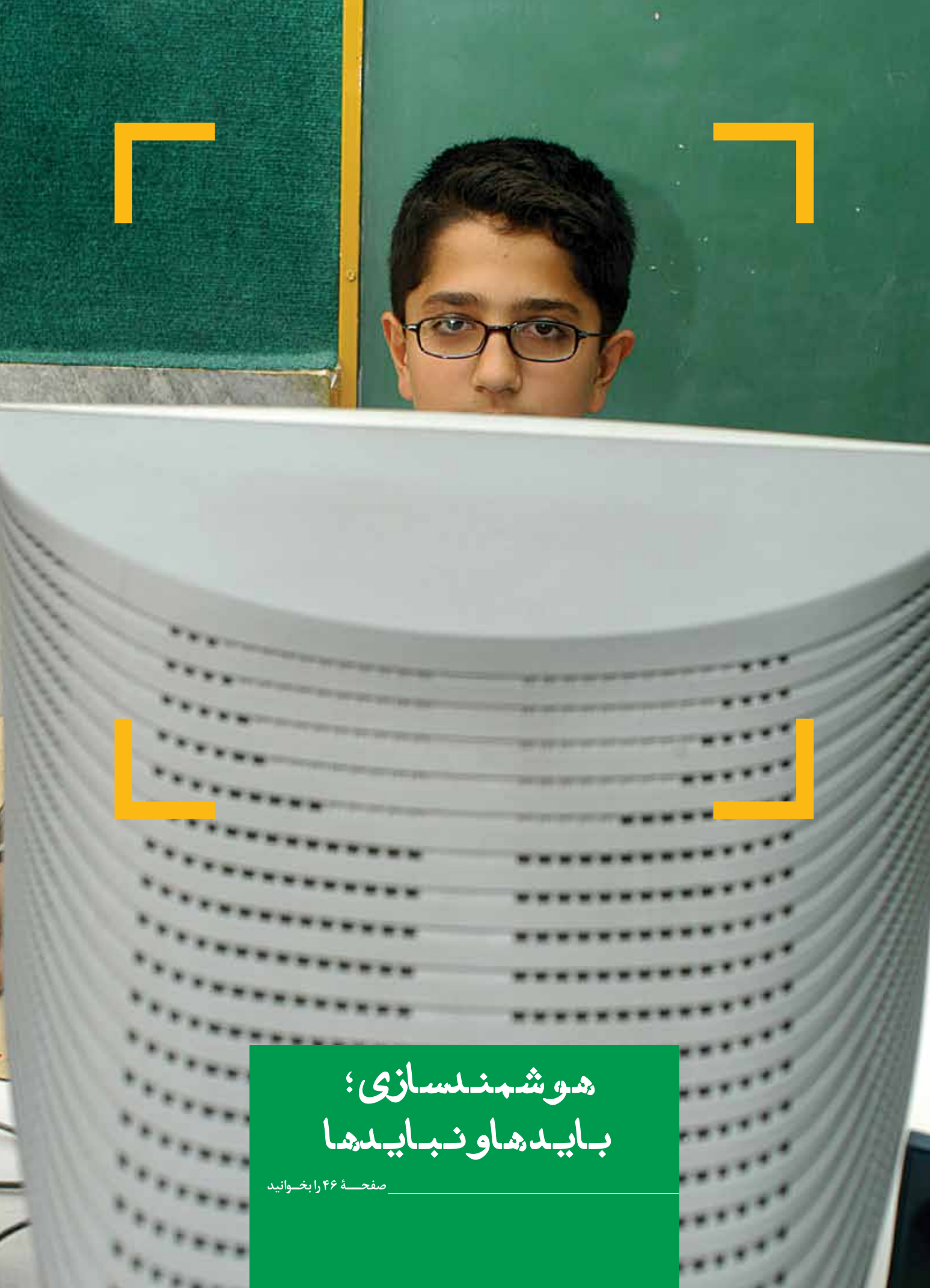


- بینش علمی در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای
- سبزی‌کاری در خانه، ضامن سلامت خانواده
- الگوی موفق برای آموزش‌های فنی و حرفه‌ای
- آزمون عمل‌کردی و مراحل ساخت آن
- جامعه‌شناختی کار در اسلام





# هوشمندی؛ باید ها و نباید ها

صفحة ۴۶ را بخوانید

آموزش و پرورش با کیفیت، آرزوی ماست	۲	دکتر بتول عطاران
بینش علمی در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای	۴	دکتر نعمت‌الله متین
نظام استاد-شاگردی پاسخی به گسست انتقال تجارب حرفه‌ای گفت‌وگو با دکتر ابراهیم فیوضات	۹	کهنزاد بابادی
فرایند گذار دانش‌آموزان از مدرسه به بازار کار در ایران	۱۶	دکتر مهدی شریعت‌زاده
ماهیت برنامه‌ریزی درسی منطقه محور آموزش‌های فنی و حرفه‌ای	۲۰	سید محمد حسین حسینی
سبزی‌کاری در خانه، ضامن سلامت خانواده	۲۵	علی محمد بخشوده
تلفیقی از نوآوری هنر و زیبایی	۳۰	مریم شریفی اوردکلو
الگوی موفق برای آموزش‌های فنی و حرفه‌ای	۳۴	علی نجفی، حسن اکبری
آزمون عملکردی و مراحل ساخت آن	۴۰	احمد شریفان، خدیجه بختیاری، فاطمه صنعتی
هوشمندسازی؛ بایدها و نبایدها	۴۶	سیامک تقی‌پور بروجنی، سوسن اسکندری، زهرا حیدری
جامعه‌شناختی کار در اسلام	۴۸	فریده میرمحمدی
خوانایی کتاب‌های درسی	۵۶	حشمت‌الله محمدی
تحلیلی از کتاب‌های کمک‌آموزشی و کمک‌درسی در حوزه آموزشی فنی و حرفه‌ای و کار دانش	۵۹	محمد حسین معتمدراد
معرفی کتاب	۶۲	علی محمد بخشوده

مدیر مسئول: محمد ناصری

سر دبیر: دکتر بتول عطاران

مدیر داخلی: علی محمد بخشوده

هیئت تحریریه: مهندس محسن جعفرآبادی، دکتر بهناز مرجانی، دکتر بتول عطاران،

غلامحسین حسین زاده یوسفی، نصرالله دامار

ویراستار: دکتر حسین داوودی

طراح گرافیک: علیرضا جوادی

نشانی دفتر مجله: تهران ایران شهر شمالی، پلاک ۲۶۶، صندوق پستی ۶۵۸۵-۱۵۸۷۵

تلفن دفتر مجله: ۹-۸۸۸۴۳۲۵۱ - ۰۲۱ داخلی: ۳۰۵

وبگاه: www.roshdmag.ir

پیام‌نگار: faniherfeievakarodanesh@roshdmag.ir

تلفن پیام‌گیر نشریات رشد: ۸۸۳۰۱۴۸۲ و ۸۸۸۳۹۲۳۲

چاپ: شرکت افست

شمارگان: ۳۵۰۰ نسخه

وزارت آموزش و پرورش  
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی  
دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی

# آموزش و پرورش با کیفیت، آرزوی ماست

در سالی که گذشت، چهار شماره از مجله را به همت نویسندگان مقالات و گزارش‌ها تقدیم همکاران کردیم و امیدواریم در سال آتی بتوانیم تعداد و گستره جغرافیایی اهل قلم مجله را افزایش دهیم. همکاران و هنرآموزانی که در شهرها و استان‌های گوناگون کشور با مسائل اجرایی آموزش و پرورش از نزدیک در تعامل هستند و آن‌ها را به‌دقت مطالعه می‌کنند، اگر نتیجه مطالعه خود را به‌صورت گزارش،

هفت‌سین یا هفت‌شین که گسترده شود، موجی از شادی و نشاط رابه خانه می‌آورد که در طول سال، جایگزینی برای آن نیست. بچه‌ها در پی یافتن عدد و رقم‌هایی که روی اسکناس‌ها میان ورق‌های قرآن نفیس چاپ شده‌اند، با هم رقابت می‌کنند، و بزرگ‌ترها آن را بر چشم و پیشانی می‌نهند؛ بدان امید که سالی با سلامتی و دغدغه‌های کمتر پیش‌رو داشته باشند و دعای خیر را نصیب همه می‌سازند.

تصویر و مقاله برای ما بفرستند بر دیده منت خواهیم گذاشت. در سالی که گذشت، تغییراتی در صحنه سیاست آموزش و پرورش رخ داد که سبب شد جناب وزیر در جمله‌ای بدین مضمون اشاره کردند که: «آموزش و پرورش نیاز به منتقدانی فهیم دارد که کارشناس مسائل آموزشی باشند، و نه کارمندانی که دستورات را اجرا می‌کنند». امید است در سال آتی قلم نقد و بررسی پررنگ و تحلیل مسائل گذشته و برنامه‌ریزی آینده با نگاهی نو صورت پذیرد.

در سالی که گذشت، اقتصاد ملی به‌سوی رفت که وزیر محترم آموزش و پرورش حل مسائل اقتصادی آموزش و پرورش را منوط به تشکیل هیئت تخصصی اقتصادی دانست. در سال آتی جامعه فرهنگیان منتظر تصمیمات هیئت مذکور است.

آموزش و پرورش با کیفیت، برخوردار از سامان‌دهی و بهسازی نیروی انسانی و قادر به مدیریت منابع آموزش و پرورش، سال‌هاست که آرزوی ماست.

در این شماره سعی کرده‌ایم قسمتی از آرزوهای خود را به توصیف درآوریم. دکتر متین، در مقاله خود با عنوان «ضرورت تقویت و توسعه بینش علمی در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای»، «پژوهش‌مداری» را لازمه آموزش و پرورش کارآمد و باکیفیت ذکر کرده‌اند و آموزش گفتار، رفتار و پندار علمی را برای ایجاد بینش علمی در دانش‌آموزان و هنرجویان ضروری دانسته‌اند.

در مقاله دیگری، گفت‌وگویی داشته‌ایم با دکتر فیوضات که در آن، ضمن تأکید بر اهمیت نظام استاد - شاگردی، راز پیشرفت جوامع صنعتی غرب را به لحاظ فکری و فرهنگی

از ایشان پرسیده‌ایم و میزان آسیب‌پذیری این سیستم را در تحولات صنعتی بررسی کرده‌ایم.

در مقاله جناب شریعت‌زاده، اصلی‌ترین معضل جامعه، یعنی اشتغال و مسائل گذر دانش‌آموزان از مدرسه به بازار کار بررسی و تدابیر ارتباط با بازار کار در برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌ها بیان شده است.

دو مقاله «سبزی‌کاری در خانه» و «تلفیقی از نوآوری هنر و زیبایی»، به‌منظور کمک به هنرآموزان در تدریس امور عملی به هنرجویان، به شرح جزئیات تولید از برنامه‌ریزی تولید تا تکمیل محصول پرداخته‌اند.

دو مقاله «هوشمندسازی، بایدها و نبایدها» و «خوانایی کتاب‌های درسی»، به نقد و بررسی دو موضوع آموزشی پرداخته‌اند. نویسندگان هر دو مقاله از هنرآموزان استان‌ها هستند و مقالات ایشان نشانه علاقه‌مندی و تبحر هنرآموزان در مسائل تألیف و تدریس است. امیدواریم سایر استان‌ها نیز از مشکلاتی که در زمینه‌های متفاوت آموزشی فنی و حرفه‌ای با آن‌ها برخورد می‌کنند و ذهنشان درگیر موضوع می‌شود، مجله را با تصویر، خبر یا مقاله‌ای مطلع سازند.

در پایان به موضوع کتاب‌های کمک آموزشی و کمک درسی در آموزش فنی و حرفه‌ای و کار دانش پرداخته‌ایم. ابتدا گزارش مسویتی از وضعیت این کتاب‌ها و تحلیل سازمان‌دهی و ارزیابی آن‌ها به کمک سندهای موجود در «دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی» پرداخته شده است.

هیئت تحریریه و تمامی همکاران امیدوارند این شماره از مجله نیز مورد استقبال همکاران قرار گیرد.

## ضرورت تقویت و توسعه

# پیش‌بینی علمی در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای

### اشاره

جایگاه و نقش مهم آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در توسعه کشور بر کسی پوشیده نیست. داشتن نیروی انسانی توسعه یافته و پژوهشگر برای آموزش‌های فنی و حرفه‌ای از ضروریات است. یکی از برنامه‌های نوآورانه پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش برای تقویت بینش علمی و پژوهشی معلمان برنامه معلم پژوهنده است که سال‌هاست در آموزش و پرورش سراسر کشور اجرا می‌گردد و استقبال تقریباً مناسبی از آن به عمل آمده است. نگارنده در ارزشیابی از پژوهش‌های اقدام‌پژوهی همکاری داشته و در این خصوص نیز پژوهشی انجام داده است. به عقیده وی میزان مشارکت هنرآموزان فنی و حرفه‌ای در برنامه معلم پژوهنده بسیار اندک و ناامیدکننده است. به نظر می‌آید چنانچه مطلبی در جهت ضرورت و اهمیت توسعه بینش علمی در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای نگاشته شود احتمالاً مؤثر واقع می‌شود.

کلیدواژه‌ها: آموزش فنی و حرفه‌ای، آموزش و پرورش کارآمد

### مقدمه

کیفیت آموزش فنی و حرفه‌ای، به مدرسان، معلمان و مدیران مسئول و بینش علمی آن‌ها بستگی دارد. معلم باید خود را عضوی از یک گروه حرفه‌ای بداند که در پی کسب کمال تلاش می‌کند. وی نه تنها باید آرمان‌های آموزشی جامعه خویش را بپذیرد بلکه باید در دوران آماده شدن برای شغل معلمی، زندگی شغلی و فلسفه آموزشی خویش را گسترش دهد. معلم فنی و حرفه‌ای جای بس مهمی در جامعه امروز دارد. هم اوست که جامعه صنعتی را که واقعیت جهان امروز است با «نظام آموزشی» به هم پیوند می‌دهد. به درستی گفته شده است که نظام آموزش فنی و حرفه‌ای از نهادهای مهم و بنیادین برای تربیت نیروی انسانی است و افزایش بهره‌وری و کارایی منوط به فراهم ساختن زمینه‌های



است. به همین منظور در این نوشته تلاش می‌شود، ضمن معرفی آموزش و پرورش کارآمد و ضرورت توسعه دانش محوری در این نظام، به معرفی روش‌های تقویت بینش علمی در میان معلمان هنرستان‌ها اشاره شود.

## آموزش و پرورش کارآمد چیست؟

با اطمینان بالا می‌توان اظهار داشت که آموزش فرهنگ‌ساز و متناسب با نیاز بازار کار در تحقق اهداف توسعه یک عامل بنیانی است. دست‌یابی به توسعه پایدار، نیازمند سطح قابل قبولی از خردورزی جمعی، عادت‌های مثبت رفتاری، فرهنگ پویا و مواردی از این دست است که آموزش روش‌های علمی برخورد با مسائل در فراهم ساختن چنین بستری نقش اساسی بر عهده دارد.

رسالت اصلی آموزش و پرورش تربیت علمی و اخلاقی افراد است. لذا از این منظر آموزش و پرورش پایه‌اساسی توسعه محسوب می‌شود. آموزشی که بستر ساز توسعه باشد، باید بر پایه بینش علمی تفکر انتقادی، مهارت‌های اساسی زندگی و... را به سطح تک‌تک اعضای جامعه برساند. (۱)

اگر سؤال شود که آموزش و پرورش کارآمد چیست؟ باید به کارکردهای عمده نظام آموزش و پرورش اشاره شود، و آن شامل دو دسته کارکرد اساسی است:

۱. مهارت‌آموزی، انتقال و تولید دانش؛
  ۲. ایجاد و انتقال هنجارها و ارزش‌های پیش‌نیاز توسعه و تعبیه نظام شخصیتی متناسب با آن‌ها.
- البته باید افزود تنها فراگیر کردن آموزش در سطح جامعه نمی‌تواند کارکردهایی همچون مهارت‌آموزی، تربیت متخصص کارآمد و خصوصاً تربیت افراد مولد دانش یا دانشمند و خلاق را عملی سازد. بلکه برای تحقق این نوع از کارکرد آموزش و پرورش باید به کیفیت آموزش و یادگیری نیز توجه شود. بنابراین توجه به شاخص‌های آموزشی همچون فرصت و انگیزش، ایجاد انگیزش درونی و پایدار و تعمیم و تعبیه ارزش‌های ابزاری در فرایند یادگیری، با توجه به آموزش انتقادی، آموزش و پرورش سؤال محور و دانش‌آموز مدار، یادگیری مشارکتی و نه اقتدارگرا در آموزش و پرورش می‌تواند به مهارت‌آموزی مناسب و عرضه خروجی متناسب با توسعه برای جامعه منجر گردد (۲).

## توسعه بینش علمی و پژوهش مداری ضرورت آموزش و پرورش کارآمد

همه کسانی که در قلمرو آموزش و پرورش به نحوی کوشا هستند در صورتی در کار خود موفق خواهند بود که به توسعه ملی کمک کنند و نسبت به تعلیم و تربیت بینش علمی داشته باشند. از این رو باید در آموزش و پرورش به تقویت بینش علمی در کارکنان و دانش‌آموزان همت گمارد. در اینکه بخشی

اصلاحات و توسعه اقتصادی اجتماعی است. در این میان نیروی انسانی شاغل در نظام آموزشی، به‌ویژه کادر آموزشی هنرستان‌ها، اهمیت ویژه دارد، به‌گونه‌ای که می‌توان گفت مناسب‌ترین و منطقی‌ترین برنامه‌های درسی تدوین شده، بدون وجود معلم دانا و توانا توفیق چندانی نخواهد یافت.

البته دست یافتن به نیروی انسانی ماهر و کارآمد بس دشوار و زمان‌بر است. گرچه این امر در مورد دیگر نظام‌های آموزشی، مثل نظام آموزش ابتدایی یا راهنمایی و متوسطه نظری نیز چندان آسان و ساده نیست، اما در نظام‌های آموزش فنی و حرفه‌ای جذب و تربیت، به دلیل اقتضات خاص نیروی انسانی کارآمد دوچندان دشوار است. چرا که از یک سو کادر آموزش این نظام باید ویژگی‌ها و شایستگی‌های حرفه‌ای آموزش‌های عمومی یا غیر فنی و حرفه‌ای را دارا باشند و از سوی دیگر، به اندیشه و مهارت‌های علمی و فنی و پژوهشی مجهز گردند.

در مقایسه با مهارت‌های علمی و فنی افراد غیرآموزشی، مثل مهندسان شاغل در بخش کار و بازار نیز، دانش و مهارت‌های کادر آموزشی با مهارت‌های علمی و فنی نیروی انسانی شاغل در بازار کار متفاوت است. چرا که نیروی انسانی شاغل در آموزش باید بتواند دانش و مهارت‌های علمی و فنی را به روش‌های گوناگون به هنرجویان منتقل کند و آنان را در دست‌یابی به مهارت‌های لازم و بینش علمی و برای کار و تحصیل در آینده آماده سازد. چنین وظیفه‌ای کار نیروی انسانی شاغل در بخش آموزش را دشوار و برنامه‌ریزی برای تربیت و توسعه حرفه‌ای چنین نیروهایی را مشکل می‌سازد. با توجه به نکات مطرح شده مشخص است که نیروی انسانی کارآمد و دارای بینش علمی و پژوهشی از ضروریات



## توسعه‌بپیش‌علمی و پژوهش‌مداری ضرورت آموزش و پرورش کارآمد است

از مدیران و معلمان ما در نظام آموزش و پرورش از بالاترین سمت تا پایین‌ترین آن به همه هوش و درایت و توانایی خود، با پژوهش علمی در زمینه مسائل آموزش و پرورش و اصول و قواعد آن آشنایی عمیق ندارند، تردیدی نیست. به علاوه، اغلب به اهمیت و ضرورت استفاده از بینش علمی در ادارهٔ اموری که به‌عهده دارند، اعتقاد چندانی ندارند. در نتیجه در تصمیم‌گیری‌های خود از شیوه‌های رایج پیروی می‌کنند. این در حالی است که مدیریت و آموزش، علم است و تابع قوانینی حاکم بر رهبری، یادگیری و یاددهی و مبتنی بر تحقیقات جامعه‌شناختی و روان‌شناختی است. بسیاری از معلمان که در واقع در زمرهٔ مروجان علم و پرورندگان روح علمی به‌حساب می‌آیند بنا بر قاعده باید با بینش علمی آشنا باشند تا در سازندگی افکار علمی دانش‌آموزان و جامعه مؤثر شوند.

به‌نظر می‌رسد بعضی از معلمان دربارهٔ حرفهٔ خود، که فن آموزش و پرورش است، نه به کاربرد بینش علمی، احساس نیاز می‌کنند و نه به هنگام رویارویی با مسائل، که در حین تدریس یا هنگام برخورد با شاگردان پیش می‌آید، داشتن بینش علمی و کاربست آن را لازم می‌دانند.

در واقع، تاکنون هیچ‌کس هم از معلمان نخواستسته است که به شیوهٔ علمی مطالعه کنند و بیندیشند و یا اینکه الگویی پیش روی خود داشته باشند که با کار علمی خود، سرمشق و مشوق آنان به پژوهش باشد. معلمان، اغلب، در تدریس از الگوی معلمان گذشتهٔ خود یا از همکاران دیگر خود پیروی می‌کنند. به نظر آن‌ها کتاب‌های درسی و روش‌های کتاب‌های آموزشی موجود و نیز تجارب فنی آن‌ها اسنادی معتبر و تردیدناپذیرند.

در تربیت دانش‌آموزان خود نیز از آداب و رسومی که در دوروبرشان رایج است و خود به آن‌ها خو گرفته‌اند الهام می‌گیرند و دربارهٔ صحت و سقم آن‌ها یا کارایی آن‌ها نیز سؤالی به ذهنشان نمی‌رسد و اگر گاهی جرقه‌ای بزند و نادرستی و بیهودگی آن‌ها را احساس کنند، یا روش بررسی آن را نمی‌دانند و یا پیگیر آن نیستند.

البته عده‌ای معدود هم هستند که از بینش علمی برخوردارند. شاید این سؤال مطرح شود که دلیل ضعف بینش علمی در میان معلمان و به تبع آن در بین دانش‌آموزان چیست؟

پیاژه وضع غیرفعال معلمان کشورها در قبال پژوهش‌های علمی را معلول چهار علت می‌داند:

۱. معلمان و مردم، آموزش و پرورش را علم، آن‌هم علمی دشوار، نمی‌دانند.

۲. معلمان مجبورند برنامه‌ها و روش‌هایی را به‌کار برند که دولت تعیین و ابلاغ کرده است و در نتیجه استقلال فکری و

خلاقیت را از دست می‌دهند.

۳. صنف معلمان و مربیان، به جای آنکه به مطالعات مشترک و مبادلهٔ اطلاعات خود بپردازند، فقط مسائل صنفی را مطرح می‌کنند.

۴. در اغلب کشورها تربیت معلم خوب صورت نمی‌گیرد و معلمان پس از دانش‌آموختگی از جریان‌های علمی و فعالیت‌های تجربی دور می‌مانند.

موارد فوق در کشور ما نیز صادق است. برای مثال مشارکت معلمان، به خصوص معلمان فنی و حرفه‌ای، در برنامهٔ معلم پژوهنده بسیار ضعیف است و نیز آنان که در این برنامه شرکت می‌کنند، اکثر با روش‌های علمی و اقدام‌پژوهی آشنایی کامل ندارند.

در نظام‌های آموزشی نباید انتظار داشت که بتوان بدون نیروی انسانی اندیشه‌گر و مجهز به بینش علمی به دانش‌آموزان و هنرجویان دارای بینش علمی دست یافت و سرانجام به توسعهٔ مملکت کمک نمود. بنابراین، گفتار علمی، رفتار علمی و پندار علمی باید در آموزش و پرورش حاکم باشد تا نتیجهٔ آن به توسعهٔ ملی منجر گردد.

مجهز شدن به بینش علمی بستر فرهنگی و اجتماعی خاص خود را می‌طلبد. بنابراین برای ایجاد بینش علمی در معلمان و شاگردان باید کوشید و برای این کار از طریق آموزش و بسترسازی‌های لازم و از راه‌های گوناگون استفاده نمود. چنانچه این بسترسازی‌ها فراهم نشود این وضعیت را می‌توان به بحرانی در بطن نظام آموزش رسمی کشور تلقی کرد و دیگر نمی‌توان به انتظاراتی که از آموزش و پرورش در جهت توسعهٔ ملی داریم، چندان دل‌بست.

## بینش علمی در واقع فهم روش‌های علمی و درک چگونگی و کاربرد آن‌ها در حل مسئله است

سیف، علی‌اکبر (۱۳۷۱) داشتن بینش علمی را در پیروی از فرایندی که در حل مسئله کاربرد دارد تعریف می‌کند و برای آن گام‌هایی زیر را بر می‌شمارد:

- بررسی موقعیت تشکیل دهندهٔ مسئله، تردید، دقت و تمرکز دربارهٔ مسئله؛

- کوشش در دادن پاسخی به نسبت مناسب؛

- کوشش در دادن پاسخ‌های گوناگون با روش‌های

گوناگون، چنانچه پاسخ‌های نخستین ما نابسنده باشد؛

- توجه پی‌گیر به هدف و افزایش انگیزه از این راه؛

- توجه به جنبه‌های گوناگون مسئله، کشف رابطه‌های

ضروری و چشم‌پوشی از آنچه نامربوط است.

چنین تعریفی از بینش، آن را معادل آنچه شیوهٔ تفکر برای حل مسئله خوانده شده است می‌کند. علم نیز در معنای خاص، عبارت است از آن معرفت سازمان یافتهٔ بشری که از تجربه‌های حسی و با استفاده از روش‌های شناخته شده‌ای

## گفتار علمی، رفتار علمی و پندار علمی باید در آموزش و پرورش حاکم باشد تا نتیجهٔ آن به توسعهٔ ملی منجر گردد



و روش‌های حل مسئله برای کسانی که بینش علمی دارند، امری طبیعی و روزمره است. کسی که دارای بینش علمی ست ویژگی‌های شخصیتی و رفتاری‌ای دارد که وی را از آنانی که چنین بینشی ندارند باز می‌شناسد.

کسی که بینش علمی دارد وضع موجود را طبیعی تلقی نمی‌کند، پیوسته با تجربه سر و کار دارد، از اشتباه کردن نمی‌هراسد و از تاریخ و پیشرفت‌های انسان‌ها درس می‌آموزد. همچنین در جهان امروز زندگی می‌کند، از گذشته می‌آموزد و به آینده نظر دارد. مجهز به تفکر علمی است، از تعصب

به‌دست آمده باشد. بنابراین، بینش علمی فهم روش‌های علمی و درک چگونگی و کاربرد آن‌ها در حل مسئله است. کاربرد منظم روش علمی را برای حل یک مسئله پژوهش می‌گویند. هدف از کاربرد روش علمی شناسایی مناسب‌ترین راه‌حل برای یک مسئله است. روش علمی در برگیرنده گام‌های زیر است:

۱. تنظیم مسئله،
۲. تدوین فرضیه،
۳. تحلیل اطلاعات مربوط به مسئله،
۴. آزمون فرضیه،
۵. نتیجه‌گیری.

در واقع بینش علمی عبارت است از استفاده از روش علمی برای حل مشکلات. معلم زمانی می‌تواند بینش علمی



و پیش‌داوری به دور است، سعه صدر دارد، همواره آماده پذیرفتن حقایق است، اهل مشورت است، جمع‌گراست و به کارهای گروهی اعتقاد دارد. بینش علمی داشتن یعنی اعتقاد به روش علمی و به پژوهش داشتن و خلاق، نوآور، انتقادپذیر و انعطاف‌پذیر بودن.

در مجموع کسی که بینش علمی دارد، در انجام کارهای خود مراحل را طی می‌کند، از جمله:

الف. شناسایی مشکل، ب. بررسی علل مشکل، پ. تعیین و بررسی راه‌حل‌های ممکن، ت. تعیین معیارها برای سنجش

دانش‌آموزان را پرورش دهد که خود دارای ویژگی‌های مطلوب بوده و از بینش علمی قوی برخوردار باشد. در میان این ویژگی‌ها، خلاقیت و خودباوری اوست که در شکل‌گیری و تقویت بینش علمی وی دخیل است.

منظور از داشتن بینش علمی این است که افراد، اعم از معلم، دانش‌آموز، مدیر و بالاخره هر فردی در جامعه، با مسائل و امور مربوط به کار و حرفه، حتی زندگی شخصی خود برخوردی اصولی و علمی داشته باشند و پژوهش را برای حل مشکلات فرد کارساز بدانند. به‌کارگیری روش‌های علمی

راه‌حل‌ها، ث. تعیین نتایج حاصل از مقایسه راه‌حل‌ها با معیارها و ج. انتخاب راه‌حل مناسب چ. اجرا و ارزیابی.  
با استفاده از روند منظم فوق می‌توان مسائل را به‌درستی تبیین نمود و از بینش علمی بهره‌مند گردید...

## پژوهش و معلمان

بر اساس مطالعات موجود، مدارس برای اجرای کارکردهای خود و نیل به اثربخشی و کمک به توسعه یافتگی، باید فعالیت‌های فراوانی را طراحی کنند و به مرحله اجرا درآورند. پژوهش در مدرسه در این میان مهم‌ترین عامل برای نیل به دانایی و آگاهی در درون مدرسه به‌شمار می‌آید. پژوهش در مدرسه، هم بستری برای توسعه توانمندی مدیران و معلمان در اداره، مدرسه و کلاس درس به‌وجود می‌آورد و هم بستری برای شکوفایی استعدادهای دانش‌آموزان در درون کلاس درس فراهم می‌سازد.

پژوهش در مدرسه ابزاری مناسب برای هدایت تفکر و عمل دانش‌آموزان و معلمان است. با داشتن معلمان پژوهنده، مدرسه مسیر درست را می‌یابد. یکی از ویژگی‌های مهم مدارس اثربخش و کارآمد توجه به پژوهش است.

در مدارس اثربخش، پژوهش مهم‌ترین رویکرد برای کسب دانش و یادگیری است. پژوهش بیشترین کمک را به شناسایی وضع موجود و راه‌های بهبود آن می‌نماید. مدرسه پژوهنده و یادگیرنده مفهومی جامع برای اندیشه‌ورزی در این زمینه است.

## در مدارس اثربخش،

پژوهش مهم‌ترین

رویکرد برای کسب

دانش و یادگیری است.

پژوهش بیشترین

کمک را به شناسایی

وضع موجود و راه‌های

بهبود آن می‌نماید

پژوهش با سطوح مختلف خود به مدرسه و معلمان در مسیر توسعه و حرفه‌سازی کمک می‌کند. به ویژه پژوهش از طریق اقدام‌پژوهی و درس پژوهی به معلمان برای درک هر چه بهتر تدریس کمک می‌کند. دانش‌آموزان در کلاس درس با بهره‌گیری از روش حل مسئله و پژوهش به عمق بیشتری از یادگیری دست می‌یابند و برای توسعه تربیت می‌شوند. در واقع سه سطح از پژوهش، «پژوهش‌های معلمان»، «پژوهش دانش‌آموزان» و «پژوهش‌های پژوهشگران خارج از مدرسه و کلاس درس» بیشترین سهم را در بهبود توان حرفه‌ای معلمان، مدیران و دانش‌آموزان بر عهده دارند.

اقدام‌پژوهی به عنوان روشی برای پژوهش معلمان، یک راهبرد برای یادگیری هرچه بیشتر درباره تدریس و یادگیری است. با استفاده از اقدام‌پژوهی، معلمان «دانش بومی» مورد نیاز را برای پیشبرد یادگیری-یاددهی تولید می‌کنند. درس‌پژوهی نیز به معلمان کمک می‌کند تا برنامه‌های تدریس موضوعات درسی را عمیق‌تر تهیه کنند و به مرحله اجرا درآورند. اقدام‌پژوهی بیش از سایر روش‌های شناخته شده پژوهش برای معلمان مؤثر است.

صفوی، اقدام پژوهی را چنین تعریف می‌کند:  
این رویکرد به این معناست که معلم با ذهنیت پژوهش‌گرایانه و با برخورداری از هنجار آزمایش‌گری، با موقعیت‌های عینی که با آن‌ها سروکار دارد، به‌عنوان یک مسئله و موضوع تحقیق برخورد می‌کند و این‌ها را در خود ایجاد می‌نماید که می‌تواند برای حل مشکل یا ارتقا بخشیدن به کیفیت کار خود راه‌حلی پیدا کند. مانند مشکل رفتاری یک یا چند شاگرد، مشکلاتی که در یادگیری وجود دارند، پیشرفت تحصیلی یک یا چند دانش‌آموز و یک مسئله آموزشی. معلم می‌تواند این‌گونه مسائل را به‌عنوان یک موضوع تحقیقاتی انتخاب کند و از طریق مطالعه، هم‌فکری و تبادل نظر با همکاران به فرضیه‌های مشخصی دست یابد و سپس آن‌ها را در کلاس درس خود به‌کار گیرد، به اجرا بگذارد و نتایج حاصل را در هر یک بررسی کند که تا چه حد در رفع مشکل مؤثر واقع شده است.

## جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

نیروی انسانی در همه بخش‌ها، به خصوص در حوزه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، از اصلی‌ترین ارکان پیشرفت است. نیروی انسانی فاقد بینش علمی و پژوهشی قادر به ایفای نقش مهم خود، که همانا خلق آموزش‌وپرورش کارآمد است، نخواهد بود. برای تقویت بینش علمی ایجاد بستر لازم است. یکی از بسترها تلاش در جهت انجام اقدام‌پژوهی است، که از این طریق می‌توان به آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به‌آفرین نزدیک شد.

### منابع

- عبداللهی، حسین (۱۳۸۹)، برنامه‌ریزی توسعه آموزش‌وپرورش با تأکید بر تجربه ایران، پژوهشگاه مطالعات آموزش‌وپرورش
- ازکیا، مصطفی (۱۳۷۹)، جامعه‌شناسی توسعه، انتشارات نشر قلم، تهران
- کاردان، علی محمد (۱۳۷۶)، پرورش بینش علمی در آموزش‌وپرورش، جنگ مقاله‌ها، ویراسته دکتر منصور علی حمیدی، پژوهشکده تعلیم‌وتربیت
- متین، نعمت‌الله (۱۳۸۹)، آموزش‌وپرورش و توسعه، ترجمه مقاله برگرفته از دانش‌نامه جامعه‌شناسی، پژوهشکده تعلیم‌وتربیت هندی.
- سیف، علی‌اکبر (۱۳۷۱)، روان‌شناسی پرورشی، نشر آگاه، تهران
- شریعتمداری، علی (۱۳۶۹)، (مترجم) منطق تئوری تحقیق، نوشته جان دیویی، دانشگاه تهران
- منبع شماره ۴
- صفوی، امان‌الله (۱۳۶۹)، کلیات روش‌ها و فنون تدریس، نشر معاصر
- Ballantine, H. T. (1995). *the sociology of education*. Pnentece - Hall. Inc. Englewood cliffs, New Jersey
- Frank, A. G. (1962). *sociology of Development and under development of sociology*.
- United National (1990). *human Development report*.
- Carr, Kathryn (1990). *How Can we teach Critical Thinking?* ERIC Digest.
- Cochran, Marilyn - smith, Susan L. Lytle (1992). *Inside/outside: Teacher Research and Knowledge*. Teacher college press.

به بهانهٔ تحلیل نظام استاد-شاگردی در

گفت‌وگو با دکتر ابراهیم فیوضات

# نظام استاد-شاگردی پاسخی به، گسست انتقال تجارب حرفه‌ای

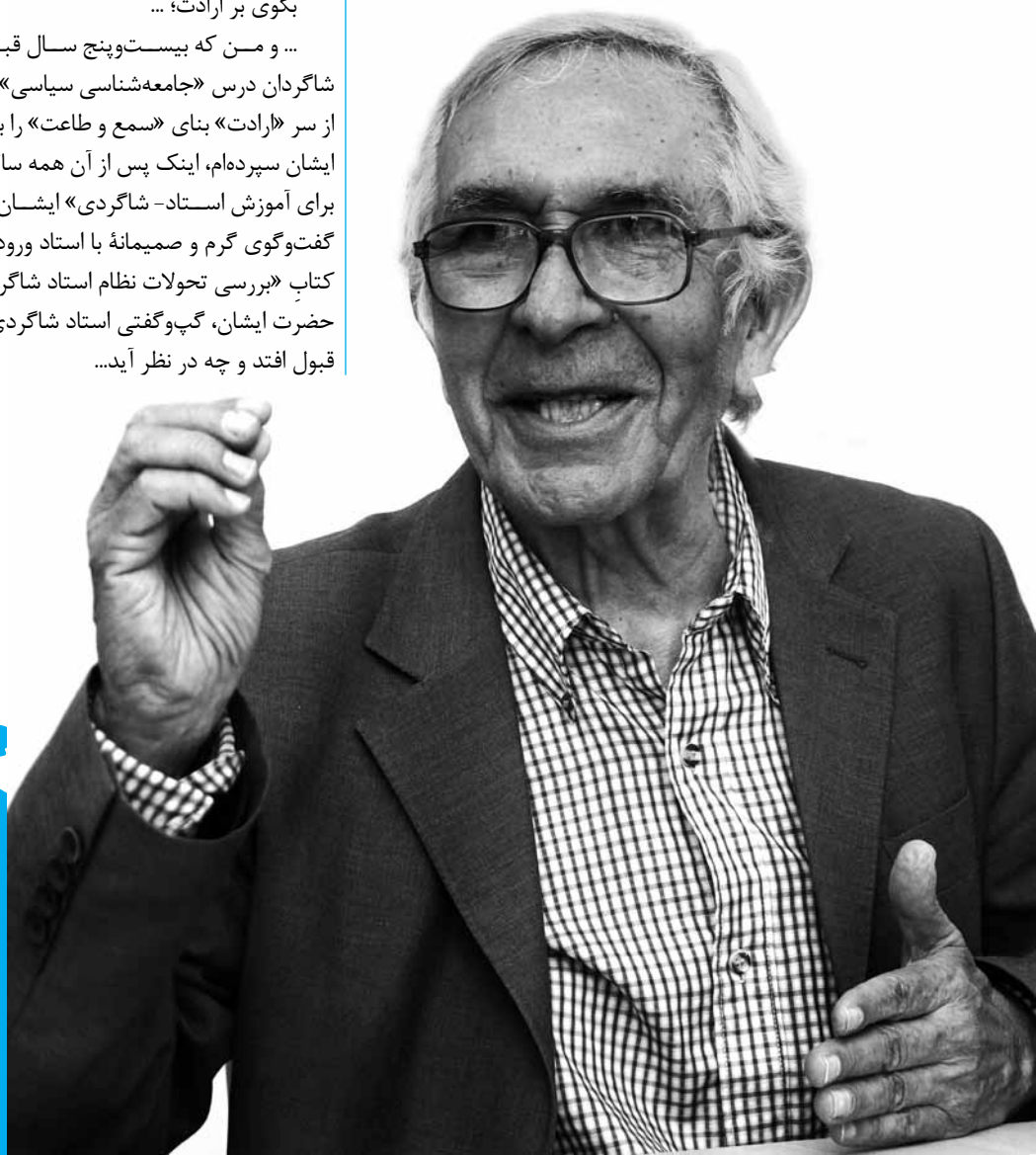
اشاره

... اگر پرسند ارکان شاگردی چند است، بگوی چهار:  
اول. آنکه مردانه شروع کند، که شروع ناکردن به از  
فرو گذاشتن و از راه برگشتن است؛...  
دوم. چهل روز به صدق تمام خدمت کردن؛...  
سوم. دل و زبان را به هم راست داشتن؛...  
چهارم. پند گرفتن و هرچه از استاد شنود. یاد گرفتن؛...  
... آری اگر پرسند که بنای شاگردی بر چه چیز است؟  
بگوی بر ارادت؛ ...

... و من که بیست و پنج سال قبل به‌عنوان یکی از  
شاگردان درس «جامعه‌شناسی سیاسی» استاد دکتر فیوضات  
از سر «ارادت» بنای «سمع و طاعت» را به «آیین جوانمردی»  
ایشان سپرده‌ام، اینک پس از آن همه سال به دغدغهٔ «طرحی  
برای آموزش استاد-شاگردی» ایشان اجازه یافتیم به حلقهٔ  
گفت‌وگوی گرم و صمیمانه با استاد ورود پیدا کنیم تا به بهانهٔ  
کتاب «بررسی تحولات نظام استاد شاگردی در ایران» به قلم  
حضرت ایشان، گپ‌وگفتی استاد شاگردی داشته باشم، تا چه  
قبول افتد و چه در نظر آید...

گفت‌وگو

کهزاد بابادی



کشور را به سرعت طی خواهیم کرد. برای یک کارآموز فنی خیلی مهم است که به منظور شناخت زندگی حرفه‌ای‌اش در آینده مدتی را در یک کارگاه بخش خصوصی کارآموزی کند و به کسب تجربه بپردازد.

آنسان می‌توانند با تن دادن به نظم منطقی محیط کار و پذیرش حس مسئولیت در یک محیط کارگاهی کوچک و چشیدن تلخ و شیرین سیستم تشویق و تنبیه مرسوم در این قبیل محیط‌ها، فوت و فن کار را بیاموزند و در آینده حرفه‌ای خود به استاد کارانی خلاق، مبتکر و آبدیده تبدیل شوند. همین دغدغه‌ها مرا واداشت تا خصوصیات، ماهیت شکل‌گیری و تأثیر و تأثر این قبیل کارگاه‌ها را بر خلق و خوی نیروهای فنی مورد توجه قرار دهم و به مطالعه آن بپردازم.

این نگرش خاص و ویژه شاید یک مدل مطالعاتی با یک تحلیل فرایند آموزش فنی و حرفه‌ای از خرده فرهنگ نظام کارگاهی ما از گذشته تا حالا باشد، اما جلب اجماع صاحب نظران برای هم داستانی با آن کار شاق و طاقت‌فرسای است. به راستی چند مدل واقعی از آن را می‌توانیم در کشورهای توسعه یافته صنعتی پیدا کنیم؟

استاد؛ کتابتان را چند روز پیش تمام کردم؛ از بین آن همه سوزده‌های نابی که اغلب سرکلاس‌هایتان اشاره می‌کردید چه شد که «نظام استاد-شاگردی» موضوع مطالعه‌تان شد؟ لطفاً تبارشناسی این مفهوم را برایمان بازگو کنید.

(صمیمانه و متبسم آغاز می‌کنند) روند آموزشی تاریخ گذشته ما قبل از درپیش‌گرفتن روش‌های جدید آموزشی و کنده شدن وظیفه آموزش از محیط‌های سنتی و خانوادگی و واگذاری آن به نظام‌های آموزشی جدید، سه سازمان آموزشی کاملاً رسمی و شناخته شده "مکتب، مدرسه و کارگاه" بود. از بین این سه سازمان کارگاه‌ها و نظام آموزشی آن‌ها به این دلیل توجه مرا جلب کرد که می‌دیدم یک رابطه مستقیم و علت و معلولی بین آینده صنعت و توسعه صنعتی کشور از یک‌طرف و احیای این کارگاه‌ها از طرف دیگر برقرار است؛ به دلایل و شواهد مختلف تاریخی، اقتصادی و فرهنگی.

این شد که به این نتیجه رسیدم برای نجات آینده صنعت کشور باید یک پل ارتباطی بین سیر تطور و شکل‌گیری این کارگاه‌ها از گذشته تا

کنون و آینده بزنیم. خصوصیات این پل همان ارزش‌های فنی، اخلاقی و انسانی است که در نظام آموزشی استاد-شاگردی کارگاه‌های پیشه‌وری ما از گذشته تا کنون وجود داشته است. من بر این باورم که نظام استاد-شاگردی ما از عهد باستان تا عصر حاضر دارای چنان خمیرمایه، عناصر و خصوصیات است که به‌رغم همه عیب‌ها و نقص‌های آن و همه فراز و نشیب‌هایی که بر آن گذشته است هنوز از چنان قوام و درون‌مایه‌ای برخوردار است که در صورت احیای منش‌ها و ارزش‌های مثبتی که در کارکردهای آن موجود است می‌تواند سرعت صنعتی شدن کشور را دوچندان کند. فراموش نکنیم

به استناد آماری که محققان نظام کارگاهی کشور اعلام کرده‌اند جمعیت شاغلان کشور در نظام کارگاهی در حال حاضر سه برابر جمعیت شاغلان در همه بخش‌های صنعتی و کشاورزی است. ما می‌توانیم از نکات مثبت آموزش کارگاهی گذشته، منبعث از نظام استاد-شاگردی، به‌عنوان تجاربی ارزشمند برای صنعت استفاده کنیم. برای مثال استادان حرف و مشاغل کارگاهی با وجود آنکه از علوم روز اطلاعی نداشتند اما چنان از اندیشه و فکر پویای خود برای حل معضلات حرفه‌ای استفاده می‌کردند که ذکر مصادیق آن «هشوی هفتاد من کاغذ» خواهد شد.

اگر بتوانیم روش‌های علمی نوین آموزشی را با تجارب کارگاهی تلفیق کنیم و با بهره‌مندی از شیوه‌های تجربی گذشته و استفاده از یافته‌های پژوهشی آموزش نوین تئوری و عمل را در آموزش فنی به هم نزدیک کنیم روند صنعتی شدن

## یک رابطه مستقیم علت و معلولی بین آینده صنعتی کشور و احیای کارگاه‌های حرفه‌وفن برقرار است

## برای نجات آینده صنعتی کشور باید پلی بین ارزش‌های نظام استاد-شاگردی گذشته و آموزش‌های نوین بزنیم



به نظرم این مطالعه را می‌توان دست‌مایهٔ یک بازگشت به خویشتن انسانی در فرایند یک توسعهٔ صنعتی بزرگ نامید؛ و من آن را انقلابی درون‌زا برای به حرکت درآوردن و روان‌سازی چرخ‌دنده‌های یک انقلاب صنعتی منحصر به ایران می‌دانیم. کارگاه‌های پیشه‌وری، چه در دورهٔ ایران باستان، چه در اوج شکوفایی آن در قرون چهارم و پنجم هجری قمری و چه در دوران صفویه و حتی در دورهٔ فروپاشی پس از انقلاب صنعتی، مدام در حال دگرگونی بوده‌اند. این دگرگونی با نظام تولیدی، نوع حاکمیت و توسعهٔ شهرنشینی در ارتباط بوده، اما همچنان به حیات خود ادامه داده است، زیرا ساز و کار درون‌زای آن با نیازهای روزمرهٔ مردم و نیازهای صنعتی هر نوع حکومتی پیوند داشته و به نوعی یک حرکت سیال از خود نشان داده است، لذا می‌تواند به خوبی با جریان‌های صنعتی همراهی نزدیک داشته باشد و ماهیتی انقلابی پیدا کند. از این رو می‌توان از کارکرد ارزشی نظام حاکم بر این کارگاه‌ها و فرم آموزش استاد - شاگردی، به‌عنوان یک زمینهٔ عینی و راهبردی، استفاده کرد. اتفاقاً مصادیق بیرونی تقریباً مشابه آن را می‌توان در مورد ژاپن، کره و تایوان بازخوانی کرد. مثلاً **ماسارو و یوشیموری** در کتاب «مؤسسات اقتصادی ژاپن» می‌نویسد: در میان کشورهای پیشرفتهٔ صنعتی جهان، ژاپن قبل از تجربهٔ انقلاب صنعتی تجربهٔ «انقلاب کاردانی» را پشت سر نهاد و همین تجربه باعث شد که یک نیروی کار و صاحب حرفه‌وفن ژاپنی در کارهای مدرن از روحیهٔ همکاری، مشورت، کار جمعی و پرهیز از تک‌روی نیز برخوردار شود و این خصایص برجسته در دنیای خاص صنعت گر ژاپنی تلقی شود.

**راز پیشرفت جوامع صنعتی غرب را از نظر فکری و فرهنگی در چه می‌دانید؟ آن‌ها چه تفاوتی با ما دارند و چه نظام فکری و طرز تلقی آن‌ها را به توسعه صنعتی و تکنولوژی یک رهنمون کرده است؟**

یک واقعیت جدی را در این تفاوت می‌بینیم و آن تلقی ما از مفهوم «کار» است. می‌دانید که نظام‌های عقیدتی و مشرب‌های فلسفی و مکاتب اجتماعی صاحب نام هر یک تعریفی از «کار» ارائه کرده‌اند که میزان تعهد اخلاقی و عملی پیروان هر یک از آن‌ها سمت‌وسوی فضای کار و شغل جوامع را به همان جهت برده است. بنابراین میزان پایبندی در بین صاحبان حرفه‌وفن به آن مفهوم، به یک هنجار و رفتار جمعی تبدیل شده است. در اینجا به برخی از تعاریف آن اشاره می‌کنم: مثلاً در تورات فعلی - که حتماً تحریف شده است - کاریدی را پست شمرده‌اند، اما در آیین زرتشت از آن به‌عنوان «کردار نیک» یاد شده است. کورش کار را بهترین وسیلهٔ «اجتماعی شدن» دانسته است. ارسطو «برده» را که وظیفه‌اش کار کردن است در زمرهٔ «یک انسان» نمی‌دانسته است.

اسلام کسب و کار را «عبادت» دانسته اما مسیحیان قرون

وسطی تا قبل از پیدایش فرقهٔ پروتستان کار را «زجر الهی» و راه «جبران گناه» می‌دانستند و بسیاری از تعاریف و مفاهیم دیگر...

اگر به‌عنوان یک جامعه‌شناس بخواهیم فرهنگ کار و شغل را در ایران تحلیل کنیم مشاهده می‌کنیم که حاکمان و سلاطین ایرانی نزدیک به نیمی از تاریخ این کشور را به تهدید و ارباب و کوچ اجباری صاحبان حرف و مشاغل و کارگاه‌ها از مناطق شهری به روستاها

و یا پناه‌بردن خود استادکاران و صاحبان فن به نقاط روستایی از ترس قتل و غارت و جنگ و خون‌ریزی گذرانده‌اند، چرا که بسیاری از آن حاکمان سلطه‌گر ایرانی نبودند. هجوم تیمور و چنگیز و لشکرکشی افغان‌ها به ایران و بی‌ثباتی قرن‌ها زندگی اجتماعی پیشه‌وران در این کشور قهراً یک نوع فرهنگ ناامنی از کار و شغل و بی‌ارزشی دنیا و بی‌ثباتی روزگار را به حافظهٔ تاریخی ما ایرانی‌ها تحمیل کرده بودند. هرچند این مفهوم نیز، مانند موجودیت کارگاه‌ها و نظام استاد - شاگردی در طول قرن‌ها، بسیار فراز و فرود داشته است.

اما غربی‌ها، برخلاف ما به‌ویژه پس از رنسانس، از امنیت بیشتری بهره‌مند شدند و توانستند بااطمینان خاطر بیشتری پایه‌گذار انقلاب صنعتی در کشورهایشان باشند. گزارش‌های تلخی از این واقعیات منتشر شده است.

«نگر» محقق انگلیسی می‌نویسد: «با وجود کثرت جمعیت شاغل در ایران ضعف نیروی کار و فقدان کارآمدی یک مشکل حاد اجتماعی است. آنان نه از صنایع جدید اطلاعی دارند و نه برای کار در آن‌ها آموزش دیده‌اند». از این روست که من باور دارم، براساس مطالعهٔ انجام شده، نظام استاد - شاگردی یکی از کارکردهای ارزشمندش تقدس‌بخشی به فرهنگ «کار» و به برخی دیگر از خصایص ارزشمند انسانی است، به‌ویژه در بین اقشار مختلف جامعه که عمدتاً به مشاغل کارگاهی و سنتی اشتغال دارند.

استاد فکر می‌کنید طرفداران و منتقدین نظام پیشنهادی استاد - شاگردی چه رهیافت‌هایی را دنبال می‌کنند. یکی از منتقدین این شیوه اعتقاد دارد این ایده بیشتر رنگ و بوی عهد قاجار را دارد و در رسانه‌ها هم گفته است این نظام نتیجه‌ای جز استثمار کارگران ندارد و مناسب یک نظام اسلامی و انقلابی نیست، استدلالشان هم این است که با ترویج این نظام قشر عظیمی از کارگران از حمایت‌های قانونی محروم می‌شوند و ضریب امنیت شغلی‌شان پایین می‌آید. لطفاً

قابلیت‌های این نظام را تشریح بفرمایید. تحلیل سیر تطور تاریخی نظام استاد - شاگردی و واکاوی

## در حال حاضر جمعیت شاغلان کارگاه‌های سنتی سه‌برابر کارکنان بخش‌های صنعتی جدید کشور است

## اگر بتوانیم روش‌های نوین آموزش فنون را با تجارب آموزش در کارگاه‌های سنتی تلفیق کنیم روند صنعتی شدن کشور را به سرعت طی خواهیم کرد

## دگرگونی تاریخی نظام کارگاهی سنتی کشور همیشه متأثر از نظام تولیدی، نوع حاکمیت سیاسی و توسعه شهرنشینی بوده است



روش‌های آموزشی آن به فهم آن بسیار کمک می‌کند. این نظام که از اوایل قرن هفتم هجری سامان یافته‌تر و قدرتمندتر از دوره‌های قبل ظاهر شده است بر مبنای یک تلاش متقابل و دو سویه میان استاد و شاگرد موجودیت یافت. در این نظام همه تلاش استادکاران به تعلیم و تربیت کامل شاگردان اختصاص داشت و همه کوشش شاگردان یادگیری و سرمشق قرار دادن همه فنون و مسلک و منش استادان بود. در این نظام،

آموزش به صورت موروثی دست‌به‌دست می‌گردید و از پدران یا مادران به فرزندان یا خویشاوندان نزدیک منتقل می‌شد. بر این اساس نه تنها نوعی امنیت شغلی را برای شاغلان آن به همراه داشت که با ایجاد یک فضای عاطفی و سرشار از همدلی نوعی همبستگی جمعی توأم با تقدس و احترام متقابل را نیز در بین اعضای کارگاه به وجود می‌آورد. در نتیجه، خلاقیت و نوآوری در بین اعضای کارگاه در مدت کمی منتقل می‌شد، به طوری که می‌توان سیر مداوم این خصایص ارزشمند جمعی را از ایران باستان و به ویژه از قرن سوم تا پایان عصر صفوی به خوبی ملاحظه کرد.

الآن هم که در دوره گذار از فرایند مدرنیته هستیم به خوبی می‌بینیم که کمبود تکنسین‌ها و استادکاران ورزیده و ماهر یکی از حلقه‌های مفقوده بین کارشناسان و مهندسان سازمان‌های صنعتی از یک طرف و کارگران شاغل در این واحدها از طرف دیگر است. بنابراین در هیچ دوره‌ای از تاریخ صنعتی کشور؛ ما بی‌نیاز از انتقال تجارب استادان صنوف کارگاهی، که بیش از سه چهارم شاغلین واحدهای مدرن صنعتی کشور را تشکیل می‌دهند، نیستیم. به هر حال نمی‌توان این واقعیت را نادیده گرفت که وقوع انقلاب صنعتی شیوه‌های انتقال فکر و تجربه را به حرف و مشاغل کارگاهی از بین برده و نظام استاد-شاگردی را دچار گسست فرهنگی - تاریخی کرده است و نباید فراموش کنیم که همین گسست ایجاد شده مانع جدی بر سر راه تحول بنیادین در ساخت صنعت و مانع جایگزینی نظم در فضای کسب و کار شده است. آیا به بحران ناشی از فروپاشی ارزش‌های سنتی در محیط‌های صنعتی در عصر حاضر توجه کافی داریم؟

در واقع بنا دارید با طرح نظام استاد-شاگردی بین سنت پیشه‌وری و مدرنیسم صنعت ایرانی پیوند برقرار کنید، مانند آنچه در ژاپن و چند کشور دیگر اتفاق افتاده است.

به هر حال ما نگاه فرهنگ بومی خودمان به صنعت و مدرنیسم را داریم، قطعاً زمینه‌های ذهنی و عینی صنعتی

شدن ایران و ژاپن متفاوت است چون تاریخ و فرهنگ متفاوتی داریم و همین طور سایر کشورها.

- البته ما در برخی شاخه‌های علوم در دنیا حرف برای گفتن داریم. فکر می‌کنید می‌توانیم پایه‌های آهنگ پرشتاب و شگفت تحولات صنعتی دنیا، هم انقلاب سنتی حرفه و فن و نظام استاد - شاگردی راه بیندازیم و هم عقب‌مانده و منزوی نشویم.

- خوب، قرار نیست که ما برنامه‌های توسعه صنعتی فعلی‌مان را متوقف کنیم. اما باید رویکردمان را در برنامه‌ریزی‌ها برای موج‌آفرینی داشته باشیم. راه‌های میان‌بری هم هست. مثلاً بیاییم نظام آموزشی استاد-شاگردی را نیز به صورت منطقی و علمی در کنار برنامه‌ریزی‌های آموزش نوین علمی کشور پیش‌بینی کنیم یا با تمهیداتی حساب شده نظام آموزشی کشور را به سمتی سوق دهیم که شکاف میان نیروهای تحصیل کرده بیکار دانشگاهی و سازمان صنعتی کشور را با استفاده از کمبود نیروهای ماهر و مجرب پر کنیم. حتی می‌توانیم نیازمندی بخش‌های صنعتی را با تقسیم‌بندی آموزش‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت و مشارکت نظام استاد - شاگردی کارگاه‌های مختلف صنوف پیشه‌وری برطرف کنیم. البته مدل اجرایی این تحول صنعتی روش‌های متعددی دارد.

به هر حال در کشور کارگران ساده و مهندسان تحصیل کرده دانشگاهی کم نیستند. اما استادکاران، تکنسین‌ها و سرپرستان‌ها که بتوانند پروژه‌های مختلف صنعتی را مدیریت کنند بسیار کم‌اند. چرا این نیروها را در مدارس فنی-حرفه‌ای که در آن‌ها رویکردهای آموزش استاد-شاگردی وجود دارد تربیت نکنیم؟ چرا به جای توسعه مدارس متوسطه به گسترش مدارس فنی و حرفه‌ای بپردازیم؟ ما ناچاریم برای حضور در عرصه صنعتی شدن نیروهایی را با پیشه‌هایی که به درد امروز و فردای کشور می‌خورد تربیت کنیم.

- استاد در عصر انتشار خیره‌کننده فن و دانش از طریق وسایل چند رسانه‌ای - مولتی مدیا -، به نحوی که حتی روستایی ما هم در فضای مجازی می‌تواند با فشردن یک تکمه ده‌ها و صدها مقاله، مطلب، فیلم، عکس و تجارب سنتی و صنعتی را از حرف و مشاغل مشاهده کند، آیا باز هم می‌توانیم از کارکردهای مثبت نظام استاد - شاگردی بهره‌مند شویم؟

قطعاً می‌توانیم به این روش تکیه کنیم؛ چرا که رسانه‌ها قادرند روش‌های حرفه‌وفن را به ما آموزش دهند و تجارب صنعتی را منتقل کنند. اما ارزش‌های انسانی، اخلاقی و خرده فرهنگ‌های انسان ساز این محیط‌ها و روابط چهره به چهره و صمیمی استاد و شاگرد و همبستگی گروهی و اجتماعی

## ماسارویو شیهوری: از میان کشورهای صنعتی جهان، ژاپن قبل از تجربه انقلاب صنعتی، تجربه «انقلاب‌کردانی» را پشت سر نهاد

**نیمه‌ی از تاریخ این کشور  
به دست بیگانگانی  
شکل گرفته است که  
بر کشورمان حکومت  
کرده‌اند؛ حاکمانی که  
بر سر کوب صاحبان  
حرفه‌وفن می‌پرداختند**

ترک خلق و خوی ناشی از این دوران تاریخی، که قهراً به عقب‌ماندگی صنعتی ما منجر شده است، به آسانی ممکن نیست.

شما به‌جز قبل از انقراض ساسانیان و یا جز دوران صفویه و یا بعد از وقوع انقلاب اسلامی، کمتر دوره‌ای از تاریخ ایران سراغ دارید که صنعت ما رشد کرده باشد.

**- استاد چه روش‌ها و مدل‌های اجرایی را برای توسعه نظام استاد-شاگردی در ذهن دارید؟ فکر می‌کنید این مدل‌ها قابلیت اجرایی و کاربردی دارند؟**

به نظرم نظام استاد-شاگردی به ما کمک می‌کند که به‌جای مقاومت بیهوده در برابر طوفان انقلاب صنعتی، بتوانیم انرژی مهار نشدنی آن را در خدمت نظام صنعتی کشورمان به‌کار گیریم. برای رسیدن به چنین هدفی می‌توانیم برنامه کارهای دستی دبستان‌ها و دبیرستان‌ها را با جدیت در برنامه آموزشی لحاظ کنیم. از جمله دانش‌آموزان را با مشاغل مانند اره‌کشی، سوهان‌کاری، لحیم‌کاری، برق‌کشی، و انواع و اقسام مشاغلی که به‌صورت کارگاهی ما به‌ازای بیرونی دارند آشنا سازیم. باگردش‌های علمی منظم و دوره‌ای دانش‌آموزان را مرتباً به بازدید از انواع مرکز علمی، صنعتی و کارگاهی ببریم. ما باید از طریق اجرای این قبیل برنامه‌ها برای کودکان، نوجوانان و جوانانمان موقعیت‌هایی ایجاد کنیم که بتوانند با استعدادهای درونی و میل و سلیقه ذاتی خود

را هرگز نمی‌توان با آن‌ها منتقل کرد. از این موارد، لابه‌لای برگ‌های کتاب تاریخ فرهنگی اجتماعی و صنعتی ما به وفور یافت می‌شود.

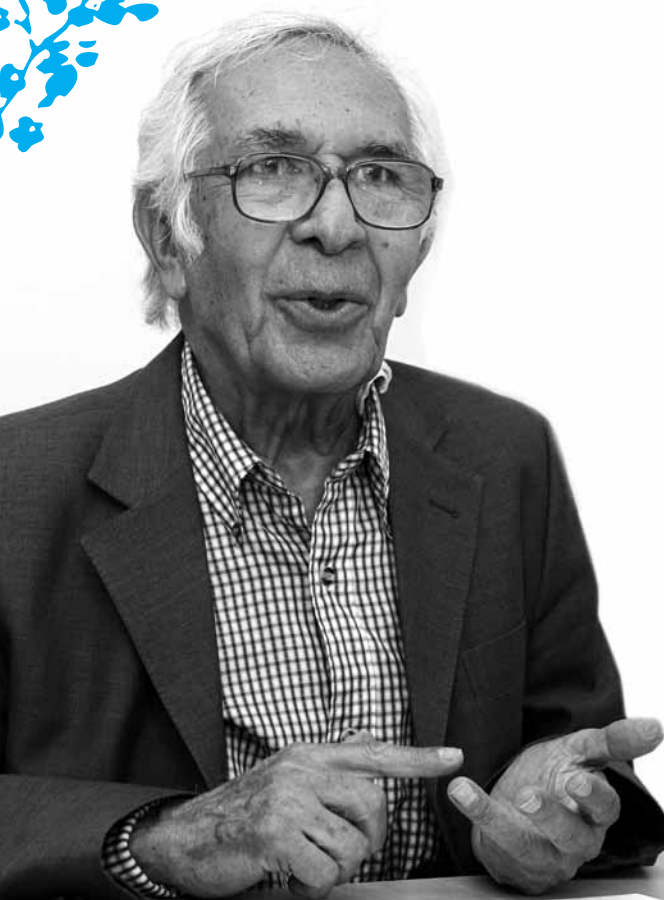
**- چرا این ارزش‌های انسانی، عاطفی و همبستگی تاریخی ما در محیط‌های کارگاهی به رشد صنعت ما منتهی نشد؟**

دلایل مختلفی دارد که برخی از آن را قبلاً اشاره کردم. نباید فراموش کنیم که اولاً بیش از نیمه‌ی از تاریخ ایران در اشغالگری اقوام مهاجمی که به ایران حمله می‌کردند گذشته است. بیگانگانی که ایران را اشغال می‌کردند و حکومت تشکیل می‌دادند، به‌محض استقرار و برای جلوگیری از هرگونه اعتراضی، ابتدا کانون‌های اعتراض را سرکوب می‌کردند. کانون‌هایی مانند جمعیت‌های کوچک پیشه‌وری که با ا فشار مختلف اجتماعی در ارتباط بودند و می‌توانستند به سهولت برنامه مقاومت علیه سلطه‌گران را به‌سرعت بین مردم اجرا کنند و علیه اشغالگران جبهه براندازی تشکیل دهند. ثانیاً حاکمان و سلاطین اشغالگر می‌کوشیدند پس از سرکوب پیشه‌وران و مردم برای اداره حکومت به جمع‌آوری پول و مالیات بپردازند و معمولاً مخارج سپاهیان را از طریق تجار و مالیاتی که به زور گرفته می‌شد تأمین می‌کردند. لذا می‌بینیم سلاطین اشغالگر حاکم بر ایران تجار را هم از بین خود انتخاب می‌کردند تا خطری متوجه حکومت نشود.

بنابراین گذر از این دوران تلخ و طولانی خواه ناخواه در تربیت اجتماعی و فردی ما، عادات شغلی و آداب و رسوم اقتصادی و حرف و مشاغل ما اثرات عمیقی داشته است و

**یکی از کارکردهای  
ارزشمند نظام استاد  
شاگردی تقدیس  
بخشیدن به فرهنگ  
کار و مبارزه با سستی  
و تنبلی و ضدیت با  
مشاغل انگلی‌ست**





آشنا شوند و با اعتماد به نفس بیشتر مسیر شغلی خود را از اوان کودکی طرح ریزی و نشانه گذاری کنند. حضور میدانی آنان در محیط های کارگاهی و علمی و صنعتی به آنان فرصت می دهد تا در آینده نظام کار و شغل صنعتی؛ کشور را از بلای مدرک گرایی و پشت میز نشینی برهانند و مهارت ها و خلاقیت های خود را با خود باوری شکوفا کنند.

بازدید منظم و هدفمند آنان از کارگاه هایی که با نظام استاد- شاگردی مدیریت می شوند آنان را به صورت عینی و ملموس با محیط کسب و کار آشنا می کند و خیلی سریع تر می توانند علایق خود را دسته بندی و حرفه مورد نظرشان را در آینده انتخاب کنند.

از آنجا که کارایی و مهارت افراد، ماهیت اکتسابی - فرهنگی دارد؛ می توان همراه با رشد تکنیکی و آموزش های فنی و عملی، آنان را در آستانه کسب مهارت، انضباط حرفه ای و از قوه به فعل درآوردن خلاقیت و ابتکارات فردی و اجتماعی قرار داد. قطعاً چنین نیروهایی در آینده عناصر مفید و مؤثری در سازمان صنعتی نوین کشور خواهند بود.

## وقوع انقلاب صنعتی شیوه های انتقال فکر و تجربه را از سطح کارگاه های سنتی به نسل های بعد از میان برده است

- غم فردا و نگرانی از تأمین نشدن آینده شغلی، در میان نیروهای که جذب این بخش می شوند، آنان را تهدید می کند؛ ضمن اینکه حمایت های قانونی از شاغلان این بخش اغلب سست، کم رنگ و غیرمستمر است و کارگاه های کوچک به امان خدا رها شده اند!

خوب این تهدیدها را می توان از طریق قانونمند کردن بیشتر فضای کسب و کار حرف و مشاغل آزاد و تعامل با نظام تأمین اجتماعی کشور به فرصت تبدیل کرد. تلاش های زیادی هم در این راستا شده اما کافی نیست. به هر حال در نظام استاد - شاگردی، شاگرد می آموزد که باید از دل مشکلات کسب و کار درس درست زندگی کردن را بیاموزد. در این نظام، شاگرد می آموزد که باید از درون سختی ها به اصطلاح، فوت و فن کوزه گری را یاد بگیرد تا بعدها به مقام «خلیفه»، «شیخ» و «استاد»ی برسد؛ مراحلی که در گذشته، طی یک آیین سنتی، اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی، به شاگردان کارگاه ها اعطا می شد.

## خطر بحران فروپاشی ارزش های سنتی کارگاه های پیشه وری را در عصر حاضر دست کم نگیریم

این فرهنگ و این نظام به خودی خود یک نظم و نسق و انضباط کاری را ترویج می کند و فرهنگی را بین صاحبان حرف و مشاغل کارگاهی تسری می دهد که کار را، با همه سختی هایش، دل نشین می کند و به محیط کار چنان نشاطی می بخشد که حتی کتک خوردن از دست «استاد» لذت بخش جلوه می کند!

- و این گونه است که گفته اند: جور استاد به ز مهر پدر!

به هر حال انجام کار بدون وجود مشکل ممکن نیست و سختی های خاص خودش را دارد. بالأخره جامعه به یک سفالگر هنرمند، یک پیرایشگر چیره دست، یک بنای کار کشته و مجرب و یک نانوای باسلیقه به شدت نیازمند است. اگر این مشاغل در نزد مردم، منزلت اجتماعی و عرفی حقیقی خود را باز یابند، خواه ناخواه بیکاری، سستی و رخوت و گرایش به سمت مشاغل انگلی از سوی همان مردم مورد نکوهش فرهنگی و اجتماعی قرار خواهد گرفت و ترویج ارزش های این نظام رضایت، فضیلت و همبستگی پایدار جمعی را به ارمغان خواهد آورد.

- به نظر شما نظام استاد - شاگردی در مقابل تحولات صنعتی تا چه حد آسیب دیده است؟

صاحبان حرف و مشاغل این کارگاه ها همان استادکاران اند که هنوز به روال استاد - شاگردی روزگار می گذرانند و نظام آموزشی حاکم بر آن ها هنوز همان روال تجربی قرن های گذشته است، به رغم آنکه هنوز فاقد نظم و نسق نوین امروزی است. اما همین که به حیات تاریخی اش ادامه داده، پس یک نظام پایدار است. این نظام با آنکه در مقابل تحولات



صنعتی، اجتماعی و اقتصادی، بسیاری از کارکردهای خود را از دست داده یا ماهیتشان تغییر یافته است اما هنوز از نظر آموزشی کارکرد بالایی دارد. زیرا در یک جمع‌بندی می‌توان گفت مشکل جدی نظام آموزشی جدید فرموله کردن روش‌های آموزشی است، حال آنکه کارکرد مطلوب نظام استاد - شاگردی خوب فکر کردن و خوب اندیشیدن درخصوص مشکلات کار و صنعت است.

- سپردن کودک و نوجوان به دست استادکاران سنتی ممکن است فواید بسیار داشته باشد اما آیا نادیده گرفتن تجارب تربیتی آموزش‌های علمی مدارس فنی و حرفه‌ای خساراتی به مراتب جبران‌ناپذیرتر وارد نمی‌کند؟

اتفاقاً اگر مدارس فنی و حرفه‌ای معایب و کاستی‌های خود را برطرف نکنند مسلماً مضرات احتمالی کارگاه‌های سنتی را برای کودک و نوجوان نخواهند داشت. از جمله اطلاع دارید که مدارس فنی و حرفه‌ای برای پذیرش دانش‌آموز ظرفیت کافی ندارند، تعداد رشته‌های فنی و حرفه‌ای‌شان محدود است، برنامه‌های آموزشی آن‌ها با نیازهای فنی و صنعتی فضای واقعی کسب و کار پیوند بسیار ضعیفی دارد، استادکاران ماهری که باید در این مدارس تدریس کنند کم تعدادند، آن‌هایی هم که هستند چون از محیط‌های کارگاهی قبلی جدا شده‌اند اطلاع چندانی از آخرین تحولات کارگاهی حرف و مشاغل ندارند، مدارس فنی در سطح کشور پراکنده‌اند و گاهی حتی با سوابق حرف و مشاغل سنتی در استان خود بیگانه‌اند. بله، اگر این معایب برطرف شود قطعاً محیط‌های مدارس فنی و حرفه‌ای، در مقایسه با کارگاه‌های آزاد، کاستی‌های کمتری خواهند داشت.

- استاد شما به نارسایی‌ها و نقایص نظام استاد - شاگردی کمتر اشاره کرده‌اید؟

عقب‌ماندگی نظام آموزشی استاد - شاگردی از تحولات صنعتی مهم‌ترین ضعفی است که این نظام دارد. آموزش استاد - شاگردی کنونی در ایران هنوز در همان مقطع تاریخی پیش از انقلاب صنعتی اروپا متوقف شده است. در حالی که صنایع پیشرفته و اتوماتیزه امروزی زمان و مراحل یادگیری را به کلی متحول کرده و نظام استاد - شاگردی ما هنوز در همان مقطع مانده است و این در شرایطی است که غرب برای پاسداری از دستاوردها، اختراعات و ابتکارات کارگاه‌های سنتی خود انواع مدارس فنی و حرفه‌ای و تخصصی را ایجاد کرده است تا تجارب استادکاران به‌طور منظم به نسل‌های بعد منتقل گردد و کادری تخصصی جدیدی را، که تا آن زمان هیچ سابقه کارگاهی در غرب وجود نداشت تربیت کردند و ما در آن شرایط دست روی دست گذاشتیم. از این حیث دوران قاجاریه تلخ‌ترین دوران تاریخ صنعتی ایران است. لرد کرزن

می‌نویسد وقتی که ماشین و نیروی بخار کشف شد ایرانیان مانند تمام کشورهای شرقی دارای صنایع ظرفی، پردازش و گران‌بها بودند، اما اکنون صنایع دستی آنان روبه زوال رفته است. زیرا نمی‌توانند با تولیدات ماشینی رقابت کنند و اگر قالی‌بافی آنان شهره است تنها به این دلیل است که نقش ماشین در تولید آن کم‌رنگ است.

## در نظام استادشاگردی، شاگردی آموزشی آموزد که باید از دل مشکلات درس درست زندگی کردن را بیاموزد

- یکی دیگر از موارد هم می‌تواند پایین بودن سهم ارزش افزوده صنایع دستی در مقایسه با ارزش افزوده تولیدات ماشینی باشد.

همین‌طور است. با اینکه همیشه سهم شاغلان صنایع کارگاهی کوچک و صنایع دستی سه برابر بیشتر از سهم شاغلان صنایع ماشینی کشور است اما تقریباً از زمان ورود ماشین‌آلات صنعتی به ایران تاکنون همواره ارزش افزوده مجموع صنایع سنتی پایین‌تر از مصنوعات ماشینی بوده است. براساس آمارگیری سال ۱۳۴۵، در آن سال، در حدود ۵ میلیون نفر در کارگاه‌های کوچک سنتی و خانگی و صنایع دستی مشغول به کار بودند، یعنی بیش از ۶۰ درصد شاغلان صنایع ماشینی. اما همین تعداد تنها ۲۸ درصد سهم ارزش افزوده تولید را در اختیار داشتند.

- استاد؛ بررسی تحولات نظام استاد - شاگردی شما نیاز به تحقیقات تکمیلی هم دارد. الان مطالعه «قانون کار کشور» و قانون «تأمین اجتماعی» و همچنین تحقیقات فراوانی که از نظام‌های تأمین اجتماعی دنیا صورت گرفته همه حاکی از آن است که می‌توان از ثمرات و نتایج مطالعات انجام شده نهایت استفاده را داشت تا شاغلان نظام کارگاهی و سنتی ما از تجارب انواع حمایت‌های رسمی و عرفی سایر جوامع بهره‌مند شوند.

مطالعات انجام شده این کتاب بیشتر بر دوش اسنادی - کتابخانه‌ای متکی بوده است. در عین حال سعی کرده‌ام برای استحکام پژوهش از برخی عناصر میدانی هم استفاده کنم، مانند مصاحبه‌هایی که با استادکاران کارگاه‌های ریخته‌گری، تراشکاری و جمعی از صاحب‌نظران و استادان رشته‌های تاریخ و علوم اجتماعی داشته‌ام. در این بررسی همچنین سعی شده است تا ادبیات حرفه‌وفن و آموزش استاد - شاگردی مورد بررسی قرار گیرد و رابطه میان استادکار حرفه‌وفن و تکنسین آموزش دیده برجسته شود.

بله باز هم می‌توان مطالعات تکمیلی بیشتری انجام داد.

# فرایندگذار دانش آموزان

## از مدرسه به بازار کار در ایران

دکتر مهدی شریعت زاده

### مقدمه

۲۴-۱۵ سال را در برمی گیرد. در این دوره جوانان مهارت‌های خود را توسعه می‌دهند تا به کمک آن بتوانند به اعضای مولد جامعه تبدیل شوند (بانک جهانی، ۲۰۰۹).

لذا برنامه‌های گذار از مدرسه به بازار کار از جمله تمهیداتی است که، ضمن تسهیل اشتغال دانش‌آموختگان، درصدد است نارسایی‌های رابطه میان دو محیط مدرسه و بازار کار را برطرف سازد برای اشتغال آنان در زمینه‌ای مناسب فراهم آورد (نفیسی ۱۳۹۰).

مرحله گذار خود شامل سه بخش گذار یافته (Transited)، در حال گذار (intransition) و گذار نایافته (not transited) تقسیم می‌شود (سازمان جهانی کار ۲۰۱۰).

### گذار از مدرسه به کار در کشورهای توسعه یافته

همان‌طور که قبلاً اشاره شد، همه کشورهای اعم از کشورهای پیشرفته یا توسعه یافته، با چالشی به نام گذار دانش‌آموزان از مدرسه به بازار کار مواجه هستند. در حالت ایده‌آل و مطلوب باید همه جوانانی که آموزش‌های دوره متوسطه را به پایان می‌رسانند، قادر باشند پس از فراغت از تحصیل و در اندک زمان کوتاه به یک شغل ثابت و پایدار و یا حداقل رضایت‌بخش دست یابند. پدیده‌ای به نام بیکاری جوانان گروه سنی «۲۴-۱۵» نشان‌دهنده آن است که فرایند گذار یا انتقال، به‌درستی صورت نپذیرفته است.

جدول ذیل نرخ بیکاری جوانان ۲۴-۱۵ ساله را در تعدادی از کشورهای پیشرفته اروپایی نشان می‌دهد (OECD ۲۰۱۳).

امروزه یکی از دغدغه‌های مهم و جدی سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان نظام‌های آموزشی در همه کشورهای اعم از توسعه یافته و در حال توسعه گذار و انتقال دانش‌آموزان از مدرسه به بازار کار و اشتغال است.

به میزانی که فرایند این گذار تسهیل گردد و دانش‌آموزان و دانش‌آموختگان، پس از اتمام تحصیلات خود در مقاطع مختلف تحصیلی، به ویژه در دوره آموزش متوسطه، می‌توانند به آرامی و بدون استرس و اضطراب و سرگردانی در بازار کار اشتغال یابند، بر کارایی نظام آموزشی نیز افزوده می‌گردد.

در این مطالعه پس از تعریف مفاهیم اصلی، به بررسی روند گذار و انتقال دانش‌آموزان در بعضی کشورهای توسعه یافته در ایران پرداخته می‌شود و در پایان، ضمن شناسایی و معرفی علل و عوامل مؤثر در پدیده گذار، به منظور تسهیل گذار دانش‌آموزان از مدرسه به بازار کار در ایران پیشنهادهایی ارائه می‌گردد.

**کلیدواژه‌ها:** نظام آموزشی، بازار کار، هدایت تحصیلی، آموزش فنی و حرفه‌ای

### تعریف دوره گذار

دوره گذار (SwT)<sup>۱</sup> به دوره زمانی خروج از مدرسه و نخستین ورود به یک شغل ثابت یا رضایت‌بخش اطلاق می‌گردد. این دوره زمانی به منزله یک دوره بحرانی و در حال تغییر زندگی اقتصادی و اجتماعی است که گروه سنی

جدول شماره ۱. نرخ بیکاری جوانان ۱۵-۲۴ سال در بعضی کشورهای اروپایی در سال‌های ۲۰۰۸-۲۰۱۱

سال	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	شرح
میانگین کشورهای اروپایی	۱۵/۸	۲۰/۱	۲۱/۱	۲۱/۴	
فرانسه	۱۹/۳	۲۴	۲۳/۶	۲۲/۹	
انگلستان	۲۰/۲	۲۵	۲۵/۲	۲۲/۹	
هلند	۶/۳	۷/۷	۸/۷	۷/۶	
ایتالیا	۲۱/۳	۲۵/۴	۲۷/۸	۲۹/۱	

افزایش ۲/۵ درصدی نرخ بیکاری مردان و ۱۰/۱ درصدی زنان در فاصله سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۰ نشان دهنده آن است که گذار جوانان از مدرسه به کار و اشتغال در ایران نیز با مشکل مواجه است. از هر چهار جوان مرد در گروه سنی ۱۵-۲۴ سال یک نفر بیکار است و این نسبت برای زنان جوان بالاتر و به ازای حدوداً هر دو نفر یک نفر بیکار است؛ یعنی فرایند گذار برای زنان جوان به مراتب با مشکلات و موانع بیشتری مواجه است.

این وضعیت در مقایسه با نرخ بیکاری گروه همتای آن‌ها در کشورهای اروپایی که از نظر میزان تولید ناخالص داخلی، رشد تولید ناخالص داخلی، نرخ تورم، میزان درآمد سرانه دارای وضعیت مطلوب‌تری هستند، چندان بالا به نظر نمی‌رسد، اما نشان دهنده آن است که گذار جوانان از مدرسه به کار در ایران نیز یکی از مسائل چالش برانگیز و دغدغه‌آفرین است و می‌توان و باید در صدد شناسایی و کشف علل و عوامل تأثیرگذار در آن‌ها بود و در صورت امکان با شناسایی و تعیین سهم هر یک از عوامل و برنامه‌ریزی مناسب از روند افزایش نرخ بیکاری جوانان جلوگیری کرد.

### علل و عوامل مؤثر در فرایند گذار

بر مبنای مفاهیم اقتصادی، گذار دانش‌آموزان متأثر از تعامل بین نظام آموزشی و نظام کار و اشتغال در کشور است. به عبارت دیگر، بین عرضه و تقاضا تعامل صورت گرفته است.

همان‌طور که آمار و ارقام جدول فوق نشان می‌دهد، در همه کشورهای مذکور نرخ بیکاری جوانان ۱۵-۲۴ ساله در فاصله سال‌های ۲۰۰۸-۲۰۱۱ روندی افزایشی داشته است. در میان این چند کشور به استثنای هلند، که در آن نرخ بیکاری جوانان ۱۵-۲۴ ساله تک‌رقمی است، در بقیه کشورها این نرخ دو رقمی است. جمع‌بندی از این یافته‌ها می‌دهد با وجود آنکه این کشورها از نظر وضعیت اقتصادی (میزان تولید ناخالص داخلی، درآمد سرانه و ...) از جمله کشورهای پیشرفته محسوب می‌گردند اما فرایند گذار دانش‌آموزان آنان از مدرسه به کار با مشکل مواجه است.

### گذار دانش‌آموزان از مدرسه به بازار کار در ایران

بررسی وضعیت و فرایند گذار دانش‌آموزان در ایران نیز به استناد آمار وضعیت بیکاری جوانان ۱۵-۲۴ سال، که مرکز آمار ایران آن را ارائه نموده است، صورت می‌گیرد. براساس آمارهای موجود، نرخ بیکاری مذکور در فاصله سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۰ رو به افزایش نهاده و از رقم ۲۳/۳ درصد در سال ۱۳۸۴ به عدد ۲۶/۵ در سال ۱۳۹۰ رسیده است. این نرخ برای مردان از ۲۰/۴ به ۲۲/۹ و برای زنان از ۳۲/۶ به ۴۲/۷ افزایش یافته است. در همان حال نرخ بیکاری شاغلان ۱۰ ساله و بالاتر در کل کشور در سال ۱۳۸۴، ۱۱/۵ درصد بوده که در سال ۱۳۹۰ با افزایشی حدود ۰/۸ درصد، رقم ۱۲/۳ را نشان می‌دهد. ارقام فوق در جدول ذیل ارائه گردیده است:

جدول شماره ۲. مقایسه نرخ بیکاری جوانان ۱۵-۲۴ سال به تفکیک جنسیت در سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۹۰

سال	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	شرح
نرخ بیکاری کل کشور	۱۱/۵	۱۱/۳	۱۰/۵	۱۰/۴	۱۱/۹	۱۳/۵	۱۲/۳	
نرخ بیکاری جوانان ۱۵-۲۴ ساله	۲۳/۳	۲۳/۵	۲۳/۳	۲۳	۲۴/۷	۲۸/۷	۲۶/۵	
مرد	۲۰/۴	۲۱	۲۰/۱	۲۰/۲	۲۲/۷	۲۵/۵	۲۲/۹	
زن	۳۲/۶	۳۱/۸	۳۰/۱	۳۴	۳۲/۴	۴۱/۳	۴۲/۷	

حالت وضعیت هر یک از دو نظام عرضه و تقاضا را، به طور جداگانه، مورد بررسی قرار می‌دهیم:

### الف. نقش منفعلانه نظام آموزشی:

نظام آموزشی، از جمله نظام آموزش و پرورش در هر کشور تربیت‌کننده برون‌دادهای خود و عرضه‌کننده آن‌ها به نظام بازار کار و اشتغال (تقاضا) است. هر قدر برون‌دادهای ویژگی‌ها و مختصات مورد نیاز نظام تقاضا، از نظر کمیت و کیفیت تناسب بیشتری داشته باشند، فرایند گذار از مدرسه به دنیای کار روند مناسب‌تری خواهد داشت. وضعیت گذشته و حال نظام آموزش و پرورش در ایران نشان می‌دهد که این نهاد عموماً در برابر فشارهای اجتماعی - سیاسی و تقاضا برای آموزش، عموماً منفعلانه عمل می‌کند. لذا فرایند آموزش و تربیت به گونه‌ای رقم می‌خورد که دانش‌آموختگان و برون‌دادهای نظام آموزش و پرورش حتی با فرض آنکه درک و فهم درستی از موضوعات و مفاهیم مورد آموزش داشته باشند، قادر نیستند از آموخته‌های خود در محیط اشتغال و بازار کار بهره‌گیری کنند (عزیزی، ۱۳۹۱) و نگرش‌ها و انگیزه لازم را برای اشتغال در بازار کار ندارند. لذا کارفرمایان همواره از عملکرد و توانمندی آن‌ها گله و شکایت دارند. زیرا نقش منفعلانه آموزش و پرورش سبب گردیده است که برنامه‌ریزی درسی و آموزشی بر مبنای امکانات موجود و در اختیار آموزش و پرورش طراحی شود و به اجرا درآید.

در چنین شرایطی کیفیت آموزش‌ها، هدایت دانش‌آموزان بر مبنای استعداد و علاقه آن‌ها و... به فراموشی سپرده می‌شود و در نهایت برون‌دادهای آموزشی‌های آموزش و پرورش با نیازهای بخش کار و کارفرمایان همسو و منطبق نباشد و در نهایت این خروجی‌ها در بازار کار سرگردان و سرخورده به جست‌وجوی شغل می‌پردازند و بازار کار به تقاضای آن‌ها توجهی نشان نمی‌دهد و سرانجام فرایند گذار مختل می‌گردد.

### ب. تغییرات محیط اقتصادی، اجتماعی

تغییرات در متغیرهای کلان اقتصادی مانند نرخ رشد اقتصادی، نرخ تورم، میزان تولید ناخالصی داخلی از یک طرف و تغییرات سریع در عرضه فناوری از طرف دیگر سبب می‌گردد که نظام کار و اشتغال (تقاضا) ناپایدار گردد و کمیت و کیفیت تقاضای نیروی انسانی دائماً در نوسان و تغییر باشد. ناپایداری تقاضا برای نیروی انسانی به شدت فرایند گذار دانش‌آموزان از مدرسه به بازار کار را تحت تأثیر قرار می‌دهد. برای مثال با تغییرات فناوری، مشاغل جدیدی خلق می‌شود و به همراه آن مشاغل مهارت‌های جدیدی نیز تعریف می‌شود. حال اگر نیروی انسانی فاقد آن مهارت‌ها باشد، قادر به جذب در مشاغل جدید نیست و بیکار می‌ماند و به صورت یک عامل مهم نظام تقاضای نیروی کار را دچار اختلال می‌کند. این اختلال تقاضا ناشی از تغییرات در عرضه فناوری، به همراه تغییر تقاضا، به دلیل تغییر متغیرهای کلان اقتصادی، در مجموع شرایطی را فراهم می‌آورد که تقاضای نیروی انسانی در بازار کار به شدت در نوسان باشد و فرصت بازنگری در برنامه‌ها را از سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان نظام آموزشی سلب می‌کند.

برای مثال تغییرات در نرخ رشد اقتصادی و کاهش یا افزایش آن به تغییرات سریع در کمیت نیروی انسانی مورد نیاز بازار کار می‌انجامد. از آنجا که نظام آموزش موجود فاقد انعطاف لازم برای تطابق با این تغییرات کمی و کیفی است، بیکاری دانش‌آموختگان و برون‌دادهای آن عموماً روند افزایشی به خود می‌گیرد. تأثیر متغیرهای کلان اقتصادی در بازار کار طی دو دهه گذشته در ایجاد اشتغال و تقاضا برای کار، می‌توان در برنامه‌های اول، دوم و سوم و چهارم اقتصادی - اجتماعی ملاحظه کرد. جدول ذیل این وضعیت را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۳. درصد تحقق اشتغال در برنامه‌های اول تا چهارم (هزار نفر)

برنامه	برنامه اول	برنامه دوم	برنامه سوم	برنامه چهارم
اشتغال پیش‌بینی شده	۱۹۷۰	۲۰۲۰	۳۸۲۵	۵۰۰۰
اشتغال ایجاد شده	۲۳۲۲	۱۷۴۰	۲۹۰۰	۲۷۵۰
درصد تحقق اشتغال	۱/۱۲ درصد	۸۶/۱۸ درصد	۷۵/۸ درصد	۵۵ درصد

همان‌طور که ارقام مندرج در جدول فوق نشان می‌دهد، به جز برنامه اول که درصد تحقق اشتغال بیشتر از اهداف پیش‌بینی شده است. در سه برنامه دیگر درصد تحقق روند نزولی نشان می‌دهد. بنابراین، کاهش ظرفیت‌های اشتغال در کشور سبب می‌گردد که فرایند گذار دانش‌آموزان از آموزش و پرورش به بازار کار دچار اختلال گردد.

### جمع‌بندی و پیشنهاد

از جمع‌بندی موارد فوق می‌توان این استنباط را داشت که گذار دانش‌آموزان از مدرسه به بازار کار همواره با چالش جدی مواجه بوده است و عوامل تأثیرگذار در آن، عموماً با دو محیط آموزش و پرورش و محیط اقتصادی، اجتماعی (بازار کار) در ارتباط است. در این میان متغیرهای تأثیرگذار در محیط اقتصادی، اجتماعی و کنترل آن‌ها به آسانی امکان‌پذیر نیست و برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران آموزش و پرورش نمی‌توانند آن را دستکاری نمایند. اما در مورد نهاد آموزش و پرورش این کنترل و دستکاری در جهت بهبود ارتباط با بازار کار تا حد زیادی میسر است.

لذا نظام آموزش و پرورش نباید انتظار داشته باشد که محیط اقتصادی، اجتماعی، خود را با شرایط آموزش و پرورش هماهنگ کند بلکه بالعکس آموزش و پرورش همواره باید تدابیری در جهت ارتباط و نزدیکی با بازار کار و نیازهای آن در برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌های خود طراحی کند و به اجرا بگذارد. در این راستا موارد ذیل پیشنهاد می‌گردد:

۱. تغییر نحوه در اجرای برنامه هدایت تحصیلی، آن‌چنان که حتی‌الامکان توزیع دانش‌آموزان در رشته‌های مختلف

نظام آموزش متوسطه، به‌ویژه در آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش، بر مبنای علاقه و استعداد دانش‌آموزان باشد. این روند زمان‌بر است اما تحقق آن امکان‌پذیر است.

۲. توسعه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و ترجیحاً کاردانش کارگاه‌محور باشد. زیرا در حال حاضر به دلایل مختلف، جو حاکم بر این آموزش‌ها به گونه‌ای است که به تقویت بنیة تئوری و نظری دانش‌آموزان می‌انجامد نه کسب مهارت‌های حرفه‌ای. در این راستا حتی‌الامکان تلاش شود که برنامه کارآموزی و کارورزی دانش‌آموزان در اوقات مناسب و در محیط واقعی کار صورت پذیرد تا دانش‌آموزان علائم و نشانه‌ها و شرایط بازار کار و نیاز کارفرمایان به نیروی انسانی مورد نیاز در بازار کار را به‌درستی درک و استنباط و لمس نمایند.

۳. توسعه رشته‌های فنی و حرفه‌ای و مهارتی بر مبنای نیازهای منطقه‌ای و آمایش سرزمین صورت گیرد و از هرگونه توسعه کمی این رشته‌ها بدون در نظر گرفتن نیازهای بازار کار در منطقه اجتناب شود.

#### منابع

۱. عزیزی، نعمت‌الله (۱۳۹۱)، تأملی بر چالش‌های آموزش متوسطه کشور در تعامل نظام اشتغال و بازار کار، فصل‌نامه تعلیم و تربیت شماره ۴ زمستان ۱۳۹۱
۲. مرکز آمار ایران (۱۳۹۱) آمار سال‌های مختلف
3. ILo (2010), *characterizing the school - To - work Transition of young men and women: evidence from ILO, Employment Sector, paper No. 51*
4. *Inter American Development Bank* (2010), *school to work Transition in Latin America and careeban*, www. Iadb.org.
5. *How difficult ISIT comove from school to work*, OECD Education at glance (2013).

# ماهیت برنامه‌ریزی درسی منطقه محور

## آموزش‌های فنی و حرفه‌ای (بخش اول: چپ‌چستی)

سیده محمد حسین حسینی

دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی دانشگاه خوارزمی

پژوهش

### مقدمه

تفکر در مفهوم، اهداف و رسالت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و مقایسه آن با شرایط و کارکردهای موجود این آموزش‌ها در سطح ملی، از تناقضی اساسی حکایت دارد. به سخنی دقیق‌تر، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، با توجه به ویژگی‌ها و تعاریفی که دارند، ایجاب می‌کند از جایگاه و وضعیت مناسبی در نظام آموزشی کشور برخوردار باشند و بروندهای آن‌ها کارایی و اثربخشی بالایی داشته باشند. این ویژگی‌ها عبارت‌اند از:

- مهیا کننده شرایط و موجبات ایجاد مهارت‌های لازم و ارتقای دانش افراد و به فعالیت درآوردن استعدادهاى نهفته آن‌ها، آماده کردن افراد برای احراز شغل، حرفه و کسب و کار و یا افزایش کارایی، توانایی و مهارت آن‌ها برای انجام کارها (کلیات نظام جدید آموزش متوسطه، ۱۳۷۳، دبیرخانه شورای عالی هماهنگی فنی و حرفه‌ای، ۱۳۶۸).

- در نظر گرفتن اهدافی چون اعتلای سطح فرهنگ و

دانش عمومی و دانش عمومی و پرورش ملکات و صفات اخلاقی، بینش سیاسی و اجتماعی، شناخت بهتر استعداد و علائق دانش‌آموزان و ایجاد زمینه مناسب برای هدایت آن‌ها به سمت اشتغال مفید و احراز آمادگی نسبی برای ادامه تحصیل در رشته‌های علمی و کاربردی (فناوری) برای این آموزش‌ها (ملکی، ۱۳۷۹).

- ترسیم رسالتی شامل تحقق اهداف فرهنگی صلح، توسعه پایدار مبتنی بر محیط زیست سالم و همبستگی اجتماعی و شهروندی اجتماعی و تربیت نیروی انسانی مورد نیاز جامعه متناسب با چالش‌های پیش روی آن مانند انفجار دانش، اطلاعات و انقلاب فناوری اطلاعاتی و... (دومین کنگره جهانی آموزش فنی و حرفه‌ای، ۱۹۹۹).

- کمک به کاهش فقر، افزایش امنیت غذایی و ارتقای انسجام اجتماعی، ارتقای مهارت و توانایی و ظرفیت‌های فنی و بین فردی افراد، بهبود ارتباط بین آموزش و دنیای کار

(یونسکو، ۲۰۱۲).

- کمک به «رشد حرفه‌ای آینده» از طریق کمک به افراد در پیدا کردن شغل، کمک به رقابتی شدن مشاغل و کمک به موفقیت جوامع از طریق مهیا کردن آموزش‌های با کیفیت بالا و ایجاد فرصت‌های یادگیری برای نیروی کار (هنری، ۲۰۰۴).  
- کمک به رفاه شغلی افراد به دلیل نیاز اکثر شاغلین به آموزش (انجمن استرالیایی خدمات اجتماعی، ۲۰۰۷).  
- همچنین ارتقای درآمد‌های افراد شرکت کننده در آموزش‌های فنی و حرفه‌ای (کارمل، مارک و نگوین، ۲۰۰۹) برای آموزش‌های فنی و حرفه‌ای.

**کلیدواژه‌ها:** برنامه‌ریزی درسی، آموزش فنی و حرفه‌ای، برنامه درسی منطقه محور

لیکن بررسی شرایط و کارکردهای موجود آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در سطح ملی و بین‌المللی نشان می‌دهد که این آموزش‌ها با کاستی‌ها و چالش‌های متعددی مواجه‌اند و از مفهوم، اهداف و رسالت خود انحرافی اساسی دارند. این کاستی‌ها و چالش‌ها عبارت‌اند از:

- تصویر منفی عمومی نزد دانش‌آموزان، والدین و بخش‌های اجتماع (مکلین و لای، ۲۰۱۱)، تهیه و تدوین برنامه‌های درسی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به صورت متمرکز، با رویکردی خطی، فنی و بالا به پایین و ابلاغ آن برای اجرا به تمامی کشور، طولانی بودن فرایند تهیه و تدوین برنامه‌های درسی و کهنه و قدیمی شدن برنامه‌های تهیه شده، نبودن تناسب بین تهیه کنندگان برنامه‌های درسی و ذی‌نفعان بازار کار، مشخص نبودن رویکرد حاکم بر ارتباط آموزش و بازار کار، تناسب نداشتن برنامه‌های درسی تهیه شده با نیازها، مسائل، منابع و امکانات و محدودیت‌های جامعه ملی و محلی، ویژگی‌ها، نیازها و زندگی واقعی هنرجویان و ساختار اشتغال در بازار کار (شریعت‌زاده، ۱۳۹۲).

- پیشینه تحصیلی ضعیف هنرجویان، پایین بودن طبقه

### در سطح بین‌المللی،

### آموزش‌های

### فنی و حرفه‌ای هنوز هم

### نقشی اساسی و گسترده

### در تربیت نیروی

### انسانی مورد نیاز

### جامعه و شکل‌گیری

### توسعه پایدار دارد

اقتصادی - اجتماعی خانواده‌های آن‌ها، چالش‌های هدایت تحصیلی دانش‌آموزان دوره متوسطه و هدایت دانش‌آموزان بازمانده از رشته‌های نظری به این آموزش‌ها، فقدان انگیزش دانش‌آموزان نسبت به ثبت‌نام در برنامه‌های آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، جای خالی «انتخاب» برای ورود به این آموزش‌ها، ضرورت تطبیق هنر جو با امکانات و شرایط آموزشی به جای تناسب شرایط با یادگیرنده، انگیزه تحصیلی پایین هنرجویان، نارضایتی از تحصیل در این آموزش‌ها (مک‌لین و لای، ۲۰۱۱، شریعت‌زاده، ۱۳۸۸، زرین، ۱۳۸۸، متین، ۱۳۸۹، نفیسی به نقل از شریعت‌زاده، ۱۳۹۲)، ناهمگونی پیشینه آموزشی هنرآموزان (عثمان و پاسکال<sup>۵</sup>، ۲۰۱۰).

- ناکافی بودن دانش، مهارت و تجربه صنعتی هنرآموزان آموزش‌های فنی و حرفه‌ای (مک‌لین و لای، ۲۰۱۱)، قدیمی بودن و تناسب نداشتن امکانات و تجهیزات آموزشی با نیازهای بازار کار، یکسان نبودن فرصت‌های دستیابی به تجهیزات تخصصی بین واحدهای مختلف در رشته‌های مشابه و توزیع نامساوی وسایل و تجهیزات تخصصی به نسبت هنرجویان دختر و پسر (حنیفی، ۱۳۸۲)، استفاده از روش‌های تدریس سنتی و معلم‌محور، مبتنی بر سخنرانی و دور از کارهای عملی و یدی.

- تأکید بر ارزشیابی‌های کمی، دانش‌محور، مبتنی بر حافظه‌مداری و کم‌توجهی به مهارت‌آموزی و کاربرد عملی مهارت‌ها در زندگی (جانسون و وان‌آدامز<sup>۶</sup>، ۲۰۰۴) و دانش‌آموختگانی با نرخ بالای بیکاری، مشتاق به ادامه تحصیل در مدارج بالای دانشگاهی، دارای مهارت اندک در رشته آموزش دیده و... (حسینی، ۱۳۸۶، امیری، ۱۳۸۳، باقری چرخ، ۱۳۸۲، لرستانی، ۱۳۸۱، حسن‌پور، ۱۳۸۰، اکرامی، ۱۳۸۰، میرهادی، ۱۳۸۰) که سبب شده‌اند تا آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در شرایط موجود بیشتر به آموزش‌هایی که افراد را برای ادامه تحصیل در آموزش عالی آماده می‌سازند، تغییر ماهیت داده و هم‌راستا با اهداف و رسالت قصد شده نباشند.

تناقض وضعیت مطلوب و موجود آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در سطح ملی این سؤال را به ذهن متبادر می‌سازد که آیا تعطیل نمودن این آموزش‌ها و تخصیص منابع و امکانات مختلف مادی، مالی، انسانی و ... آن‌ها به آموزش‌های نظری اقدامی عقلانی نیست؟ پاسخ‌گویی مثبت به این سؤال فقط براساس کارکرد ملی این آموزش‌ها، کاملاً منطقی است. اما اگر مفهوم، اهداف و رسالت و همچنین شرایط فعلی این آموزش‌ها در سطح بین‌المللی و همچنین کارکرد ملی این آموزش‌ها مبنای پاسخ‌گویی باشد پاسخ،

منفی مشروط خواهد بود. پاسخ، منفی خواهد بود، زیرا، اولاً، در سطح بین‌المللی، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای هنوز هم نقشی اساسی و گسترده در تربیت نیروی انسانی مورد نیاز جامعه و شکل‌گیری توسعه پایدار دارد و در حال حاضر درصد قابل توجهی از دانش‌آموزان دوره متوسطه در آن تحصیل می‌کنند. به نحوی که براساس گزارش‌های آماری یونسکو (۲۰۱۰) بیش از ۵۴ میلیون دانش‌آموز در سال ۲۰۰۷ در مؤسسات آموزشی فنی و حرفه‌ای دوره متوسطه (بیشتر از ۱۰ درصد تمام دانش‌آموزان دوره متوسطه در جهان) ثبت نام کرده بودند و براساس گزارش‌های مرکز اروپایی توسعه آموزش فنی<sup>۷</sup> (۲۰۰۹) و سازمان همکاری اقتصادی و توسعه<sup>۸</sup> (۲۰۰۹) بیش از ۵۰ درصد دانش‌آموزان دوره متوسطه در کشورهای اروپایی و کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی و توسعه، در برنامه‌های حرفه‌ای و ۱۵ درصد نیز در مدارس ترکیبی و برنامه‌های کارمحور شرکت داشته‌اند. ثانیاً، روند اشتغال در آینده نشان می‌دهد که نرخ بیکاری طی سال‌های آتی نه تنها کاهش نمی‌یابد، بلکه روندی افزایشی به خود خواهد گرفت. کاهش نرخ بیکاری در سطح ملی و بین‌المللی نیازمند اقدامی اساسی است. یکی از اقدامات بسیار مهم در این زمینه بهبود و تقویت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای است، به نحوی که یونسکو - یونیوک و یونسکو - یوآی‌اس<sup>۹</sup> (۲۰۰۶) خاطر نشان می‌سازند که حدود ۸۰ درصد مشاغل در جهان بر استفاده از مهارت‌های فنی و حرفه‌ای به جهان کار متمرکز شده‌اند.

پاسخ، منفی مشروط خواهد بود، به این معنی که نمی‌توان آموزش‌های فنی و حرفه‌ای را تعطیل نمود و نمی‌توان با این وضعیت نیز آن‌ها را نگه داشت. بلکه تداوم آموزش‌های فنی و حرفه‌ای نیازمند آسیب‌شناسی، تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری، طراحی و تدوین سیاست‌ها و برنامه‌های جدید و کنار گذاشتن رویه‌ها و فرایندهای موجود در زمینه برنامه‌ریزی، اجرا و ارزشیابی آن‌هاست.

آسیب‌شناسی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای از دخیل بودن عوامل/ موانع متعددی در این وضعیت حکایت دارد. یکی از مهم‌ترین این عوامل، تعارض «ساخت مفهومی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کار دانش» با «ساخت مفهومی برنامه‌ریزی درسی متمرکز» است. ساخت مفهومی و عناصر تشکیل دهنده آن در آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و برنامه‌ریزی درسی متمرکز براساس رویکرد سیستمی به شرح جدول زیر است:

## رونداشتغال در آینده نشان می‌دهد که نرخ بیکاری طی سال‌های آتی نه تنها کاهش نمی‌یابد، بلکه روندی افزایشی به خود خواهد گرفت

برنامه‌ریزی درسی متمرکز	آموزش فنی و حرفه‌ای مطلوب	ابعاد سیستم
<p><b>برنامه‌ریزی درسی:</b> اتکا بر متخصصان دانشگاهی، به‌عنوان تصمیم‌گیران و شرکت‌کنندگان در برنامه‌ریزی درسی، انعطاف نداشتن برنامه‌های درسی تدوین شده و مقاوم بودن آن‌ها در برابر نفوذ معلم، اتکا بر فرایند بالا به پایین در برنامه‌ریزی درسی، داشتن خاستگاه ژنریک و عمومی و تهیه برنامه‌های درسی برای کل کشور</p> <p><b>ویژگی‌های برنامه‌های درسی:</b> متمرکز بودن نظام طراحی و تدوین برنامه درسی و به تبع برنامه‌های درسی کم‌توجه یا بی‌توجه بودن به تفاوت‌های فردی و شناختی دانش‌آموزان، کم‌توجهی به تفاوت‌های اقلیمی، فرهنگی، اجتماعی، قومی، منطقه‌ای، کم‌توجهی به تحولات علمی، آموزشی، فرهنگی در تراز جهانی، کم‌توجهی یا بی‌توجهی به رویکردهای نوین و تحولات حوزه برنامه درسی و انتظارات تازه از برنامه‌های درسی.</p> <p><b>اجرای برنامه‌های درسی:</b> تأکید بر اجرای برنامه‌های درسی مرکزی و استفاده وفادارانه از این برنامه‌ها.</p>	<p><b>برنامه‌ریزی درسی:</b> اتکا بر ترکیب بهینه تصمیم‌گیران (متخصصان دانشگاهی، خبرگان آشنا به محیط و شرایط، ذی‌نفعان، متصدیان آموزش در منطقه و مدرسه، معلمان و نمایندگان دانش‌آموزان و والدین) در برنامه‌ریزی درسی، منعطف بودن برنامه‌های درسی تدوین شده و پاسخ‌گویی آن‌ها به نیازها، منابع و موانع و تغییرات دانش و فناوری، اتکا بر فرایند پایین به بالا در برنامه‌ریزی درسی، داشتن خاستگاهی خاص یک منطقه یا موقعیت جغرافیایی به جای خاستگاهی عمومی</p> <p><b>ویژگی‌های برنامه‌ریزی درسی:</b> تناسب و پاسخ‌گویی برنامه‌های درسی به نیازها، منابع، امکانات، موانع و پیشرفت‌های جامعه محلی، ملی و بین‌المللی و بازار کار، توانایی‌ها، استعدادها، محدودیت‌ها و نیازهای دانش‌آموزان/هنرجویان و دانش روز و پیشرفت‌های دانش و فناوری</p> <p>اجرای برنامه‌های درسی: تأکید بر مشارکت فعال ذی‌نفعان، بازار کار، متصدیان آموزش و معلمان در برنامه‌ریزی درسی و تهیه و تدوین مواد آموزشی</p>	<p>درونداد</p>
<p>تلقی معلم به‌عنوان مجری صرف برنامه‌های درسی ارسال شده از مرکز</p>	<p>تلقی معلم به‌عنوان فردی دارای صلاحیت‌های حرفه‌ای، هم در شناسایی نیازهای بازار کار، جامعه محلی و ملی، نیازها، علایق و استعدادها دانش‌آموزان، هم در امر برنامه‌ریزی درسی، روش‌های نوین و فعال تدریس، روش‌های ارزشیابی توانایی محور و صلاحیت‌محور و هم در معرفی دانش‌آموختگان به بازار کار</p>	<p>معلم/ هنرآموز</p>
<p>تلقی دانش‌آموز به‌عنوان فردی دارای توانایی و استعداد عام در زمینه یادگیری دانش نظری و علاقه‌مند به ادامه تحصیل در مدارج دانشگاهی</p>	<p>تلقی دانش‌آموز/ هنرجو به‌عنوان فردی دارای استعداد و توانایی خاص و علاقه‌مند به یادگیری مهارت‌های کاربردی مورد نیاز بازار کار</p>	<p>دانش‌آموز/ هنرجو</p>
<p>محدود بودن فضای آموزشی به مدرسه و کلاس درس و تجهیزات آموزشی موجود در آن، مانند میز و صندلی، تخته، رایانه، ویدئو پروژکشن و...</p>	<p>نیاز به فضای آموزشی، فضای کارگاهی، فضای موجود در بازار کار و هر فضایی که یادگیری مهارت‌ها، تثبیت مهارت‌های آموخته شده و به‌کارگیری آن‌ها را تسهیل نماید</p>	<p>فضا و تجهیزات آموزشی</p>
<p>محدود بودن منابع مالی به منابع تخصیص یافته از طرف دولت و وزارت آموزش و پرورش، محدود بودن اعتبارات مالی سرمایه‌ای</p>	<p>محدود نبودن منابع مالی به منابع دولتی، هم به دلیل زیاد بودن هزینه‌های این آموزش‌ها و کفایت نکردن منابع دولتی و هم به دلیل نیاز به به‌کارگیری منابع مالی بخش خصوصی و بازار کار</p>	<p>منابع مالی</p>
<p>محدود بودن آموزش به کلاس درس، متکی بودن فرایند یاددهی - یادگیری به رویکردهای سنتی آموزش، معلم‌محور</p>	<p>محدود نبودن آموزش به کلاس درس و نیاز به برگزاری آموزش‌ها در فضای کارگاهی، فضای کسب و کار واقعی و بازار کار، متکی بودن فرایند آموزش به رویکردهای فعال و دانش‌آموز‌محور</p>	<p>فرایند یاددهی - یادگیری</p>
<p>متکی بودن ارزشیابی آموزش‌ها بر ارزشیابی تراکمی، آزمون‌های استاندارد دانش‌محور، کمی بودن ارزشیابی و استفاده از نتایج ارزشیابی به‌عنوان معیار ارتقا یا عدم ارتقای دانش‌آموزان به مقاطع تحصیلی بالاتر، محدود بودن ارزشیابی به مدرسه و کلاس درس و مشارکت نداشتن ذی‌نفعان در فرایند آموزش</p>	<p>متکی بودن ارزشیابی بر ارزشیابی تشخیصی، تکوینی، تراکمی، آزمون‌ها و فعالیت‌های عملی هنرجویان، کمی و کیفی بودن ارزشیابی، استفاده از نتایج ارزشیابی برای شناسایی نقاط قوت و ضعف یادگیری هنرجویان و بهبود و ارتقای یادگیری آن‌ها، امکان ارزشیابی هنرجویان در محیط کارگاهی، محیط واقعی کسب و کار و امکان مشارکت ذی‌نفعان و کارفرمایان در فرایند ارزشیابی صلاحیت حرفه‌ای هنرجویان</p>	<p>فرایند ارزشیابی پیشرفت تحصیلی</p>
<p>تأکید بر دانش‌آموختگانی دارای دانش و معلومات لازم برای ورود به دانشگاه</p>	<p>تأکید بر دانش‌آموختگانی دارای رشد فردی، اجتماعی و حرفه‌ای لازم برای ورود به بازار کار و توانایی فعالیت در آن و همچنین دارای توانایی ادامه تحصیل در مدارج دانشگاهی فنی و حرفه‌ای</p>	<p>برونداد</p>





بنابراین متناسب با مقدمه فوق، پاسخ این مقاله به مسئله «بودن یا نبودن آموزش‌های فنی و حرفه‌ای»، بودن مشروط این آموزش‌ها بر اساس برنامه‌ریزی درسی منطقه محور است. اینکه برنامه‌ریزی درسی منطقه محور چیست، چرا باید مبنای برنامه‌ریزی درسی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای قرار گیرد و چگونه می‌توان به برنامه‌ریزی درسی منطقه محور پرداخت سه سؤال اساسی این مقاله در راستای پاسخ مقاله است.

## برنامه‌ریزی درسی منطقه محور آموزش‌های فنی و حرفه‌ای چیست؟

پاسخ‌گویی به چپستی برنامه‌ریزی درسی منطقه محور، نیازمند فهم مفهوم برنامه‌ریزی درسی، مفهوم برنامه درسی، مراحل و انواع برنامه‌ریزی درسی و برنامه‌ریزی درسی منطقه محور است.

برنامه‌ریزی درسی عبارت است از سازماندهی یک سلسله فعالیت‌های یاددهی - یادگیری به منظور ایجاد تغییرات مطلوب در رفتار دانش‌آموزان و ارزشیابی میزان تحقق این تغییرات (یارمحمدیان، ۱۳۷۷). برنامه‌ریزی درسی فرایندی است که به طراحی عوامل و عناصر مختلف یادگیری مرتبط می‌شود (فتحی و اجارگاه، ۱۳۷۷) و برنامه درسی محصول آن است. درباره برنامه درسی تعاریف متعددی ارائه شده است. سیلور، الکساندر و لوئیس (۱۳۷۶) آن را عبارت از موضوعات و مواد درسی‌ای می‌دانند که باید توسط معلم تدریس و توسط فراگیران آموخته شود و همچنین طرح و نقشه‌ای که در آن فرصت‌های مناسب جهت یادگیری دانش‌آموزان، برای رسیدن به اهداف کلی و جزئی فراهم شده است.

به‌زعم گود (به نقل از فتحی و اجارگاه، ۱۳۷۷) برنامه درسی عبارت است از یک برنامه کلی و عمومی مرتبط با محتوای آموزشی که توسط مدارس به دانش‌آموزان ارائه می‌شود تا در سایه آن یادگیرندگانی توانا و برخوردار از صلاحیت‌های لازم برای ورود به حوزه‌های فنی و حرفه‌ای آماده شوند.

از نظر آیزنر (به نقل از ملکی، ۱۳۸۰) برنامه درسی عبارت است از یک سلسله وقایع آموزشی طراحی شده که به قصد

تحقق نتایج آموزشی برای یک یا چند دانش‌آموز پیش‌بینی شده است. براساس نظر اسکیل‌بک<sup>۱۱</sup> (۱۹۹۰) برنامه درسی عبارت است از نقشه یا چارت تجاری که انتظار می‌رود دانش‌آموزان آن را بیاموزند و در موقعیت‌های واقعی زندگی به‌کار ببرند و بالاخره تر (به نقل از ملکی، ۱۳۸۰) آن را عبارت از تجربیات یادگیری طرح‌ریزی شده و هدایت شده که تحت نظارت مدرسه، برای بازسازی منطقی معرفت و تجربه به‌منظور رشد دایمی یادگیرنده در زمینه شخصی و اجتماعی تدوین شده است، تعریف می‌کند.

درباره مراحل برنامه‌ریزی درسی (تهیه و تدوین

برنامه‌های درسی) نیز نظرات گوناگونی وجود دارد. سیلور، الکساندر و لوئیس (۱۳۷۶) آن را شامل انتخاب اهداف کلی، حیطه‌ها و اهداف عینی از طریق تحلیل یافته‌های اساسی، الگوبردازی یک یا چند طرح برنامه درسی هماهنگ با اهداف کلی، حیطه‌ها و اهداف عینی، پیش‌بینی اجرای برنامه درسی (آموزش) و طرح‌ریزی ارزشیابی برنامه درسی می‌دانند. به‌زعم هاواردنیکلس (۱۳۶۸) برنامه‌ریزی درسی شامل چهار مرحله عمده گزینش هدف‌ها، گزینش و سازماندهی محتوا و گزینش و سازماندهی تجربیات یادگیری و ارزشیابی است. احدیان و آقازاده (۱۳۷۷) برنامه‌ریزی درسی را شامل سه مرحله الف) برنامه‌ریزی، ب) اجرا و ج) ارزشیابی می‌دانند و از نظر بوشامپ برنامه‌ریزی درسی شامل طراحی و مهندسی برنامه درسی است که

مهندسی برنامه درسی خود شامل تدوین، اجرا و ارزشیابی می‌شود (به نقل از مهرمحمدی، ۱۳۸۷).

اگرچه مراحل مختلفی برای برنامه‌ریزی درسی ذکر شده است، اما دقت در آن‌ها، نشان می‌دهد که سه گام اساسی برنامه‌ریزی درسی شامل طراحی و تدوین، اجرا و ارزشیابی برنامه‌های درسی است. برنامه‌ریزی درسی به سه شکل، الف. کاملاً متمرکز در مرکز و وزارت آموزش و پرورش،

**تلفیق معلمان به عنوان فردی دارای صلاحیت‌های حرفه‌ای، هم‌درشناسایی نیازهای بازار کار، جامعه محلی و ملی، نیازها، علایق و استعدادها دانش‌آموزان، هم‌درامر برنامه‌ریزی درسی، روش‌های نوین و فعال تدریس، روش‌های ارزشیابی توانایی محور و صلاحیت محور و هم‌در معرفی دانش‌آموختگان به بازار کار ارزشمند است**

بی‌نوشت‌ها

1. UNESCO
2. Henry, John
3. the Australian Council of Social Service
4. Karmel, Tom: Mark, Kevin, Nguyen, Nhi
5. Usman and Pascal
6. Johanson and van Adams
7. European Centre for the Development of Vocational Training (CEDEFOP)
8. Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD
9. UNESCO-UNEVOC & UNESCO-UIS
10. Fidelity Adoption
11. Skilbeck, M
12. Carlson
13. Cornbleth
14. Pinar William F & others

منابع

منابع مقاله در دفتر مجله موجود است.

ب. منطقه‌محور و در مناطق و سازمان‌های آموزش و پرورش استانی و ج. مدرسه‌محور و در یک مدرسه خاص، انجام می‌گیرد. در برنامه‌ریزی درسی متمرکز، مسئولیت طراحی و تدوین برنامه‌های درسی بر عهده مؤلفان وزارت آموزش و پرورش است و مناطق و استان‌ها عملاً در برنامه‌ریزی درسی نقشی ندارند. چگونگی اجرا و ارزشیابی نیز توسط مرکز تعیین و به صورت بخش‌نامه به مجریان و مدارس ابلاغ می‌شود.

در برنامه‌ریزی درسی منطقه‌محور منطقه یا

استان از قدرت طراحی و تولید، اجرا و ارزشیابی

برنامه‌های درسی برخوردار است و درباره این‌که برنامه درسی چه باید باشد، چگونه باید اجرا شود و چگونه باید ارزشیابی شود تصمیم می‌گیرد (مهرمحمدی، ۱۳۸۱). در برنامه‌ریزی درسی مدرسه‌محور نیز قدرت تصمیم‌گیری درباره طراحی و تدوین، اجرا و ارزشیابی برنامه‌های درسی به یک مدرسه خاص واگذار می‌شود.

براساس مطالب فوق، برنامه‌ریزی درسی منطقه‌محور عبارت است از تفویض اختیار برنامه‌ریزی درسی به یک منطقه (غالباً شامل چند استان دارای موقعیت جغرافیایی، اقتصادی، اجتماعی و ... مشابه) و درگیری عملی منطقه در طراحی و تدوین، اجرا و ارزشیابی برنامه‌های درسی.

### چگونه می‌توان به برنامه‌ریزی درسی منطقه‌محور آموزش‌های فنی و حرفه‌ای پرداخت؟

- امکان‌سنجی برنامه‌ریزی درسی منطقه‌محور آموزش‌های فنی و حرفه‌ای؛

- تصمیم‌گیری درباره سطح برنامه‌ریزی درسی، نوع برنامه‌های درسی تدوین شده و افراد مشارکت‌کننده در برنامه‌ریزی درسی؛

- طراحی و تدوین برنامه‌های درسی؛

- اجرای برنامه‌های درسی؛

- ارزشیابی برنامه‌های درسی.

## برنامه‌ریزی درسی منطقه‌محور عبارت است از تفویض اختیار برنامه‌ریزی درسی به یک منطقه و درگیری عملی منطقه در طراحی و تدوین، اجرا و ارزشیابی برنامه‌های درسی

# سبزی‌کاری در خانه، ضامن سلامت خانواده

علی محمد بخشوده

## چکیده

آنچه از نظر تان می‌گذرد گزارشی از ویژگی‌های چند گیاه و خواص درمانی آن‌ها و نیز نحوه کاشت، داشت، و برداشت آن‌هاست؛ ریحان، تره ایرانی - جعفری، تره تیزکت (شاهی) و فلفل سبز قلمی نمونه‌هایی است که در این مقاله مورد بررسی قرار گرفته‌اند، و در پایان نیز به یک تجربه موفق اشاره شده است.

**کلیدواژه‌ها:** سبزی‌کاری، سلامت خانواده، زمان، کاشت، داشت، برداشت.

## مقدمه

در هر محل و مکانی که زندگی می‌کنیم، به نسبت فضایی که در اختیار داریم و چند ساعتی که آفتابگیر است می‌توانیم سبزی‌کاری کنیم. این فضا ممکن است حیاط خانه، بالکن،

پیلوت، یا پشت‌بام باشد یا هر جایی دیگری که آفتاب در آنجا بتابد. چون گیاه به فتوسنتز نیاز دارد و این مهم در حضور نور صورت می‌گیرد.

سبزی‌کاری را می‌توانیم با یک یا چند گلدان و با یک یا چند نوع سبزی شروع کنیم و این بستگی به میزان سطح کاشت ما دارد. ممکن است در داخل حیاط، علاوه بر گلدان‌ها، چند مترمربع زمین نیز احتیاج داشته باشیم. در این صورت می‌توانیم چند نوع سبزی بکاریم و با استفاده از محصول آن‌ها، که با آب پاک آبیاری شده‌اند، به سلامت خانواده خود و در نهایت به سلامت جامعه کمک کنیم. از امتیازات ویژه این نوع سبزی‌کاری این است که در هر ساعت از شبانه‌روز که نیاز به سبزی داشته باشیم در دسترس و قابل برداشت است، آن‌هم سبزی تر و تازه و شاداب و معطر.

اکنون به شرح پنج نوع سبزی، که بیشتر به آن‌ها نیاز داریم و از نظر خواص درمانی هم مهم هستند می‌پردازیم.

باید تعدادی از بوته‌ها را توکیش کنیم تا محیط کاشت خلوت‌تر شود و بوته‌های باقی‌مانده بهتر تغذیه کنند. اگر بلندی بوته‌ها به ۲۰ سانتی‌متر برسد و آن‌ها را از ۱۰ تا ۱۵ سانتی‌متری سطح کاشت برداشت کنیم بعد از مدتی شاخه‌های نواز همه بوته‌ها ظاهر می‌شود و باز می‌توانیم شاخه‌های تازه را بچینیم و این عمل تا پایان عمر بوته‌ها ادامه دارد.

**خواص درمانی ریحان:** ریحان میکروب‌کش، ضد وبا و ضد اسهال است، خوردن بذر ریحان مقاومت بدن در برابر سموم را افزایش می‌دهد. گیاه ریحان را به‌نام اسپرغم (هر نوع گیاه خوشبو) نیز می‌نامند. عصاره ریحان ضد باکتری‌ست و در تمام دنیا از آن به‌صورت خوشبو کننده غذاها استفاده می‌شود. خوردن ریحان آرامش‌دهنده اعصاب است و برای سردردهای عصبی بسیار مؤثر است، اگر ۲۰ تا ۵۰ گرم ساقه ریحان را که گل هم داشته باشد در یک لیتر آب به مدت ۱۲ دقیقه بجوشانیم یا دم کنیم، بعد آن را صاف و شیرین کنیم و پس از هر غذا یک فنجان بنوشیم غم و اندوه و افسردگی را برطرف می‌کند.

ریحان نشاط‌آور است. حتی برگ‌های له کرده ریحان را اگر استنشاق کنیم برای سردردهای ناشی از سفر مفید است. دم کرده ۵۰ گرم ریحان، که با عسل شیرین شده باشد، برای برطرف کردن آنژین و گلودرد مفید است.

اگر در طول روز چندین مرتبه دهان را با جوشانده غلیظ ریحان شست‌وشو دهیم تنگی نفس (آسم) درمان می‌شود. جوشانده سرد ریحان تب‌آور است و در بیماری سرماخوردگی نیز از آن استفاده می‌شود. ریحان ضد دل‌پیچه است: اسانس ریحان که بازی لیک نامیده می‌شود بوی سیر و پیاز را در دهان از بین می‌برد.

برای ریحان هشت خاصیت بیان کرده‌اند:

۱. غذا را گوارا می‌کند، ۲. منافذ بدن را باز می‌کند، ۳. ضد دل‌پیچه است، ۴. دهان و گلو را خوشبو می‌کند، ۵. اشتها را به غذا را افزایش می‌دهد، ۶. بیماری جذام را علاج می‌کند، ۷. ضد غم و اندوه است و ۸. بسیاری امراض را ریشه‌کن می‌کند. در حدیث است که امام صادق (ع) فرمودند: ریحان سبزی پیامبران است.
- امام کاظم (ع) نیز فرمودند: ریحان بیماری سل را از بین می‌برد.

تخم ریحان را اگر در آب بریزیم لایه‌های موسیلاژی تولید می‌کند که مخلوط آن با آب در درمان آنفلوانزا مفید است.

## ب. ترة ایرانی و انواع آن

**اصل، منشأ و ارزش غذایی** - از گیاهان دو ساله است. برگ‌های آن به‌صورت خام خورده می‌شود. اشتها‌آور است و خشک کرده آن نیز در زمستان مصرف می‌شود. دارای ویتامین‌های «A, B, C» است. پس از کاشتن بذر، ابتدا ریشه از بذر خارج می‌شود، سپس تعداد ریشه‌ها افزایش



ریحان

## الف. ریحان: اصل، منشأ و ارزش غذایی و درمانی ریحان

زادگاه اولیه ریحان هندوستان است. این گیاه با برگ‌های معطر و تند به‌صورت ریحان بنفش و ریحان سبز مصرف می‌شود و به سبب داشتن اسانس مخصوص بسیار اشتها‌آور است و به هضم غذا کمک می‌کند.

**زمان کاشت:** زمان کاشت ریحان اوایل بهار است. این گیاه نسبت به سرما حساس

است. کاشت ریحان هم به‌صورت دست‌پاش و هم خطی ممکن است. ظرفی را که می‌خواهیم ریحان در آن بکاریم باید پر از خاک مخلوط با کود حیوانی باشد. ابتدا سطح خاک را صاف و سپس شیارهایی به عمق ۱/۵ سانتی‌متر و به فاصله ۲۰ سانتی‌متر از یکدیگر در سطح کاشت ایجاد می‌کنیم، آن‌گاه بذرهای ریز ریحان را در شیارها می‌کاریم. اگر بذر ریحان را با ماسه بادی مخلوط کنیم و سپس بکاریم بهتر است. پس از کاشت بذر، خاک‌های لبه شیارها را داخل شیارها می‌بریم و ظرف را به ضخامت یک سانتی‌متر با کود حیوانی یا کمپوست می‌پوشانیم و آن را با آبپاش کوچکی به آرامی آبیاری می‌کنیم به طوری که بذرها جابه‌جا نشوند، بستگی به شرایط محیطی، پس از یک هفته، بذرها سبز می‌شوند. حداقل دمای لازم برای جوانه زدن بذر در زیر خاک ۱۵ درجه سانتی‌گراد و دمای لازم برای بهترین رشد ریحان درجه ۲۵ تا ۳۰ درجه سانتی‌گراد است.

**برداشت:** وقتی بلندی بوته‌های ریحان به ۱۵ سانتی‌متر رسید اگر تراکم بوته‌ها زیاد باشد، یعنی چسبیده به هم باشند،

**ظرف رابه ضخامت یک سانتی‌متر با کود حیوانی یا کمپوست می‌پوشانیم و آن را با آبپاش کوچکی به آرامی آبیاری می‌کنیم به طوری که بذرها جابه‌جا نشوند**

## ریحان نشاط آور است. حتی برگ‌های له کرده ریحان را اگر استنشاق کنیم برای سردردهای ناشی از سفر مفید است

فراوان است. سبزی جعفری در طب سنتی سبزی پهلوانان نامیده شده است. گیاه جعفری را می‌توان در هر نوع آب‌وهوایی تولید کرد. گیاه جعفری نسبت به سرما مقاوم است.

**زمان کاشت:** جعفری را در آب‌وهوای معتدل در نیمه دوم شهریورماه و در مناطق سردسیر پس از برطرف شدن سرما در اوایل

بهار می‌کارند. چون بذر جعفری ریز است بهتر است ۲۴ ساعت قبل از کاشت، آن را خیس کنیم، آن‌گاه بذرها را روی صافی بریزیم تا آب آن برود و سپس بذرها را روی روزنامه پهن کنیم تا کمی هوا بخورد. بعد مقداری ماسه بادی را با بذرها مخلوط کنیم و آن را مثل ریحان به صورت خطی بکاریم. فواصل خطوط را ۲۰ سانتی‌متر در نظر می‌گیریم و پس از کاشت در

شیارها خاک‌های لبه شیار را روی بذرهایی که کاشته شده‌اند می‌ریزیم و روی آن‌ها را با یک سانتی‌متر ضخامت کود حیوانی یا کمپوست می‌پوشانیم. بعد آن را به آرامی با آب پاش آب می‌دهیم.

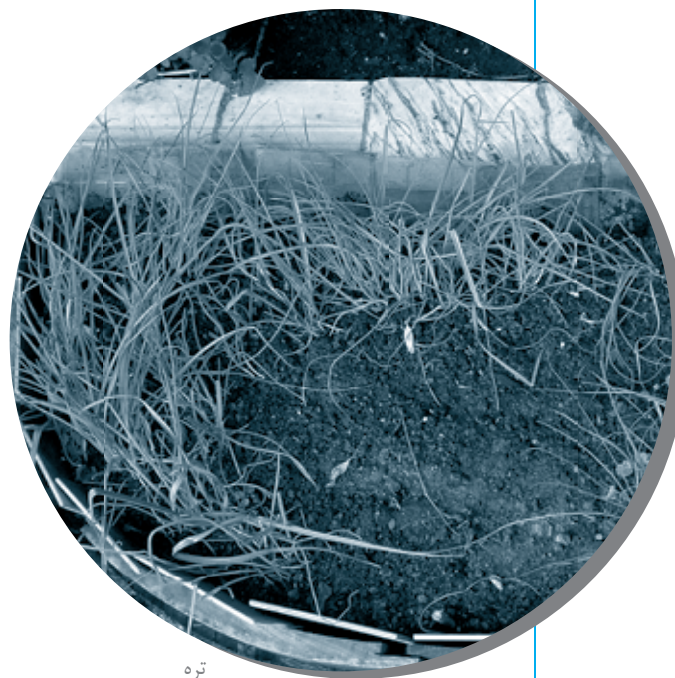
زمان برداشت: وقتی که بلندی بوته‌های جعفری به ۱۵ سانتی‌متر رسید آن را برداشت کنید. آن‌را، تقریباً به فاصله دو تا سه سانتی‌متری بالاتر از سطح خاک، درو کنید. گیاه جعفری نسبت به خشکی حساس ولی در مقابل سرما مقاوم است.

**خواص درمانی جعفری:** این گیاه که برگ‌هایش به رنگ سبز تیره و دارای بریدگی‌های لوزی یا مثلثی است، خواص ضدنفخ شکم دارد و شریان و رگ‌ها را تمیز می‌کند. دم کرده ریشه جعفری برای تنگی تنفس و درمان سرفه مفید است.

## در حدیث است که امام صادق (ع) فرمودند: ریحان سبزی پیامبران است



جعفری



تره

می‌یابد. قسمت هوایی به صورت تسمه و قوس‌دار خارج می‌شود. زمان کاشت آن اوایل بهار و اواخر تابستان است و تا اوایل پائیز می‌توانید بذر تره را بکارید. مقدار بذر لازم را برای هر مترمربع زمین حدود ۱/۵ تا ۲ گرم است و اگر سطح کشت شما در ظرفی نیم‌متر مربع است یک گرم بذر کافی است.

**طریقه کاشت:** می‌توانید بذره‌های تره را به صورت خطی یا دست‌پاش در عمق ۱ تا ۲ سانتی‌متر بکارید. اگر به صورت خطی می‌کارید طبق روش ریحان عمل کنید. در مناطق معتدل اولین برداشت دو تا سه ماه پس از کاشت انجام می‌دهند.

برداشت تره باید زمانی باشد که بلندی تره به ۲۰ تا ۳۰ سانتی‌متر رسیده و انتهای برگ‌ها کمی خشک شده باشد.

تره را از روی خاک، حدود ۲ تا ۳ میلی‌متر بالاتر از روی خاک، درو می‌کنیم. پس از درو کمی به آن کود می‌دهیم و آن را آبیاری می‌کنیم. یک هفته بعد محصول ما آماده بهره‌برداری است.

**ارزش غذایی:** تره یک سبزی مقوی است. خوردن تره‌های سبز و شاداب با دوغ و نان بسیار مطبوع است. تره ملین و مقوی دستگاه هاضمه و محرک و پیشاب آور است. مقدار زیادی آهن دارد و مصرف آن برای کسانی که کم‌خونی دارند توصیه می‌شود.

## ج. جعفری

جعفری بومی سرزمین اروپاست و به صورت خودرو در سواحل مدیترانه می‌روید. انواع جعفری به صورت خام و خشک مصرف می‌شود. چون برگ‌های جعفری دارای عطر مخصوص است در مواقع تهیه ترشی و شور مورد استفاده قرار می‌گیرد. ارزش غذایی جعفری بیشتر به دلیل داشتن ویتامین C و آهن

## ظرف رابه ضخامت یک سانتی متر با کود حیوانی یا کمپوست می پوشانیم و آن را با آبپاش کوچک به آرامی آبیاری می کنیم به طوری که بذرها جابه جانشوند

دم کرده جعفری برای رفع لک و جوش های صورت مفید است. مقداری جعفری را در نیم لیتر آب به مدت پنج دقیقه بجوشانید و صبح و شب صورت خود را با آن بشویید. بعد از یک هفته صورت شما روشن می شود. عصاره ریشه جعفری از تکثیر سلول های سرطانی جلوگیری می کند. خوردن جعفری از چرب شدن کبد جلوگیری می کند. جعفری دوست کبد است و باعث فعالیت سالم کبد می شود.

اگر ۵۰ گرم جعفری را با ساقه های آن تکه تکه کنید و در مخلوط کن بریزید تا له شود و سپس دو قاشق غذاخوری آب لیموترش و نصف لیوان آب به آن اضافه کنید و بعد این مخلوط را نیم ساعت قبل یا بعد از هر غذا بنوشید مطمئن باشید که از اکثر امراض کبدی جلوگیری می کند.



تره تیزک (یا شاهی)

## برداشت تره باید زمانی باشد که بلندی تره به ۲۰ تا ۳۰ سانتی متر رسیده و انتهای برگ ها کمی خشک شده باشد

### د. تره تیزک (یا شاهی)

تره تیزک از خانواده شب بو است و سابقه کشت کاشت آن به دو هزار سال می رسد. گیاهی است یک ساله که برگ های آن به مصرف تغذیه می رسد. شاهی را می توانیم هم به صورت خطی و هم دست پاش بکاریم. چون بذرها شاهی ریز است اگر آن ها را با ماسه بادی مخلوط کنیم و بعد بکاریم بهتر است. شاهی پس از کاشت در حدود چهار یا پنج روز بعد سبز می شود. و پس از بیست تا سی روز قابل برداشت و مصرف است. یک نوع خودروی آن در کنار چشمه ها به نام «بولاغ اوتی» می روید. که به «علف چشمه» معروف است، بذرهایی را که در گلدان یا

سبید میوه یا هر جای دیگر کاشته اید هنگام برداشت از محل طوقه قطع کنید. برگ های شاهی ظریف، نازک و خوش مزه و مقوی دستگاه گوارش است و خون را تصفیه می کند. این گیاه در درمان بیماری های برونشیت مفید است.

اگر بذرها شاهی را در آب خیس کنیم لایه ای موسیلاژی تولید می کند که به عنوان تونیک، مقوی قوای جنسی به کار می رود.

**خواص درمانی شاهی:** از گیاه شاهی جهت درمان آسم، سرفه و بواسیرهای خونی استفاده می شود. بسیار رافع است. برگ های آن نیز آرام بخش و محرک است. این سبزی در طب سنتی گرم و نسبتاً خشک تلقی می شود و بازکننده گرفتگی ها و انسداد مجاری کلیه و طحال و خرد کننده سنگ مثانه است و در تسریع هضم غذا مؤثر است. این گیاه ید، آهن و فسفر و مقادیر زیادی ویتامین C دارد و سبب ازدیاد ادرار می شود. تخم شاهی دارای مزه تند و تلخی است و خاصیت چربی سوزی، تصفیه کنندگی خون و شیر افزایی دارد. سرشار از املاح معدنی و مانع رشد سلول های سرطانی است. علاوه بر این، دارای ویتامین های «A, C, B<sub>1</sub>, B<sub>2</sub>» است. برای اشخاص کم خون و مبتلا به آسم (تنگی نفس) بسیار مفید است.

خوردن شاهی به کسانی که سنگ کلیه دارند توصیه می شود. شاهی ککومک را از صورت برطرف می کند. به همین منظور برگ های آن را می کوبند روی کک می گذارند. شاهی ضد نیکوتین است و برای سیگاری ها مفید است. کلسترول خون را نیز کاهش می دهد.

### ه. فلفل سبز قلمی

گیاهی ست علفی و دارای ساقه بی کرک. منشأ اصلی آن در نواحی حاره آمریکا بوده است ولی امروزه در غالب نواحی کره زمین به منظور استفاده از میوه آن پرورش می یابد. برگ های آن منفرد و بیضوی و نوک تیز و عاری از کرک است. گل های آن سفید رنگ و میوه آن گوشت دار است و به شکل و اندازه های مختلف و با رنگ های سبز، قرمز و زرد مایل به بنفش دیده می شود. هر میوه آن محتوی مقدار زیادی دانه است. میوه آن در حالت معمولی و تازه تقریباً عاری از بو و دارای طعم تند ملایم است، ولی اگر رسیده و قرمز شود طعم آن بسیار تند و غیر قابل تحمل است. بنابراین همیشه باید میوه آن را قبل از رسیدن چید.

گل های این گیاه نوش مرغوب برای زنبور عسل است. دوستی می گفت من برای جلوگیری از پیدایش حشره در کیسه های برنج، سه عدد فلفل قرمز را در ته و وسط و سر کیسه برنج قرار می دهم.

طعم تند میوه این گیاه مربوط به ماده ای به نام کاپ سائیسین (capsaicine) و رنگ قرمز آن مربوط به ماده ای به نام کاپ سانتین (capsantnine) است.

شاهی کک و مک را از  
صورت بر طرف می کنند.  
به همین منظور  
برگ های آن را می کوبند  
و روی لک می گذارند



فلفل سبز

سفالی و سرامیک، پیت های ۱۷ کیلویی روغن و... غیره ته همه طرفها باید ضمن سوراخ شدن، سفال گذاشته شود. همه را از خاک و کود مخلوط شده پر کردم. ابتدا همه را و همچنین گلدان خزانه را آبیاری نمودم سپس نشاها را یکی یکی و با گفتن «بسم الله» و به کمک کارد میوه خوری در

گلدان های مورد نظر، که در هر کدام با یک تکه چوب در وسط آن ها سوراخی ایجاد شده بود، کاشتم و پس از اتمام ۶۰ نشا، همه گلدان ها را آبیاری نمودم. اکنون، همان طور که در تصاویر ملاحظه می کنید، در گلدان های پلاستیکی و کیسه های پلاستیکی ارتفاع فلفل ها به ۷۰ تا ۸۰ سانتی متر و در ظرف های بزرگ، بلندی آن ها به یک متر و چهل سانتی متر رسیده است.

**خواص درمانی:** فلفل سبز، علاوه بر آنکه برای ایجاد اشتها به صورت خام یا پخته مصرف می شود، مقدار کم آن خواص درمانی دارد، از جمله برای ضعف عمل دستگاه هضم، ترش کردن غذا، احساس چنگ زدگی در معده، استفراغ های پی در پی، اسهال، بواسیر، استسقا (آب آوردن شکم)، سرددهای یک طرفه، رماتیسم، سیاه سرفه، سرفه های پیاپی، گرفتگی صدا، آنژین، ذات الریه، دریاگرفتگی، و خونریزی های رحمی.

اگر جای کمی در اختیار دارید و می خواهید فلفل بکارید، مثلاً در حد ده گلدان، بهتر است نشای فلفل را از گل فروشی ها بگیرید و هر نشا را در یک گلدان و اگر گلدان بزرگ است دو نشا را در یک گلدان بکارید قبل از اینکه نشاها را در گلدان ها بکارید اول گلدان ها را آبیاری کنید و بعد نشا را در آن بکارید. و پس از اتمام کاشتن نشاها باز هم گلدان ها را آب دهید تا خاک های بیرون از سوراخ نشا روی ریشه نشا ته نشین شود و نشا هم سر حال و شاداب باشد.

پس از اتمام کاشتن  
نشاها باز هم گلدان ها  
را آب دهید تا خاک های  
بیرون از سوراخ نشا  
روی ریشه نشا ته نشین  
شود و نشا هم سر حال و  
شاداب باشد

منابع

۱. زرگری، علی. جلد دوم گیاهان دارونی، ص ۴۹۳-۴۹۲
۲. آینه چی، یعقوب. مفردات پزشکی، ص ۱۰۴۳-۱۰۶۴
۳. تولید و پرورش سبزی، فروتن، سید مهدی و دیگران. شرکت چاپ نشر کتاب های درسی ایران ۱۳۸۷.
۴. تجربه های شخصی

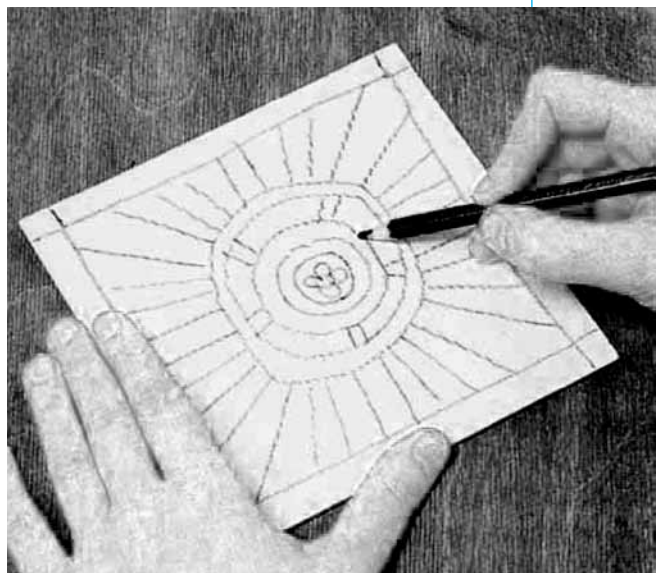
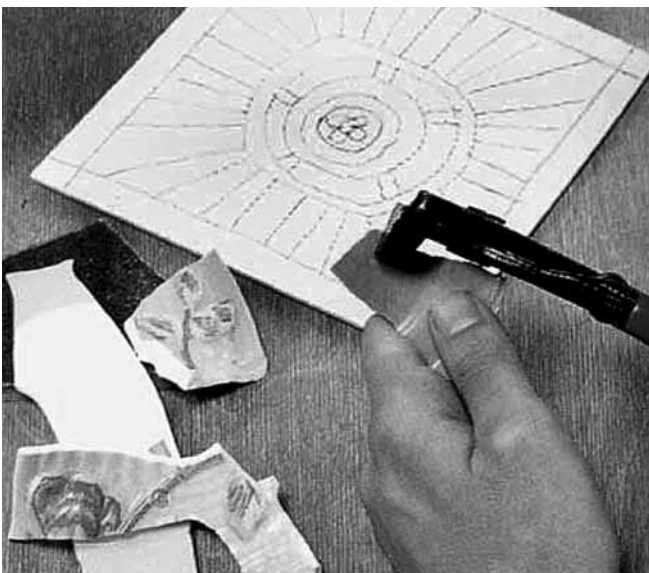
## یک تجربه موفق

اینجانب چون حیاط و فضای کافی در اختیار داشتم یک عدد فلفل قرمز را خرد کردم و دیدم حدود ۶۴ عدد بذر داشت نیمه اسفند ۹۱ بذر را در یک گلدان متوسط کاشتم. بذر ها در گلدان خزانه سبز شدند. اواسط فروردین ماه گلدان خزانه را به حیاط آوردم، در اواسط اردیبهشت ماه بلندی آن ها ۱۵ سانتی متر شده بود حالا باید حدود ۶۰ گلدان می داشتم که، همان طور که در تصاویر ملاحظه می کنید، آن ها را با کمترین هزینه تهیه کردم: گلدان های پلاستیکی، کیسه های دوغ ۲/۵ لیتری پلاستیکی، حلب های روغن نباتی، گلدان های بزرگ

# تلفیق شی از نواوری هنر و زیبایی

نخبرهها

مریم شریفی اورد کلو



## ابزار مورد نیاز

کاشی‌های سرامیکی سفید و ساده

چسب چوب

قلم‌مو

مداد

تکه‌های متنوع ظروف چینی

چکش موزاییک‌کاری

چسب موزاییک

رنگ اکریلیک یا سیمان

دوغاب

برس کوچک

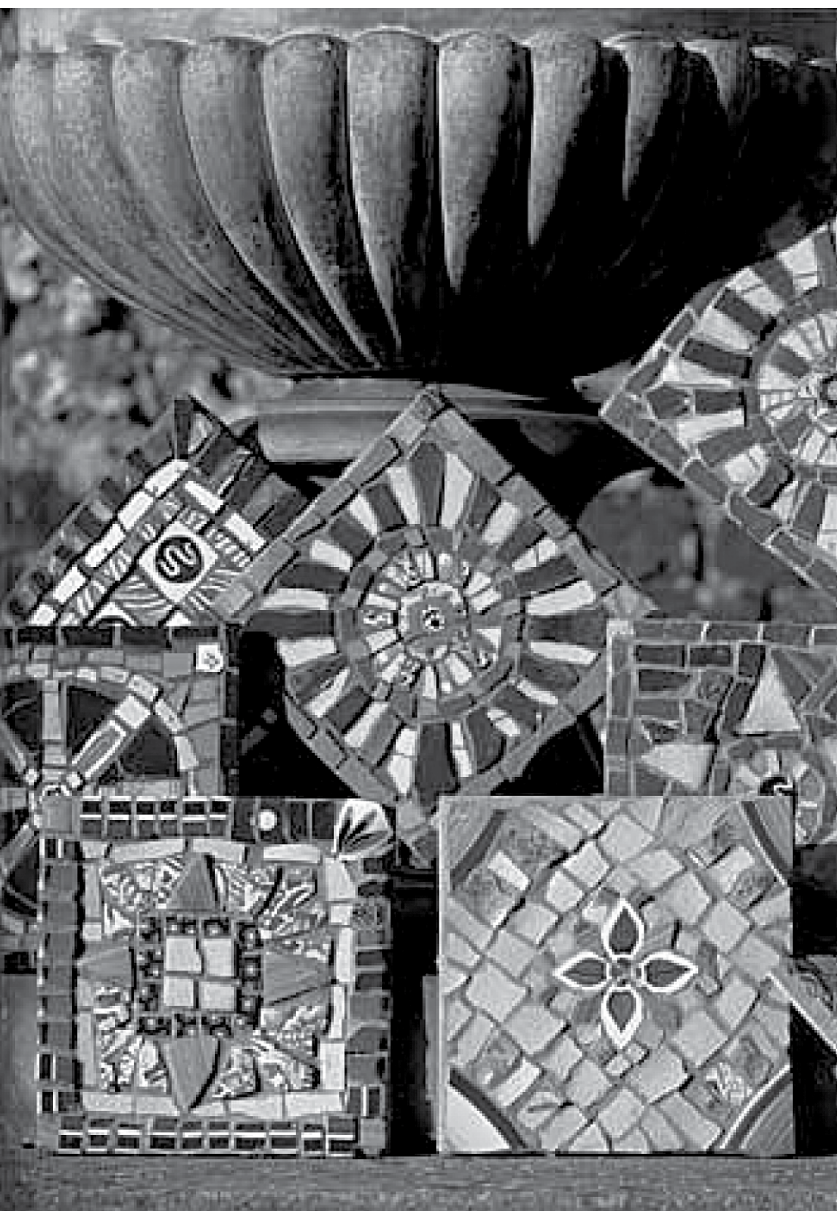
پارچه نرم

## آموزش موزاییک‌کاری - کاشی چینی

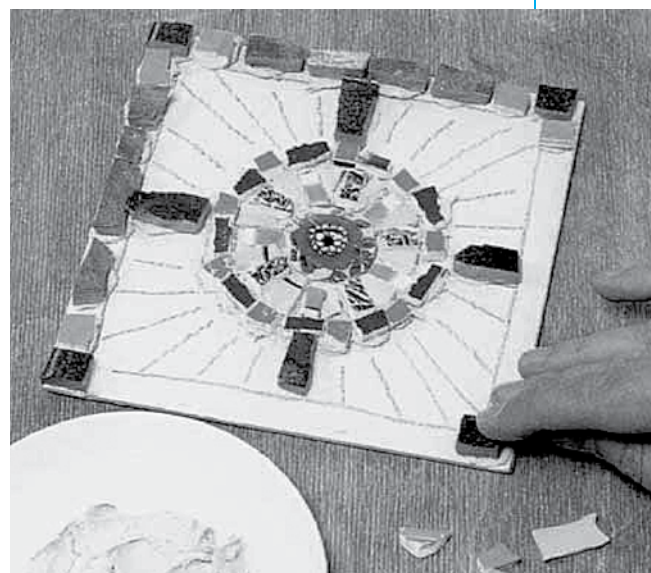
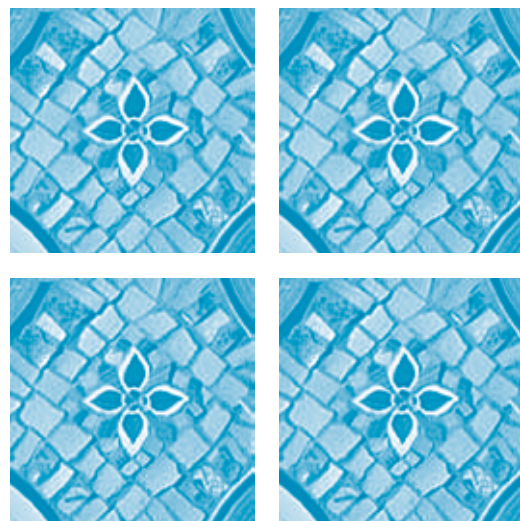
کلیدواژه‌ها: کاشی‌کاری، هنر کاربردی، گلدان

اگر قصد دارید در خانه خود، نمایی موزاییکی داشته باشید، ولی نمی‌توانید پروژه‌های بزرگ موزاییکی را درست پیاده کنید، استفاده از کاشی‌های زیبا بهترین راه‌حل برای شماست. این کاشی‌ها را می‌توان هم به‌طور مستقیم و بدون نصب به نمایش گذاشت و هم با نصب آن‌ها روی دیوار، جلوه‌هایی زیبا و چشم‌نواز خلق کرد.





۳. پشت تکه‌های چینی را به چسب موزاییک آغشته کنید و آن‌ها را، با توجه به اندازه‌شان و الگوی رسم شده، در جای مناسب خود کار بگذارید و خوب فشار دهید. توجه داشته باشید که از چسب به مقدار کافی استفاده کنید و اجازه دهید یک شبانه‌روز بماند تا خشک شود.



### مراحل انجام کار

۱. زمینه کاشی‌های ساده را با قلم‌مو به چسب چوب آغشته کنید و بگذارید کاملاً خشک شود. سپس با یک مداد نرم روی زمینه یک طرح ساده و ابتدایی برای موزاییک‌کاری رسم کنید.

۲. با چکش مخصوص، تکه‌های ظروف چینی شکسته را به تکه‌های کوچک‌تر و متناسب با الگویی که رسم کردید، خرد کنید. توجه داشته باشید که به رنگ‌ها و اشکال متنوعی از تکه‌های چینی نیاز دارید.

به شکل پودر از سطح کار پاک شود. پس از اینکه سطح تمیز شد بگذارید کار به مدت ۲۴ ساعت کاملاً خشک شود. سپس مدت روی کار را با یک پارچه نرم و خشک تمیز و براق کنید. می‌توانید با این روش ساده، کاشی‌های زیبای دیگری با الگوهای متفاوت آماده کنید.

۴. مقداری رنگ اکریلیک یا سیمان را با دوغاب مخلوط کنید و ماده حاصل را با انگشتانتان کاملاً روی سطح کار بمالید. مطمئن شوید که تمام فاصله‌های موجود بین تکه‌های چینی پر شده است. ده دقیقه صبر کنید تا خشک شود.  
۵. با برس کوچک روی سطح کار بکشید تا دوغاب اضافه

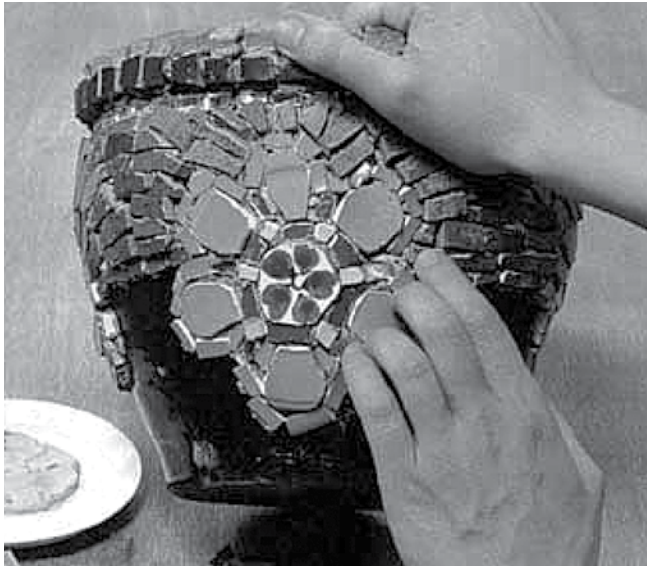


## آموزش گلدان نیمه موزاییکی

این گلدان، که هم جنبه کاربردی دارد و هم جنبه تزئینی، به صورت نیمه موزاییک کار شده و تلفیق سطح لعابی گلدان با سطح موزاییک، جلوه زیبایی خلق کرده است. شما می توانید از این گلدان در ابعاد بزرگ تر در لابی ساختمان خود استفاده کنید. به این ترتیب در بدو ورود، زیبایی را به چشمان تان هدیه خواهید کرد.



۳. دوغاب را با مقدار کمی سنگ سیمان ترکیب کنید. با انگشتان روی سطح کار بمالید تا فواصل میان موزاییکها پر شود. اجازه دهید دوغاب به مدت ۵ الی ۱۰ دقیقه بماند تا خشک شود. سپس با سوهان دوغابهای اضافی را از روی سطح پاک کنید و بگذارید مدتی دیگر بماند تا کار کاملاً خشک شود. در نهایت روی سطح کار را با پارچه ای نرم و خشک براق و تمیز کنید.



## ابزار مورد نیاز

- گلدان سفالی حرارت دیده و لعاب شده
- گچ برای طراحی
- قطعات موزاییک در رنگ های متنوع
- چسب موزاییک
- کاردک
- دوغاب
- سنگ سیمان
- سوهان ناخن
- پارچه نرم

## مراحل انجام کار

۱. طرحی ساده را با گچ روی دیواره گلدان رسم کنید.
۲. موزاییکها را، به نسبت طرح مورد نظر، به قطعات مناسب خرد کنید. موزاییکهای خرد شده را با چسب موزاییک در جای مناسب خود روی گلدان بچسبانید و پس از اتمام کار ۲۴ ساعت بگذارید تا خشک شود.





# نرم افزارهای آموزشی چندرسانه‌ای مبتنی بر رویکرد رفتارگرایی و سازنده‌گرایی

## الگوی موفقیت‌آموزش‌های فنی و حرفه‌ای

علی نجفی، کارشناسی‌ارشد مدیریت آموزشی و سرپرست طراحی مسیرهای شغلی شرکت ملی صنایع پتروشیمی  
حسن اکبری، رئیس کل آموزش و تجهیز منابع انسانی شرکت ملی صنایع پتروشیمی

### چکیده

با پیدایش و شکل‌گیری محیط‌های آموزشی مبتنی بر وب و کامپیوتر در سال‌های اخیر، استفاده از شبکه‌های الکترونیکی جهت آموزش، به‌خصوص خودیادگیری، رشد روزافزون یافته است. در این دوران مؤسسات صنعتی برای آموزش‌های خود، نرم‌افزارهای آموزشی چندرسانه‌ای و آموزش‌های اینترنتی فراهم کرده‌اند تا فراگیران در هر زمان و مکان بتوانند به مواد آموزشی دسترسی داشته باشند.

**طراحی نرم‌افزارهای آموزشی چندرسانه‌ای مبتنی بر این دیدگاه‌ها به‌مثابه‌پلی‌میان‌پژوهش، یادگیری و فعالیت آموزشی است**

لوح‌های فشرده آموزشی چندرسانه‌ای بیشتر از سایر موارد برای کلاس‌های درس روی کامپیوتر و اینترنت جذابیت دارند. این جذابیت ناشی از استفاده از ابزارهای چندرسانه‌ای و تصاویر با به‌کارگیری اصول علمی یادگیری است. البته باید در طراحی این‌گونه نرم‌افزارها حداقل اصول آن رعایت گردد. در این مقاله سعی شده است، ضمن توضیح رویکردهای رفتارگرایی و سازنده‌گرایی، با نگاهی به این رویکردها به تولید لوح‌های آموزشی چندرسانه‌ای در یک شرکت صنعتی پرداخته شود.

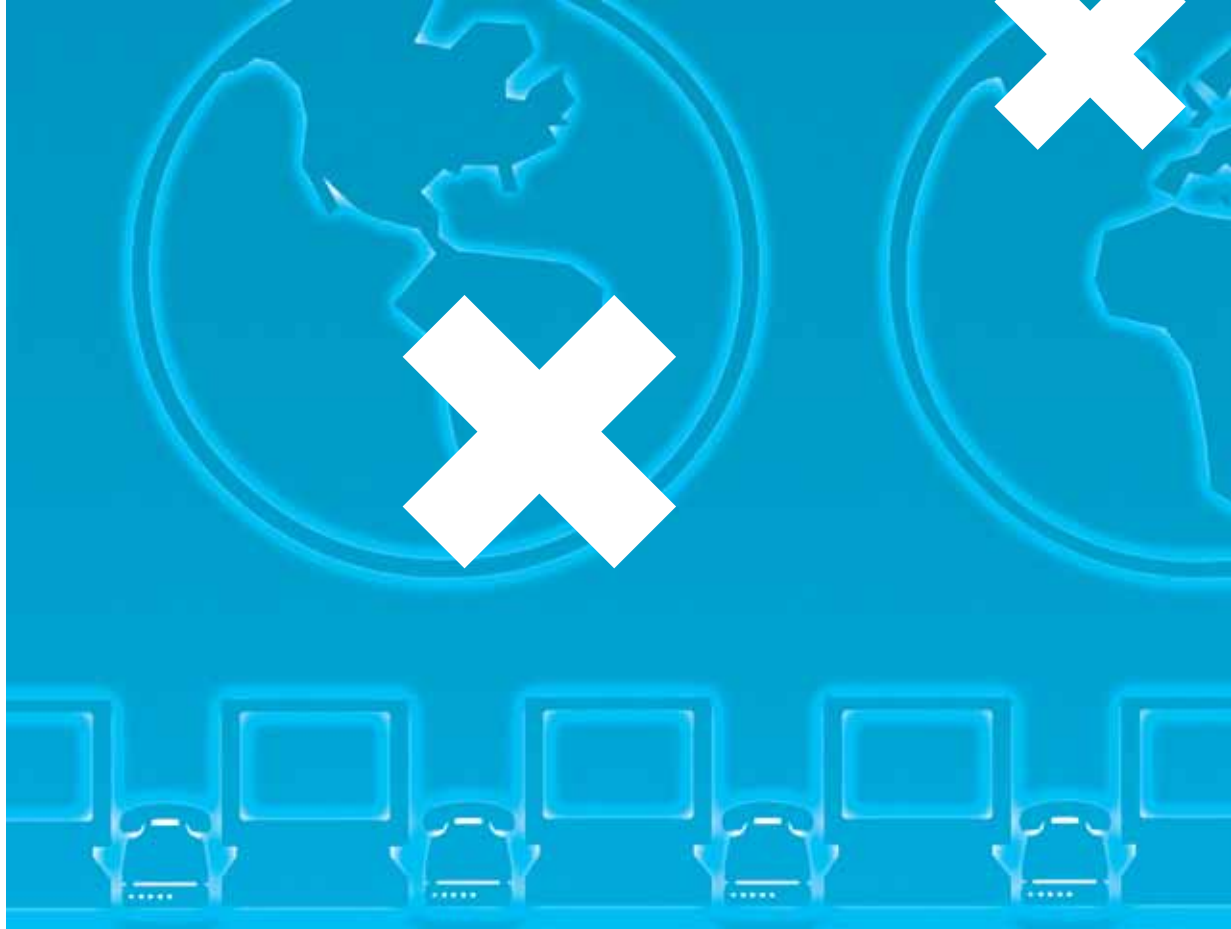
**کلیدواژه‌ها:** طراحی آموزشی، رفتارگرایی، سازنده‌گرایی، نرم‌افزار آموزشی چندرسانه‌ای

### مقدمه

با ورود به عصر فاوا (فناوری اطلاعات و ارتباطات) که ویژگی بارز آن تغییرات مداوم در زمینه فناوری آموزش است، روش کار به‌طور بنیادی دگرگون شده است. از جمله رسانه‌های الکترونیکی با امکانات گسترده خود، دست آموزش دهندگان را برای کاربردی نمودن روش‌های نوین آموزشی باز کرده‌اند و زمینه را برای اجرای مؤثرتر آن فراهم ساخته‌اند، به‌طوری که سازمان‌های این سال‌ها، تحت تأثیر موج تمدن جدید ناشی از فاوا به «سازمان‌های دانش‌پایه» تبدیل شده‌اند؛ به‌طوری که کروزیل (۱۹۹۹) انقلابی عظیم تا پایان قرن بیست‌ویکم را پیش‌بینی کرده است؛ انقلابی که تنها به توسعه آموزش محدود نمی‌شود بلکه تمامی جنبه‌های جوامع بشری را در برمی‌گیرد و آن‌ها را دچار تحول می‌سازد در این فرایند فضاهای آموزشی متحول می‌شوند و برای مثال، در سال ۲۰۱۹، محیط‌های آموزشی و نرم‌افزارهای هوشمند جایگزین آموزش دهنده (معلم) خواهند شد (خرازی، اسفندیاری مقدم، ۱۳۸۸).

آمار حاکی از آن است که سهم شرکت‌هایی که از شبکه اینترنت و محلی برای آموزش استفاده می‌کردند، از سال ۱۹۹۶ تا ۱۹۹۸ از ۳/۵ درصد به ۳۳ درصد رسیده بود (Duffy, ۲۰۰۶). دلایل رونق روزافزون آموزش‌های الکترونیکی در سازمان‌های صنعتی عبارت‌اند از: ۱. رفع نیاز





## رفتارگرایی

دیدگاه حاکم بر رویکرد آموزش مستقیم، رویکرد رفتارگرایی است. این تئوری برای ایجاد شایستگی و روانی

**ارزشیابی رابطه مشابه  
یک ابزار خودتخلیلی  
به کار گیرید.  
محیط و تجهیزات  
را آماده کنید که به  
دانش آموزان در تعبیر  
و تفسیر چندگانگان از  
جهان کمک کند**

حرکتی مفید است و بر ماهر شدن در مرحله پیش‌نیاز، قبل از رفتن به مرحله قبل، تأکید دارد. زمانی که نتیجه مطلوب و مورد نظر یک مرحله آموزشی تغییر رفتار است این تئوری یادگیری بسیار مهم (torre, 2006) و بر فعالیت‌های آموزشی ذیل استوار است:

۱. تمام فعالیت‌ها با محوریت اهداف مشخص، تعیین می‌شود. اهداف یادگیری به اهداف جزئی و رفتاری تجزیه می‌شوند تا روش، منابع، مواد و محیط آموزشی به شکل دقیق و مناسب تعیین گردد. ۲. موضوع درس به گام‌های مشخص و قابل تدریس تجزیه می‌شود. ۳. مفاهیم باید به عناصر تشکیل دهنده تجزیه گردد، زیرا فرایند یادگیری و آموزش به این شکل اتفاق می‌افتد. ۴. رویدادهای آموزشی به شکل نمایشی و توضیحی، محتوای ضروری را در گام‌های مشخص و متوالی و در زمان معین ترکیب می‌کند. نظریه غالب در نیمه اوایل قرن بیستم نظریه رفتارگرایی بود. این نظریه بر رفتارهای عینی قابل مشاهده و مشخص تأکید می‌ورزید. در این رویکرد یادگیرنده سعی می‌کرد خود را با محیط انطباق

افرادی که به هر دلیلی نمی‌توانند در کلاس حضور یابند، ۲. کسب سهم بیشتری از بازار آموزشی برای بقا و رشد سازمان و ۳. تلاش برای کاهش هزینه‌های آموزشی.

یادگیری الکترونیکی، ترکیب فناوری و آموزش است و بزرگ‌ترین نقش طراحان آموزشی، غالباً برقراری ارتباط میان مفاهیم این دو ترکیب است (Ziemens, 2002). با وجود آنکه در مفهوم آموزش، نظریه‌های بسیاری مطرح شده است، درباره اینکه چگونه طراحی آموزشی صورت بگیرد و یادگیری مؤثرتر حاصل شود، دو دیدگاه در این مقاله مدنظر قرار گرفته است. آشنایی با دو دیدگاه مذکور مربوط به یادگیری (رفتارگرایی، سازنده‌گرایی) زیر ساخت اولیه را برای طراحی آموزشی فراهم می‌آورد. از یک سو فناوری رایانه‌ای می‌تواند فضایی ایجاد کند تا القای یادگیری کمتر شود و از سوی دیگر این دیدگاه‌ها بر حسب تغییر ویژه آن در فرایند یادگیری، رهنمودهایی را به طراحان آموزشی ارائه می‌نماید.

با این هدف نرم‌افزارهای آموزشی چندرسانه‌ای به نحوی باید طراحی شوند تا یادگیری مؤثر را تضمین نمایند. در واقع طراحی نرم‌افزارهای آموزشی چندرسانه‌ای مبتنی بر این دیدگاه‌ها به مثابه پلی میان پژوهش، یادگیری و فعالیت آموزشی است. طراحی آموزش مبتنی بر این دو دیدگاه برای نرم‌افزارهای آموزشی چندرسانه‌ای در ادامه مقاله توضیح داده خواهد شد.



## سازنده‌گرایی

رویکرد سازنده‌گرایی در آموزش برای توصیف اینکه فراگیران چگونه یاد می‌گیرند و چگونه مسئله حل می‌کنند مبتنی بر این است که دانش و مفاهیم مورد مطالعه در یک رشته علمی از سوی فراگیران منفعلانه دریافت نشود، بلکه با مشارکت فعالانه باشد. یادگیری در این نظریه به‌عنوان «تغییر معنای ساخته شده از تجربه» توصیف می‌گردد (tam, 2000 & sietz, 1999). تحقیقات پیشنهاد می‌کند این رویکرد شیوه مؤثری در آموزش است. در این روش یادگیری فعال و معنادار تشویق می‌گردد و احساس مسئولیت و خودمختاری ارتقا می‌یابد. چرا که این روش موجب دستیابی فراگیران به اهداف مطلوب می‌گردد. طراحی آموزشی به روش سازنده‌گرا مستلزم هوش، خلاقیت، تمرین و پاسخ‌گویی است تا آنان بتوانند مطابق با شرایط کلاس طرح‌های خود را تطبیق دهند (greedy, 2000).

به‌نظر وولفولک (1993)، فراگیران دانش خود را به‌صورت فعال می‌سازند و یادگیری یک عمل فعال ذهنی است. در طول فرایند یادگیری، یادگیرندگان بر مبنای تجارب منحصر به فرد خویش با دنیای حقیقی و اعتقادات خود درباره آن‌ها، حقیقت خارجی را تا حدودی متفاوت تصور می‌کنند. همچنین سازنده‌گرایی از دیدگاه معلم (2001) بر همکاری، استقلال یادگیرنده، زایشی بودن و مشارکت فعال در طراحی آموزشی تأکید دارد. فردانش هفت اصل را در خصوص طراحی آموزشی به روش سازنده‌گرا، به شرح ذیل پیشنهاد نموده است:

دهد و در این فرایند نقش انفعالی داشت. بر اساس این دیدگاه یادگیری زمانی اتفاق می‌افتد که تغییر قابل اندازه‌گیری در فراوانی عملکرد مشاهده شده صورت گرفته باشد و باورهای اصلی درباره یادگیری تغییر در رفتار بر اثر تعامل‌های بیرونی در درون محیط باشد (modritscher, 2006).

طراحی آموزشی بر اساس این دیدگاه با مرحله تحلیل وظیفه آغاز می‌شود. تحلیل وظیفه روشی برای تجزیه یک وظیفه یا موضوع آموزشی به اجزای تشکیل دهنده آن و تشخیص تغییرات رفتاری مورد نیاز برای انجام آن وظیفه یادگیری موضوع است.

سپس طراح باید توالی رویدادهای یادگیری را مشخص کند. پس از بیان هدف‌های آموزشی، فرصت‌هایی برای یادگیرنده فراهم می‌شود تا به تمرین بپردازد و محتوای آموزشی را یاد بگیرد. ارزشیابی از آموخته‌های دانش‌آموز، که در واقع آخرین مرحله طراحی آموزشی است، معمولاً بر اساس ملاک از پیش تعیین شده صورت می‌گیرد. همه یادگیرندگان با این ملاک ارزشیابی می‌شوند و در صورت کسب امتیاز لازم، آموزش‌های بعدی را دریافت می‌کنند.

الگوهایی که برگرفته از رویکرد رفتارگرایی‌اند و در طراحی آموزشی مورد استفاده قرار می‌گیرند، متعددند. یکی از این الگوها، الگوی آدی (ADDIE) و دیگری الگوی دیک و کری (1978) است. الگوهای گلاسر (1965) کوک (1994) هینیچ (1970) و میگر (1984) نیز از الگوهای رفتارگرایی به‌شمار می‌آیند.





## فرایند طراحی آموزشی بر اساس سازنده‌گرایی رویکرد به صورت خطی نیست، بلکه سه مرحله تحلیل، طراحی و ارزشیابی را، که هم‌پوشانی دارند، دربرمی‌گیرد. محور اصلی این رویکرد وجود مسئله است

- یادگیری را باید خود دانش‌آموزان از درون کنترل کنند.
- واقعیت را از چند منظر عرضه کنید.
- به جای تولید مجدد دانش، به فرایند تولید دانش توجه کنید.
- اعمال متفکرانه را پرورش دهید.
- در خلال مباحثات اجتماعی از ساخت دانش مشارکتی پشتیبانی کنید.
- به جای مراحل از پیش تعیین شده آموزش، محیط یادگیری را بر حسب مورد و بر اساس دنیای واقعی دانش‌آموزان ایجاد کنید.
- زمینه و محتوای وابسته به ساخت دانش را در اختیار دانش‌آموزان قرار دهید.

فرایند طراحی آموزشی بر اساس این رویکرد به صورت خطی نیست، بلکه سه مرحله تحلیل، طراحی و ارزشیابی را، که هم‌پوشانی دارند، دربرمی‌گیرد. محور اصلی این رویکرد وجود مسئله است.

## نرم افزار آموزشی مبتنی بر دیدگاه رفتارگرایی

نرم‌افزارهای طراحی شده مبتنی بر این دیدگاه، مباحث مرتبط با وظیفه خاصی مثل بهره‌برداری از یک دستگاه (پمپ، کمپرسور، توربین، کوره و...) را با کمک ترکیب فیلم، انیمیشن، عکس، گراف، صوت، متن و... به تصویر می‌کشند.

۱. گنجاندن یادگیری در زمینه‌ای مربوط و واقعی ۲.
- گنجاندن یادگیری در تجارب اجتماعی ۳. تشویق تملک و داشتن نظر در فرایند یادگیری ۴. ارائه تجربه فرایند ساخت دانش ۵. تشویق خودآگاهی از فرایند ساخت دانش ۶. ارائه تجربه و تقدیر از دیدگاه‌های متفاوت ۷. تشویق استفاده از انواع روش‌های ارائه.

رضوی به نقل از جوناسون (۱۹۹۱) چندین اصل را مطرح کرده است، که به هنگام طراحی آموزشی مبتنی بر نظریه سازنده‌گرایی، مورد توجه قرار می‌گیرند. این اصل‌ها، و در واقع توصیه‌ها، عبارت‌اند از:

- محیط‌هایی را همچون محیط واقعی فراهم کنید و محتوای آموزشی را به گونه‌ای در آن‌ها به کار ببرید که یادگیری در آن صورت گیرد.
- برای حل مسائل دنیای واقعی بر رویکردهای واقع‌گرایانه متمرکز شوید.
- معلم باید راهنما و تحلیل‌گر راهبردهای به کار گرفته شده در حل مسائل باشد.
- بر همبستگی مفاهیم تأکید می‌شود و زمینه طرح دیدگاه‌های متفاوت را در محتوا فراهم کنید.
- اهداف کلی و عینی آموزش باید قابل اجرا باشد و هیچ‌گاه نباید آن‌ها را بر دانش‌آموزان تحمیل کنید.
- ارزشیابی را به مثابه یک ابزار خود تحلیلی به کار گیرید.
- محیط و تجهیزاتی را آماده کنید که به دانش‌آموزان در تعبیر و تفسیر چندگانه از جهان کمک کند.



یک‌سویه، هستند و کاربر فقط با مشاهده و گوش دادن به مطالب می‌تواند به یادگیری بپردازد.

## نرم‌افزار آموزشی مبتنی بر دیدگاه سازنده‌گرایی

یکی از راه‌های افزایش سرعت یادگیری به اشتراک گذاشتن دانش است. امروزه شکل‌گیری گروه‌های مجازی و گردش سریع اطلاعات در این گروه‌ها با پیشرفت فناوری کارکنان را قادر ساخته است در کمترین زمان ممکن با برقراری ارتباط با افراد هم‌گروه خود، با طرح و انتشار نظرات، دیدگاه‌ها، سؤالات، منابع، مقالات و کتب الکترونیکی و در واقع اشتراک دانش و تجربه، به یادگیری شبکه‌ای اقدام نمایند.

محوریت این کارکنان گروه‌های یادگیری مجازی با موضوعات مشترک در شبکه اینترنت است که امکان یادگیری از افراد هم‌گروه خود را از طریق شبکه فراهم می‌سازد. هسته اصلی دیدگاه سازنده‌گرایی در این نرم‌افزارها مبتنی بر طرح مسئله است و در آن اطلاعات و راهنمایی لازم حل مسائل ارائه گردیده است.

در این نرم‌افزارها، به محض اینکه لوح فشرده در کامپیوتر قرار داده شود، مشخصات کاربر اخذ و در بانک اطلاعاتی ذخیره می‌گردد. وقتی تعداد افراد به حد مورد نظر برسد از طرف سیستم پیغامی مبنی بر فعال شدن گروه مذکور در سایت و عضویت کاربر مورد نظر در گروه مربوطه برای کاربر ارسال می‌گردد تا در شبکه مجازی به یادگیری از طریق اشتراک دانش و تجربه اقدام نمایند (فتحی، اکبری، ۱۳۸۸).

(فتحی، اکبری، ۱۳۸۸). زیربنای طراحی سرفصل‌ها و محتوای مذکور مبتنی بر تجزیه و تحلیل شغل به روش «دیکم» است. این روش الگوی طراحی دوره آموزشی مبتنی بر شایستگی بر اساس روش دیکم است که فرایند برای تجزیه و تحلیل شغل / حرفه است و در آن شاغلان زبده، نقش عمده و بااهمیتی دارند.

متصدیان شغل، دقیق‌تر از هر شخص دیگری شغل خود را می‌شناسند و قادر به تجزیه و تحلیل آن هستند. کیفیت برتر، سرعت بالا و همه‌جانبه‌بودن از برترین ویژگی‌های این روش است که آن را از دیگر روش‌های تجزیه و تحلیل شغل مجزا ساخته است. در این روش پنج تا دوازده شاغل زبده هر شغل در یک کارگاه پنج روزه شرکت می‌کنند و از طریق اندیشه‌زایی (طوفان مغزی) وظایف،

زیروظایف و گام‌ها جزئی‌ترین فعالیت‌های کاری خود را به همراه دانش، مهارت، ابزار و تجهیزات لازم برای انجام این فعالیت‌ها مشخص می‌نمایند. آن‌ها همچنین ویژگی‌های فردی، نکات ایمنی، روند آتی و نگرانی‌های مربوط به شغل خود را توصیف می‌کنند. مهم‌ترین دستاوردهای این روش، طراحی و تدوین بودمان‌های آموزشی بر اساس شایستگی‌های مورد نیاز گروه‌های شغلی در شرکت ملی صنایع پتروشیمی است. از جمله نرم‌افزارهای این نسل می‌توان به نرم‌افزار آشنایی با پمپ‌ها، کمپرسورها، توربین‌ها، مبدل‌های حرارتی، شیرهای صنعتی و ... اشاره نمود. این مجموعه از نرم‌افزارها

**مهم‌ترین دستاوردهای رویکرد رفتارگرایی در تولید نرم‌افزار آموزشی، طراحی و تدوین بودمان‌های آموزشی بر اساس شایستگی‌های مورد نیاز گروه‌های شغلی است**



## نتیجه‌گیری

همان‌طور که گفته شد، طراحی این نرم‌افزارها در یک شرکت صنعتی بر اساس دو رویکرد رفتاری و سازنده‌گرایی، ترجیحاً رفتارگرایی، انجام شده است. این تئوری‌های یادگیری بر اینکه چگونه افراد یاد می‌گیرند متمرکز هستند و هر کدام از آن‌ها به یک جنبه از یادگیری توجه نموده‌اند. بنابراین، هر کدام از آن‌ها دارای کاربرد خاصی در آموزش هستند.

لازم است در طراحی آموزشی این نرم‌افزارها حداقل اصول یادگیری را هم مدنظر قرار بدهیم تا بتوانیم یادگیری مؤثر و عمیق‌تری را ایجاد نماییم. نظر به اینکه مهارت‌های این شرکت در سطح عملیاتی و فنی بود بهتر به نظر می‌رسید در طراحی این نرم‌افزارها بیشتر از رویکرد رفتارگرایی استفاده نماییم. زیرا رویکرد رفتارگرایی در توسعه شایستگی‌ها و نمایش مهارت‌های تکنیکی یا روانی - حرکتی مفید و اهداف در آن به صورت گام به گام مشخص است.

از طرف دیگر، با توجه به ماهیت بعضی از مهارت‌ها لازم بود که رویکرد سازنده‌گرایی با روش حل مسئله انجام گیرد تا آنان را برای فعال‌تر شدن تشویق نماید و مسئولیت بیشتری را در فرایند یادگیری بپذیرند. فراگیران، ضمن مشارکت گروهی، در جمع‌آوری اطلاعات و کمک به افزایش دانش علمی یکدیگر، مهارت‌های لازم را برای یافتن راه‌حل‌های مناسب پیدا می‌کنند. از طرف دیگر تأکید بر فعال بودن یادگیرنده، یادگیری مستقل و جست‌وجو‌گرایانه را در پی دارد.

بدیهی است در شرایط رقابتی امروز، آموزش صحیح مهارت‌ها و شایستگی‌ها متناسب با تئوری‌های یادگیری در

ارائه بهتر کالا و خدمات و نهایتاً در سرنوشت آن‌ها و شرکت ظاهر می‌گردد. از همین رو شرکت باید بستر و ابزارهای لازم را فراهم نماید. یکی از این بسترها روش آموزش مجازی و استفاده از نرم‌افزارهای آموزشی است، که با ظهور ابزارهای جدید ناشی از رشد دانش و فناوری، ما را در این کار یاری خواهد نمود.

### منابع

خرازی، سیدکمال، اسفندیاری‌مقدم، محمودرضا (۱۳۸۸)، طراحی و ارائه مدل نظری آموزش کشاورزی به روش الکترونیکی، فصلنامه پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی، شماره ۹، تابستان و پاییز ۸۸.  
رضوی، سیدعباس (۱۳۸۶)، مباحث نوین در فناوری آموزشی، اهواز: انتشارات دانشگاه اهواز

رهباندار، حمید، فردانش، هاشم (۱۳۹۱)، طراحی آموزش الکترونیکی پزشکی مبتنی بر رویکرد تعاملی پژوهش محور. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، بهار، دوره ۳، شماره ۱

فنتحه، محمدهادی، اکبری، حسن (۱۳۸۸)، ارائه تجربه موفق اجرای شیوه یادگیری موفق از طریق نرم‌افزارهای آموزشی (CBT) در شرکت ملی صنایع پتروشیمی در طی سال‌های ۸۳-۸۸، اولین کنفرانس بین‌المللی مدیران آموزش، مهرماه.

فردانش، هاشم (۱۳۸۴)، طراحی نظام‌های آموزشی، تهران: انتشارات سمت

فردانش، هاشم، کرمی، مرتضی (۱۳۸۷)، شناسایی الگوی طراحی آموزشی مطلوب برای آموزش‌های صنعتی، فصلنامه مطالعات برنامه‌درسی، سال دوم، شماره ۸، بهار.



# آزمون عملکردی و مراحل ساخت آن

احمد شریفان | خدیجه بختیاری | فاطمه صنعتی

## اشاره

جزئی است، موفق باشد یا نه؟  
بنابراین، برای آگاهی یافتن از اینکه هنرجو توانایی استفاده از دانش و مهارت‌های پیچیده ذهنی و به کار بستن آن‌ها را در حل مسائل واقعی زندگی دارد یا نه، نیازمند آزمون‌هایی هستیم که به سؤال «آیا می‌توانی آنچه را که می‌دانی مورد استفاده قرار دهی؟» پاسخ دهند.

امروزه به این دسته از آزمون‌ها، آزمون‌های مبتنی بر عملکرد می‌گویند. آزمون عملکردی، مستلزم قضاوت درباره مجموعه‌ای از راهبردهایی است که هنرجو از آن‌ها استفاده می‌کند تا دانش، مهارت‌ها و عادت‌های کاری را به‌گونه‌ای معنادار در انجام تکالیف به‌کار ببرد. مراحل به‌کارگیری آزمون‌های مبتنی بر عملکرد به این شرح‌اند:

**الف. تعیین هدف از آزمون مبتنی بر عملکرد:** برای سازماندهی آزمونی خوب، باید هدف آن را به‌طور روشن و واضح تعیین کرد. از این طریق می‌توان درباره نوع تکلیف یا فعالیتی که برای آزمون مناسب است تصمیم گرفت.

**ب. انتخاب تکلیف یا فعالیت:** تکلیف یا فعالیت باید برای هنرجو روشن، بی‌ابهام، برانگیزنده، چالش‌انگیز و در عین حال قابل دست‌یابی باشد؛ به این معنا که هنرجو با کوشش و تلاش بتواند از عهده انجام آن برآید. به این منظور، باید عواملی مانند زمان مورد نیاز برای انجام تکلیف، در دسترس بودن منابع و امکانات در کلاس درس، چگونگی اطلاعات مورد نیاز و کیفیت عملکرد هنرجو را مورد توجه قرار داد.

همان‌طور که می‌دانیم، یکی از هدف‌های مهم آموزشی و پرورشی در آموزش فنی و حرفه‌ای و کاردانش کسب توانایی کاربرد آموخته‌ها توسط هنرجویان در شرایطی خارج از چارچوب مرکز آموزشی (مانند هنرستان) است. از سوی دیگر، هر هنرآموزی برای آگاهی یافتن از شکل‌گیری این توانایی در هنرجویان، به ابزارهایی نیاز دارد که این توانایی را مورد سنجش قرار دهد. به‌همین منظور در این مقاله آزمون عملکردی، نحوه ساخت، اجرا و تفسیر آن مورد بررسی قرار گرفته است.

**کلیدواژه‌ها:** آزمون عملکردی، بخش کاربرد آموخته‌ها، مراحل ساخت آزمون عملکردی

در دنیای امروز، هدف از آموزش و پرورش آن نیست که هنرجو با حفظ کردن مطالب درسی و گذراندن امتحان، موفقیت به‌دست آورد. بلکه هدف آن است که هنرجو بتواند مسائل واقعی زندگی را حل کند. از سوی دیگر، سنجش‌های رایج، صرفاً به این‌گونه پرسش‌ها که «آیا این را می‌دانی؟» پاسخ می‌دهند. در واقع، از نتایج این دسته از سنجش‌ها می‌توان برای آگاهی یافتن از تحقق هدف‌هایی که به دانستن امور و اندازه‌گیری اطلاعات به یاد سپرده شده مربوط می‌شود، استفاده کرد؛ اما نمی‌توان فهمید که آیا هنرجو در آینده، می‌تواند در انجام تکالیفی که فراتر از دانستن امور و حقایق



**ج. تعریف ملاک‌های موفقیت؛** بعد از تعیین تکلیف یا فعالیت، باید ملاک‌هایی را که نشان دهنده موفقیت هنرجو در انجام تکلیف یا فعالیت مورد نظرند تعیین کرد. به این منظور ۱. عملکرد مورد سنجش را باید به‌طور واضح و روشن تعریف کرد؛ ۲. جنبه‌های مهم عملکرد یا بازده کار را فهرست کرد؛ ۳. ملاک‌ها را باید طوری تعیین کرد که قابل مشاهده باشند؛ ۴. از همفکری سایر هنرآموزان استفاده کرد؛ ۵. از کاربرد کلمات مبهم و گنگ خودداری کرد؛ ۶. ملاک‌ها را بر پایه ترتیب مشاهده آن‌ها تنظیم کرد.

**د. خلق فهرست و ارسی یا مقیاس درجه‌بندی عملکرد؛** برخلاف شیوه‌های مرسوم و رایج در استفاده از آزمون‌های جواب دادنی و انتخاب کردنی، آزمون‌های مبتنی بر عملکرد، پاسخی درست یا نادرست ندارند؛ بلکه میزان موفقیت هنرجو در انجام تکلیف را نشان می‌دهند. به این منظور، باید از مقیاس درجه‌بندی عملکرد یا فهرست و ارسی استفاده کرد. این مقیاس نظام رتبه‌دهی است که می‌توان با استفاده از آن تعیین کرد که هنرجو در چه سطحی توانسته است از عهده انجام تکلیف برآید.

### نمونه‌ای از آزمون‌های مبتنی بر عملکرد در ارتباط با درس مبانی تصویرسازی و الگو (۱)

آزمون درس: مبانی تصویرسازی

**شرح هدف:** از هنرجو انتظار می‌رود که بتواند:

- تصویرسازی با استفاده از مداد رنگی را انجام دهد؛
- تصویرسازی با استفاده از آبرنگ را انجام دهد.

**حیطه هدف:** سطح به کار بستن از حیطه شناختی

**محتوای آموزشی در کتاب درسی:** فصل ۲ کتاب

مبانی تصویرسازی کد ۴۹۵/۲ (شیوه مداد رنگی صفحات ۲۱ تا ۳۰ و شیوه آبرنگ صفحات ۹۲ تا ۱۰۶)

**نوع آزمون:** آزمون عملکردی مداد - کاغذی

**شرح تکلیف:** از هنرجو می‌خواهیم با همراه داشتن

وسایل و ابزار مورد نیاز (مدادرنگی در رنگ‌های مختلف، آبرنگ، مداد معمولی HB، کاغذ A۴، کاغذ پوستی، پاک‌کن و تراش، تخته شاسی A۳، چسب، پالت رنگ آبرنگ، قلم‌مو در شماره‌های مختلف ۵، ۸، ۳ و ...، تکه‌های پارچه و دستمال کاغذی، ظرف آب برای شست‌وشو، خط‌کش و شابلون‌های

متنوع، مقوای مخصوص آبرنگ و مداد رنگی در اندازه A۴، کاتر، قیچی و...) با استفاده از شیوه تلفیقی مدادرنگی و آبرنگ به تصویرسازی کارت تبریکی با موضوع روز درختکاری در ابعاد ۲۵×۲۰ و در زمان ۱۵۰ دقیقه بپردازد.

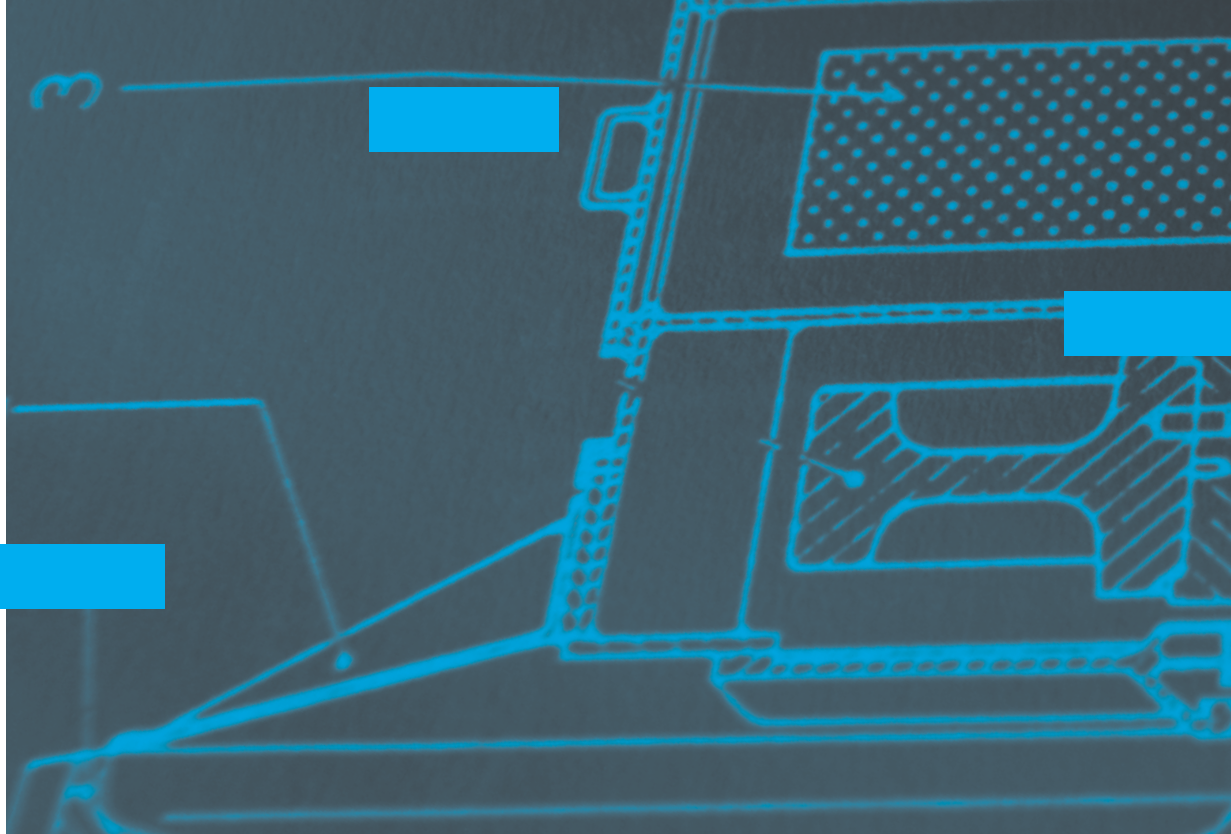
## ملاک درستی و کیفیت کار

- استفاده صحیح از ابزار و اجرای مناسب تکنیک (اصول تکنیکی رنگ آمیزی، تناسبات صحیح طرح، تمیزی در اجرای تکنیک)؛
- رعایت اصول ترکیب بندی و طراحی متناسب با موضوع؛
- رعایت اصول مناسب طرح و رنگ؛

- فضا سازی و شخصیت پردازی متناسب با موضوع خواسته شده به منظور انتقال پیام؛
- خلاقیت و نوآوری در اجرای کار؛
- ارائه کار به صورت مناسب؛
- ارائه طرح به صورت کامل در زمان خواسته شده؛
- ارائه پیش طرح ها و اتوهای اولیه همراه با اثر پایانی.

### فهرست درجه بندی عملکرد هنرجو

ردیف	شرح ملاک	نتیجه مشاهده			ارزش ویژه هر ملاک	نمره هر ملاک
		بلی	تا حدودی	خیر		
۱	ابزار و وسایل کار را درست انتخاب کرده است.	۲		۰	۱	
۲	کار ارائه شده از کادربندی مناسب با موضوع برخوردار است.	۲		۰	۳	
۳	فضا سازی ارائه شده در کارت تبریک، پیام مورد نظر را منتقل می کند.	۲	۱	۰	۳	
۴	شخصیت پردازی ارائه شده در کارت تبریک، پیام مورد نظر را منتقل می کند.	۲	۱	۰	۳	
۵	ترکیب بندی طرح، متناسب با انتقال پیام مورد نظر است.	۲	۱	۰	۳	
۶	ترکیب بندی اجزا و عناصر تصویری و رنگی در کادر، درست انجام شده است.	۲		۰	۳	
۷	استفاده از تکنیک مداد رنگی و آبرنگ به گونه ای است که کار نهایی تمیز ارائه شده است.	۲	۱	۰	۳	
۸	در کار نهایی حاشیه های تمیز در چهار طرف کادر دیده می شود.	۲		۰	۱	
۹	کار نهایی دارای عناصر نو و خلاقانه است.	۲	۱	۰	۲	
۱۰	کار نهایی به طور کامل ارائه شده است.	۲		۰	۲	
۱۱	کار نهایی تمیز ارائه شده است.	۲		۰	۱	
۱۲	ترکیب بندی رنگ متناسب با انتقال پیام مورد نظر است.	۲	۱	۰	۳	



**نوع آزمون:** آزمون عملکردی مداد - کاغذی  
**شرح تکلیف:** از هنرجو می‌خواهیم با همراه داشتن وسایل و ابزار مورد نیاز برای ترسیم الگو، با اندازه‌های داده شده به شرح زیر، در زمان ۱۲۰ دقیقه یک الگوی اساسی دامن را ترسیم کند.

**وسایل و ابزار مورد نیاز:** پنج برگ کاغذ سفید تحریری در ابعاد ۷۰×۵۰ سانتی‌متر؛ مداد سیاه HB؛ مدادهای رنگی در ۶ رنگ؛ متر؛ خط‌کش‌های تی ۷۰ سانتی‌متری؛ پیستوله؛ منحنی مخصوص پهلوی لباس؛ یک قطعه سلفون در اندازه A۳، چسب مایع مخصوص کاغذ یا ماتیکی؛ سوزن ته گرد؛ رولت یا کاربن؛ میزنور

**اندازه‌های مورد نیاز:** دور کمر ۶۸ سانتی‌متر؛ دور باسن ۹۶ سانتی‌متر؛ بلندی باسن ۲۱ سانتی‌متر؛ قد دامن ۶۵ سانتی‌متر؛ قدهای کنترل دامن (قد جلوی دامن ۶۵ سانتی‌متر، قد پشت دامن ۶۶ سانتی‌متر، قد پهلوی دامن ۶۷ سانتی‌متر)

### ملاک درستی و کیفیت کار

- استفاده درست از خط‌کش‌ها برای ترسیم الگو؛
- ترسیم کادر اولیه اساسی دامن با توجه به اندازه‌های داده شده و گونیا کردن خطوط کادر؛
- انتخاب درست طول و عرض، پنس‌ها، بلندی خط پهلوی، تقسیم‌بندی قسمت جلو و پشت (خط پهلوی)، با توجه به اندازه‌های داده شده؛
- داشتن علائم قراردادی در الگو (موازنه، راستای پارچه، خطوط اصلی و غیر اصلی، خطوط مرکزی جلو و پشت، دولای

**گزینه بلی؛** یعنی اکثریت ویژگی‌ها در کار ارائه شده دیده می‌شود.

**گزینه خیر؛** یعنی اکثریت ویژگی‌ها در کار ارائه شده دیده نمی‌شود.

**گزینه تا حدودی؛** یعنی بخشی از ویژگی‌ها در کار ارائه شده دیده می‌شود.

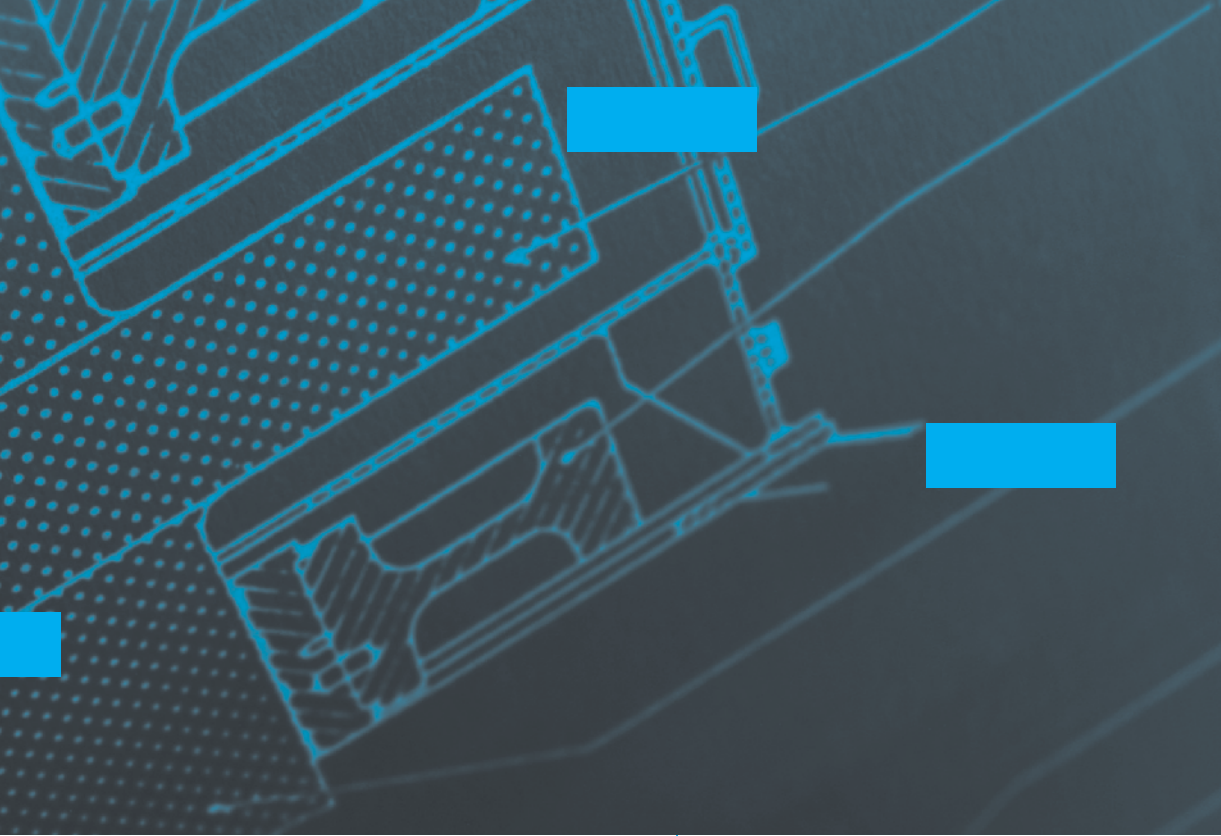
### نحوه نمره‌دهی به کار هنرجو

برای نمره‌دهی به عملکرد هنرجو، کافی است که نتیجه مشاهده مربوط به هر ملاک را در ارزش ویژه آن ملاک ضرب کنید تا نمره هر ملاک به دست آید. سپس نمره‌های ملاک‌ها را با هم جمع کنید و در نهایت با انجام یک تناسب ساده نمره عملکرد هنرجو بر مبنای نمره بیست به دست خواهد آمد. در ارتباط با این آزمون عملکردی، حداکثر و حداقل نمره‌ای که هنرجو کسب خواهد کرد به ترتیب برابر ۵۶ و صفر است. فرض کنید نمره هنرجویی براساس فهرست درجه‌بندی فوق، ۲۸ است، بنابراین، اگر نمره ۵۶ برابر با نمره ۲۰ باشد؛ نمره ۲۸ برابر با نمره ۱۰ بر مبنای ۲۰ خواهد بود.

### آزمون درس: الگوی (۱)

**شرح هدف:** از هنرجو انتظار می‌رود که بتواند الگوی اولیه دامن را برای یک فرد، با توجه به اندازه‌های داده شده، رسم کند.

**حیطه هدف:** سطح به کار بستن از حیطه شناختی  
**محتوای آموزشی در کتاب درسی:** تمام فصل‌های کتاب



**گزینه بلی؛** یعنی اکثریت ویژگی‌ها در کار ارائه شده دیده می‌شود.

**گزینه خیر؛** یعنی اکثریت ویژگی‌ها در کار ارائه شده دیده نمی‌شود.

**گزینه تا حدودی؛** یعنی بخشی از ویژگی‌ها در کار ارائه شده دیده می‌شود.

باز یا بسته پارچه، علامت بستن پنس‌ها و علامت پیلی یا چین؛

• تصحیح الگوی اساس دامن با توجه به طول قدهای دامن؛

• کپی الگوی اساس دامن در زمان تعیین شده و تبدیل آن برای آماده‌سازی به منظور برش؛

• ثبت مشخصات الگوی آماده برای قرار دادن روی پارچه؛

• تمیزی کار در ترسیم الگو.

### فهرست درجه‌بندی عملکرد هنرجو

ردیف	شرح ملاک	نتیجه مشاهده			ارزش ویژه هر ملاک	نمره هر ملاک
		بلی	تا حدودی	خیر		
۱	کادر اولیه الگو را درست گونیا کرده است.	۲	۱	۰	۳	
۲	تقسیمات مربوط به کادر اولیه دامن را صحیح محاسبه کرده است.	۲	۱	۰	۳	
۳	طول و عرض پنس‌ها را در مکان اصلی دامن رسم کرده است.	۲	۱	۰	۳	
۴	از خط کش منحنی مخصوص پهلو، به‌طور صحیح استفاده کرده است.	۲		۰	۲	
۵	خطوط اصلی و غیراصلی الگو را مشخص کرده است.	۲		۰	۱	
۶	خط راستای پارچه و دولای باز و بسته را روی الگو رسم کرده است.	۲	۱	۰	۲	
۷	نقاط موازنه را روی الگو مشخص کرده است.	۲		۰	۱	
۸	تصحیح الگوی اساس دامن را با توجه به طول قدها انجام داده است.	۲	۱	۰	۲	
۹	مراحل کنترل خطوط اصلی و غیراصلی را درست انجام داده است.	۲	۱	۰	۳	
۱۰	اطلاعات مربوط به مشخصات الگو را روی آن مشخص کرده است.	۲		۰	۱	
۱۱	الگوی اساس دامن را کپی و برای قرار گرفتن روی پارچه آماده کرده است.	۲		۰	۱	
۱۲	کار نهایی را به‌طور کامل ارائه کرده است.	۲		۰	۱	
۱۳	کار نهایی آماده شده در داخل سلفون را تمیز ارائه کرده است.	۲		۰	۱	

## نحوه نمره‌دهی به کار هنرجو

برای نمره‌دهی به عملکرد هنرجو، کافی است که نتیجه مشاهده مربوط به هر ملاک را در ارزش ویژه آن ملاک ضرب کنید تا نمره هر ملاک به دست آید. سپس نمره‌های ملاک‌ها را با هم جمع کنید و در نهایت با انجام یک تناسب ساده نمره عملکرد هنرجو بر مبنای نمره بیست به دست خواهد آمد. در

ارتباط با این آزمون عملکردی، حداکثر و حداقل نمره‌ای که هنرجو کسب خواهد کرد به ترتیب برابر ۴۸ و صفر است. فرض کنید نمره هنرجویی براساس فهرست درجه‌بندی فوق، ۲۴ است. بنابراین، اگر نمره ۴۸ برابر با نمره ۲۰ باشد؛ نمره ۲۴ برابر با نمره ۱۰ بر مبنای ۲۰ خواهد بود.

## فهرست واریسی ساخت آزمون عملکردی

ردیف	شرح ملاک	بلی	خیر
۱	آیا هدف از آزمون را به‌طور واضح و روشن مشخص کرده‌اید؟		
۲	آیا حیطه هدف مورد سنجش را مشخص کرده‌اید؟		
۳	آیا محتوای آموزشی مربوط به هدف را مشخص کرده‌اید؟		
۴	آیا تکلیف یا فعالیت تعیین شده برای هنرجو قابل درک و فهم است؟		
۵	آیا تکلیف یا فعالیت تعیین شده برای هنرجو چالش برانگیز است؟		
۶	آیا هنرجو می‌تواند با کوشش و تلاش از عهده تکلیف یا فعالیت تعیین شده، برآید؟		
۷	آیا زمان تعیین شده برای انجام تکلیف، کافی است؟		
۸	آیا وسایل تعیین شده، توسط هنرجو قابل تهیه و دسترسی است؟		
۹	آیا عملکرد مورد سنجش را به‌طور واضح و روشن تعریف کرده‌اید؟		
۱۰	آیا جنبه‌های مهم عملکرد یا بازده کار را فهرست کرده‌اید؟		
۱۱	آیا ملاک‌ها را طوری تعیین کرده‌اید که قابل مشاهده باشند؟		
۱۲	آیا برای ساخت آزمون از همفکری سایر هنرموزان استفاده کرده‌اید؟		
۱۳	آیا ملاک‌ها را بر پایه ترتیب مشاهده آن‌ها تنظیم کرده‌اید؟		
۱۴	آیا مقیاس درجه‌بندی عملکرد را برای ارزشیابی عملکرد هنرجویان، تهیه کرده‌اید؟		
۱۵	آیا نتیجه مشاهده (بلی، خیر، تاحدودی) و یا رتبه‌ها را به‌دقت تعریف کرده‌اید؟		

# هوشمندسازی؛ بایبدها و نپایبدها

سیامک تقی پور بروجنی، هنرآموز هنرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری  
سوسن اسکندری، مدیر هنرستان منطقه گندمان  
زهرا حیدری، مدیر هنرستان منطقه گندمان

آموزش و پرورش به این مهم خبر می‌دهد.

بدون شک وجود مشکلات نیز امری غیرقابل انکار است. برای مثال از تابستان سال ۱۳۹۱ به بعد شاهد بوده‌ایم که بسیاری از مدارس، به خصوص مراکز کار دانش و فنی و حرفه‌ای، به تابلوهای هوشمند و سیستم‌های مربوطه تجهیز شده‌اند، به نحوی که در هر مدرسه حداقل دو کلاس به این سیستم مجهز گردیده و به زعم همگان مدرسه‌های ما هوشمند شده‌اند! در حالی که واقعیت غیر از این است.

کلیدواژه‌ها: هوشمندسازی، مدارس هوشمند، محتوای الکترونیک

## تعریف مدرسه هوشمند

مدرسه هوشمند مدرسه‌ای است که کنترل و مدیریت آن مبتنی بر فناوری شبکه و رایانه است و محتوای اکثر دروس آن الکترونیکی و سیستم ارزشیابی و نظارت آن نیز هوشمند است. در این مدارس برنامه درسی، نظام ارزشیابی و محتوای درسی با سایر مدارس تفاوتی ندارد و تنها از قابلیت فناوری اطلاعات برای تعمیق یادگیری و انتقال بهتر محتوای درسی استفاده می‌شود. مدرسه هوشمند یک مدرسه مجازی نیست که در آن ارتباط رو در رو و زنده معلم و دانش آموز حذف شود، بلکه این مدرسه در همان فضای مدارس موجود شکل می‌گیرد. با توجه به تعریف فوق و تجارب کشورهای پیشگام، متوجه خواهیم شد که چارچوب مدارس هوشمند بر پنج رکن استوار شده است:

## مقدمه

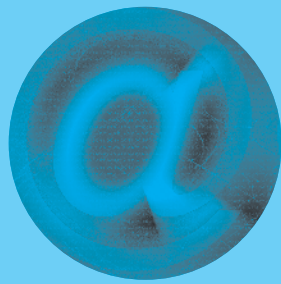
مدت زیادی از ورود بحث هوشمندسازی به آموزش نمی‌گذرد. هوشمندسازی مدارس به سال‌های بعد از ۱۹۹۰ م برمی‌گردد. مدارس مالزی و ایرلند نمونه‌هایی از این مدارس‌اند. هوشمندسازی ابتدای امر در تعدادی از این مدارس به صورت گام به گام اجرا گردید و در هر مرحله قسمتی از کار اجرایی شد.

نکته مهم در هوشمندسازی مدارس مذکور این بود که یادگیری‌ها از روش سنتی تدریس توسط معلم و یادگیری سر کلاس دانش آموز به آموزش و یادگیری مجازی و ارتباط با دیگران و همدیگر تغییر یافته است. نکته مهم دیگر توجه به سیر تحول نظریه‌های یادگیری است، به صورت زیر:

یادگیری رفتاری ← یادگیری شناختی ← یادگیری اجتماعی ← ساختارگرایی اجتماعی ← هوش چندگانه ← یادگیری مبتنی بر مغز  
در هوشمندسازی مدارس مذکور تمامی این موارد را مدنظر قرار داده‌اند.

هوشمندسازی مدارس در کشور ما بحث جدیدی است و راهبرد تحولی آموزش و پرورش در مسئله توسعه به آن توجه کرده است. در تمامی برنامه‌های توسعه ۱۴۰۴، سند چشم‌انداز، طرح عظیم تحول بنیادین، برنامه پنجم توسعه، سند توسعه فناوری آموزش و پرورش، سند راهبردی نظام جامع فناوری اطلاعات کشور و نقشه علمی کشور نگاه ویژه‌ای به هوشمندسازی مدارس معطوف گردیده است، که جای تقدیر و ارج‌گذاری فراوان دارد و از دغدغه مجریان و مسئولین



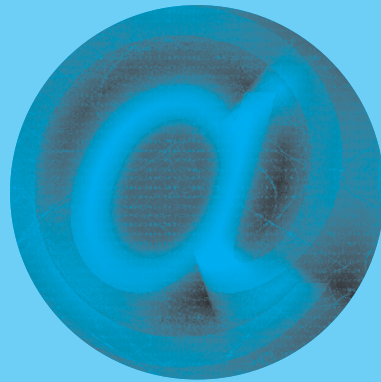


با توجه به تعاریف فوق و اهداف بیان شده متوجه خواهیم شد که برای داشتن مدرسه هوشمند لازم است ارکان و زیرساخت‌های لازم را فراهم نمود و سپس عنوان هوشمند را به کار برد. از جمله مشکلات موجود می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. ناآشنایی معلمان با طراحی و تولید محتوای الکترونیک؛
۲. نامأنوس بودن معلمان به استفاده از تابلوهای هوشمند و لذا استمرار آن‌ها بر تدریس به روش رایج؛
۳. نبودن ارزشیابی به صورت الکترونیک؛
۴. نداشتن ارتباط شبکه‌ای مدارس، معلمان و دانش‌آموزان با خود و دیگران به علت نبود یا پایین بودن سرعت شبکه اینترنت؛
۵. بی‌توجهی به تعریف و اهداف هوشمندسازی مدارس؛
۶. نبودن منابع مالی جهت تهیه سخت‌افزارهای مورد نظر در مدارس؛
۷. نبودن سرمایه به منظور تهیه رایانه و برقراری شبکه اینترنت در منزل برای دانش‌آموزان، به خصوص در مناطق محروم کشور؛
۸. ایجاد آبریزش و حساسیت و مشکلات بینایی برای معلمان و دانش‌آموزان بعد از استفاده حداقل دو زنگ کلاس از تابلوی هوشمند و ویدئو پروژکتور؛
۹. ناآشنایی بسیاری از معلمان و دانش‌آموزان با رایانه و نرم‌افزارهای مربوطه جهت انجام و ارائه تکالیف و دروس.

### نتیجه‌گیری

با توجه به اهمیت ارتقای فرایند یاددهی - یادگیری و استفاده از روش‌های نوین آموزشی، هوشمندسازی مدارس امری لازم و واجب است. اما جهت نیل به این هدف قبل از انجام هر کاری باید زیرساخت‌های مورد نظر را تهیه نمود. مسائلی چون تهیه و اختصاص شبکه با پهنای باند و سرعت بالا، تربیت نیروهای ماهر، فراهم نمودن زیرساخت‌های سخت‌افزاری و اختصاص منابع مالی در اولویت قرار دارند. اهتمام و تلاش همه‌جانبه از سوی بالاترین مرجع تا پایین‌ترین قسمت خانواده آموزش و پرورش و اجرای امور به صورت کاملاً دقیق و کارشناسی شده بسیار اهمیت دارد و



۱. زیرساخت توسعه یافته فناوری اطلاعات؛
  ۲. ارتباط یکپارچه رایانه‌ای با مدارس دیگر (محیط یکپارچه تبادل اطلاعات بین مدارس)؛
  ۳. برخورداری از معلمان آموزش دیده در حوزه فناوری اطلاعات؛
  ۴. مدیریت شدن مدرسه توسط سیستم یکپارچه؛
  ۵. سازمان یافتن محیط یاددهی - یادگیری مبتنی بر محتوای چندرسانه‌ای.
- باید توجه داشت که در مدارس هوشمند، زیرساختی حائز اهمیت است که در ارتقای فرایند یاددهی - یادگیری مؤثر باشد.** در ادامه، معلمان نیز باید مهارت‌های مورد نظر را فراگیرند و توانایی طراحی برنامه درسی الکترونیکی و انتخاب اجزای محتوا را جهت به کارگیری در برنامه درسی داشته باشند. اولویت در مدارس هوشمند ارتقای فرایند یاددهی - یادگیری است.

### اهداف هوشمندسازی:

۱. تربیت انسانی موحد، مؤمن و متعهد به مسئولیت‌ها؛
۲. استمرار فرایند یادگیری دانش آموز در خارج از مدرسه؛
۳. ایجاد محیطی پویا جهت شکوفایی استعداد‌های فردی و جمعی دانش‌آموزان؛
۴. افزایش حضور، پشتیبانی و مشارکت والدین و گروه‌های ذی‌نفع در فرایند یادگیری دانش‌آموزان؛
۵. ترویج یادگیری تجربی، پژوهش محوری و دانش‌آموز محوری در فرایندهای آموزشی؛
۶. آشنایی کادر مدرسه با سیستم‌های نوین آموزشی مبتنی بر نیازهای دانش‌بنیان؛
۷. ایجاد محیطی مناسب جهت ارزیابی مستمر و متناسب با استعداد و پیشرفت دانش‌آموزان؛
۸. ایجاد فضای مشارکت و تعامل دانش‌آموزان و معلمان در فرایندهای یاددهی - یادگیری؛
۹. توسعه مهارت‌های ادراکی، کلامی، اجتماعی، حرفه‌ای و تخصصی دانش‌آموزان.

# جامعه‌شناختی کار در اسلام

فریده میرمحمدی

کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دبیر آموزش و پرورش نوشهر

## مقدمه

کار، بخش اصلی زندگی اکثر افراد را تشکیل می‌دهد، پایگاه اجتماعی فرد را می‌سازد، پاداش اقتصادی به‌دنبال دارد، نشانه اعتقاد مذهبی محسوب می‌شود و بالأخره وسیله‌ای برای درک توانایی‌های خویشتن است. تمامی انسان‌ها برای گذران زندگی ناگزیر به کار و تلاش‌اند. رابطه کار و انسان، رابطه‌ای دو جانبه است. کار، موجب رشد شخصیت و افزایش مهارت‌های انسان شده و انسان، به نوبه خود، کیفیت کار را بهبود می‌بخشد.

توسعه اقتصادی جامعه مرهون کار و تلاش مردم آن جامعه است. اگر انگیزه کار، چنان که در جوامع مادی مشاهده می‌شود، فقط کسب درآمد و سود و ثروت‌اندوزی باشد، تمامی انسانیت انسان و معنویت و وجدان او در راه تحصیل ثروت بیشتر قربانی می‌شود، ولی اگر براساس انگیزه الهی باشد، یعنی بی‌نیاز شدن از دیگران، سربار جامعه نبودن، کمک به معیشت خانواده، خدمت به هم‌نوعان و... کار و تلاش برترین عبادت‌ها محسوب می‌شود.

بر این اساس دیدگاه ارزشی معصومین(ع) در مورد کار و تلاش می‌تواند الگو و اسوه‌ای مناسب برای مردم باشد، تا از این طریق دنیایشان مزرعه‌ای برای آخرت‌شان باشد. این مقاله اختصاصاً به بررسی ارزش و اهمیت کار از دیدگاه معصومین(ع) پرداخته و در صدد پاسخ‌گویی به این پرسش‌هاست: کار از نظر لغوی و اصطلاحی به چه مفهومی است؟ اهمیت کار و تلاش از دیدگاه قرآن، سیره گفتاری و عملی پیامبر(ص) و معصومین(ع) چگونه مطرح شده است؟ فواید و دستاوردهای کار برای فرد و جامعه کدام‌اند و اخلاق کاری مورد پذیرش معصومین کدام است؟

## چکیده

این مقاله در نظر دارد به بررسی و تحلیل ارزش و اهمیت کار و تلاش از دیدگاه معصومین(ع) بپردازد. لذا با روش توصیفی-تحلیلی و کتابخانه‌ای از طریق ابزار فیش برداری و استفاده از اسناد و کتب معتبر و همچنین اینترنت به جمع‌آوری اطلاعات پرداخته و به این نتیجه رسیده است که نیروی انسانی یا کار مهم‌ترین عامل تولید در یک جامعه است که آثار دوگانه‌ای دارد. از یک سو بر فرد تأثیر دارد که موجب رشد شخصیت، کشف استعدادها و توانایی‌های فرد، عزت نفس، بی‌نیازی فرد و... می‌شود و از سوی دیگر بر جامعه مؤثر است و موجب کاهش بیکاری، کاهش فقر، کاهش فساد اخلاقی و... می‌گردد. لذا معصومین(ع) با بصیرتی که نسبت به ارزش کار و تلاش داشته‌اند، مردم را به کار و تلاش و دوری از سستی و تنبلی تشویق کرده‌اند، لذا به کار بستن رهنمودهای ایشان در مورد چگونگی کیفیت کار، حوزه کار و قدر و منزلت کار و همچنین اخلاق و مسئولیت کاری، موجب رشد و بالندگی فرد و سلامت اقتصادی و اجتماعی خواهد شد.

**کلیدواژه‌ها:** کار، معیشت، کرامت نفس، کسب حلال، فقر، خلوص

نیت و انضباط کاری



### پیشینه تحقیق

حاکمیت انگیزش و میل به کار را در اخلاق پروتستان و تعالیم کالوین و لوتر می‌بیند. به نظر وبر، پروتستان‌یسم با تبلیغ ارزش‌های فرهنگی جدیدی که مبتنی بود بر سخت‌کوشی، رقابت، ریاضت و قناعت مادی، پرهیز از اسراف و اعراض از راکد گذاشتن سرمایه، کار کردن و تولید را تشویق کرد و تنبلی و سستی و فتور را تقبیح نمود و انسان‌ها را به تلاش و فعالیت و سخت‌کوشی در امور اقتصادی و کنش‌های معطوف به اهداف مادی تشویق و ترغیب کرد (محسنی و میرزایی، ۱۳۸۳: ۱۲).

گروهی از محققان در پیشرفت اقتصادی به نقش عوامل فرهنگی اشاره کرده‌اند (نظریه اخیر مورد توجه این مقاله است). بعضی از موارد آن از این قبیل است: داشتن اعتقاداتی که به زندگی ناسوتی و موفقیت در حیات مادی اهمیت می‌دهد، همچنین اعتقاداتی که برای کار و کوشش ارزش قابل باشد و فرد را در تعیین سرنوشت خویش و بهبود وضع خود مؤثر بدانند. وجود عقایدی که اسراف و اتلاف را به هر شکلی مردود بخواند؛ وجود عقایدی که تحصیل علم و کسب فن را قدر بشناسد و نیاز و شوق دانایی و کاردانی‌ها را در دل بیدار کند (ازکیا، ۱۳۸۱، ۵۱).

این مقاله با نگرشی جامعه‌شناسانه به تأثیر عامل اقتصادی و فرهنگی در گسترش فرهنگ کار و تلاش، همچنین به نقش نیروی انسانی و کار به مثابه شرط اساسی و لازم در توسعه اقتصادی، با تکیه بر فرهنگ غنی اسلام می‌پردازد.

### روش تحقیق

این پژوهش برای دسترسی به یافته‌های تحقیق، از روش توصیفی-تحلیلی و کتابخانه‌ای سود جست و با ابزار

حیدری نراقی (۱۳۸۹) در کتابی به نام «همت مضاعف» به بررسی همت و تلاش در ابعاد مختلف اقتصادی، علم و فناوری، امور دفاعی، فرهنگی و تربیتی، سیاست خارجی، بهداشت و سلامت، امور رفاهی و معیشتی پرداخته است. محسنی تبریزی و میرزایی (۱۳۸۳) در مقاله‌ای تحت عنوان «سنجش میزان انگیزش به کار و عوامل مؤثر بر آن» به بررسی میزان انگیزش کار در مورد جوانان و زنان روستایی روستاهای استان آذربایجان شرقی پرداخته‌اند. خلجی (۱۳۸۹) در کتاب «توسعه و پیشرفت در پرتو همت و کار مضاعف» به تعریف کار و ارزش و اهمیت آن و اخلاق در کار پرداخته و در نهایت به این نتیجه رسیده است که یکی از عوامل مهم در عقب ماندگی اقتصادی ایران راحت‌طلبی و تنبلی است، که خود آن را ناشی از عوامل فرهنگی و خصوصیات اخلاقی ایرانیان می‌داند و تخلق به ارزش‌های اسلامی را راهی برای خروج از این وضعیت می‌داند.

### مبانی نظری

در حوزه‌های جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی آرای صاحب نظرانی نظیر دورکیم، پارسنز، ماکس وبر و هوزلیتز<sup>۱</sup>، زمینه‌های نظری مناسبی را در خصوص نقش ساختار فرهنگی و اجتماعی در توسعه اقتصادی و انگیزش به تولید و کار فراهم می‌آورد.

امیل دورکیم، انگیزش به کار را نه امری فردی بلکه واقعیتی اجتماعی در نظر می‌گیرد و به دنبال راهی جامعه‌شناسانه جهت ایجاد و تقویت اخلاق حرفه‌ای پایدار است. ماکس وبر، جامعه‌شناس مکتب تفهمی، ریشه‌های

فیض‌نویسی و استفاده از کتب و اسناد و مدارک معتبر، و اینترنت به بررسی اهمیت و ارزش کار و تلاش از دیدگاه معصومین (ع) پرداخته است.

## یافته‌های تحقیق

**تعریف کار:** کار از نظر لغوی به معنی پیشه، شغل و عمل است (عمید، ۱۳۶۳: ۱۶۰۲) و در یک تقسیم‌بندی کلی به دو نوع فکری و جسمی تقسیم می‌شود. در قرآن کریم عمل به کار نوعی تعهد و تکلیف اسلامی است و به دو صورت است، یک صورت عام که هر گونه حرکت و تلاش را در بر می‌گیرد؛ خواه اقتصادی باشد یا عبادی یا فرهنگی یا سیاسی و... در سوره نجم، آیه ۴۰ و ۳۹ آمده است. «انسان جز حاصل کوشش خویش چیزی ندارد و نتیجه کوشش وی به زودی دیده می‌شود». و دوم در مفهوم خاص یعنی کار اقتصادی مطرح می‌شود. در سوره یس، آیه ۳۵ و ۳۴ آمده است: «در آن زمین باغ‌های نخل و تاک آفریدیم و در آن چشمه‌ها بشکافتیم تا از میوه آن و از آنچه دست‌هایش درست کرده است بخورند، پس چرا سپاس نمی‌گویند؟» (حکیمی، ۱۳۷۰: ۲۳۳). در اندیشه حضرت علی (ع) کار عبارت است از: «تلاش و کوشش انسان برای آماده کردن زاد و توشه آخرت در دوران زندگی در دنیای مادی» (خلجی، ۱۳۸۹، ۴۰).

در علم اقتصاد «کار» را عنصر دوم تولید تعریف کرده‌اند: «به هر کوششی که انسان از روی قصد و اراده انجام می‌دهد و هنگام تلاش احساس سختی می‌کند و منظورش تولید چیزهایی است که به طور مستقیم یا غیر مستقیم نیازمندی‌های او را بر طرف می‌نماید کار می‌گویند» (شریف قریشی، ۱۳۵۲، ص ۵۳).

از دیدگاه جامعه‌شناسی، کار این‌گونه تعریف می‌شود: «کار می‌تواند به‌عنوان انجام وظایفی تعریف شود که متضمن صرف کوشش‌های فکری و جسمی بوده و هدفشان تولید کالاها و خدماتی است که نیازهای انسانی را بر آورده می‌سازد. شغل یا پیشه، کاری است که در مقابل مزد یا حقوق منظمی انجام می‌شود. کار در همه فرهنگ‌ها اساس نظام اقتصاد یا اقتصاد است که شامل نهادهایی است که با تولید و توزیع کالاها و خدمات سرو کار دارند» (گیدنز، ۱۳۷۴، ۵۱۷).

کلسن<sup>۱</sup> می‌گوید: کار استفاده از نیروی مادی و معنوی در راه تولید ثروت یا ایجاد خدمات است (توسلی، ۱۳۷۵: ۹). از نظر حکومت، جمعیت به دو دسته «فعالان اقتصادی» و «غیر فعالان اقتصادی» تقسیم می‌شود. در اینجا فعالیت دقیقاً با اشتغال رسمی رابطه تنگاتنگ دارد. به این معنی که اگر مردم مالیات و حق بیمه و نظایر آن‌ها را می‌پردازند، پس

کار می‌کنند و اگر نمی‌پردازند کار نمی‌کنند. درحالی‌که به این تعریف بسیاری از افراد به‌خصوص زنان دارای مسئولیت کار خانگی، به‌نظر می‌رسد زمانی طولانی صرف می‌کنند، بدون اینکه کاری کرده باشند (گرینت، ۱۳۸۲، ص ۲۰).

## اهمیت کار و تلاش از دیدگاه قرآن

در قرآن کریم ۳۶۰ آیه مربوط به کار و ۱۹۰ آیه راجع به فعل آمده است و آن آیات متضمن احکام کار و سنجش و مسئولیت کارگر و پاداش و کیفر است (شریف قریشی، ۱۳۵۲: ۱۱۴). البته این آیات به کار در هر دو مفهوم «عام» و «خاص» آن نظر دارند. خداوند در قرآن کریم انسان‌ها را به کار و کوشش فرا می‌خواند و تشویق می‌کند. «همین که نماز به پایان رسید پراکنده شوید در روی زمین و از کرم خداوند روزی بجوئید و خدا را بسیار یاد کنید، شاید رستگار شوید (جمعه، آیه ۱۰) و یا در جایی دیگر می‌فرماید: «آدمی را جز حاصل کارش بهره‌ای نیست». (نجم، آیه ۳۹).

خداوند طبیعت را در اختیار انسان قرار داده است تا از طریق آن به کسب روزی و کار و تلاش بپردازد: «همانا به شما در زمین تمکین و اقتدار دادیم و در آن برای معاش و روزی از هر گونه نعمت مقرر کردیم، لیکن اندکی از شما شکر نعمت‌های خدا را به‌جا می‌آورید» (اعراف، آیه ۱۰). یا در جای دیگر می‌فرماید: «اسلام بین تلاش و کوشش در راه زندگی مادی و عمل در راه تهذیب نفس و به‌دست آوردن مواهب روحی و زندگی معنوی توازن برقرار می‌کند و می‌فرماید: به وسیله آنچه خداوند به تو مرحمت فرمود سرای آخرت تحصیل کن و نصیب خود را از این دنیا نیز فراموش نکن» (قصص، آیه ۷۶).

خداوند نعمت‌های فراوان در اختیار انسان قرار داده است که راه کسب آن، کار و تلاش است. چنان‌که می‌فرماید: «و هرگز آن دو دریا که آب این، گوارا و شیرین و آن دگر تلخ و شور است، یکسان نیستند. با وجود این شما از هر دو گوشت تازه تناول کنید و زیورها (چون لؤلؤ و مرجان) از آن استخراج کنید و بپوشید و زیوراتان سازید و در آن کشتی‌ها روان بینی تا از فضل خدا (کسب و تجارت) روزی طلبید، باشد که شکرگزار نعمت حق باشید» (فاطر، آیه ۱۲).

خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «و روز را برای کسب روزی و معیشت قرار دادیم» (نبأ، آیه ۱۱) و نیز می‌فرماید: خداوند شما را از زمین پدید آورد و آباد کردن زمین را بر دوش شما نهاد (هود، آیه ۶۱). با توجه به این آیات در می‌یابیم دین اسلام با اینکه ارتقای معنوی انسان و خداگونه شدن او را مد نظر قرار داده است و تلاش می‌کند انسان را از اسیر شدن به مادیات و دل‌بستن به دنیا برهاند، ولی بی‌اعتنایی به مسائل دنیوی و اقتصادی را قبول ندارد و به‌دست آوردن آخرت را



**امیل دورکیم،  
انگیزش به کار را  
نه امری فردی بلکه  
واقعیتی اجتماعی در  
نظر می‌گیرد**

در گرو از دست دادن و کنار گذاشتن دنیا نمی‌بیند. اسلام در دسترس نبودن معاش را خطری می‌داند که اعتقادات انسان را تهدید می‌کند: «من لامعاش له لا معادله» (بحارالانوار، ج ۵، ۲۹۵).

از نظر اسلام تلاش برای رفع فقر و رسیدن به رفاه و توانگری مادی پسندیده است و فردی که برای ارتقای سطح زندگی خانواده‌اش می‌کوشد، همانند کسی است که در راه خدا جهاد می‌کند و شایسته تقدیر است: «الکاد علی عیاله کالمجاهد فی سبیل الله» (بحارالانوار، ج ۹۶، ص ۳۲۴). خداوند کسانی را که از دنیا دست کشیده‌اند سرزنش می‌کند و درباره آن‌ها می‌فرماید: «و رهبانیت را که ما بر آن‌ها مقرر نکرده بودیم بدعت گزارند و جز برای طلب رضای خدا نکردند اما چنان که شایسته بود رعایتش نمودند» (حدید، آیه ۲۶).

## ارزش کار و تلاش از دیدگاه معصومین (ع)

**الف. سیره گفتاری پیامبر اکرم (ص):** کار و تلاش برای امرار معاش، نشانه وظیفه‌شناسی اجتماعی است، زیرا از یک طرف انسان را بی‌نیاز می‌کند و از اینکه سربرار جامعه باشد می‌راند و از طرف دیگر با کار و کوشش و ارائه کالا یا خدمات می‌توان به هموعان خود کمک نمود.

**پیامبر (ص)** در تشویق به استفاده از دسترنج خود می‌فرماید: «خدا، بنده با ایمان پیشه‌ور را دوست دارد و هیچ‌یک از شما غذایی گوارتر از دسترنج خود نخورده است» (خلجی، ۱۳۸۹، ۴۰). تأمین معاش و تلاش برای فراهم نمودن روزی خانواده از وظایف شرعی پدر خانواده است و اهمال و سستی در آن، انسان را از رحمت خداوند دور می‌کند. پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «از رحمت خدا به دور است کسی که بار زندگی خود را به گردن مردم می‌اندازد. ملعون است، ملعون است کسی که اعضای خانواده‌اش را در اثر ندادن نفقه تباه کند» (کافی، ج ۵، ۸۸). پیامبر اکرم (ص) آن‌گاه که ویژگی‌های انسان مؤمن را برای حضرت علی (ع) توصیف می‌کند، می‌فرماید: «ای علی، پرکاری از صفات مؤمن است».

## ب. سیره رفتاری پیامبر اکرم (ص): کار و تلاش

از سیره رفتاری تمامی پیامبران الهی است. آنان هیچ‌گاه مسئولیت زندگی خود را بر دوش دیگران نمی‌انداختند و هیچ پیغمبری از طرف خداوند فرستاده نشد مگر اینکه خود، کارهای شخصی‌اش را انجام می‌داد. مثلاً پیامبر اکرم (ص) قبل از بعثت، گوسفند می‌چرانید و با مال خدیجه تجارت می‌نمود و بعد از بعثت هم مانند اصحاب خود تلاش می‌کرد. حضرت موسی (ع) شترچرانی می‌کرد و حضرت ابراهیم گوسفندداری و بنایی می‌نمود. لقمان و ادريس خياط بودند و شيخ الانبياء حضرت نوح نجار بود. سایر انبیا نیز، هر یک شغلی داشتند که

به‌وسیله آن گذران زندگی می‌کردند.

چند نمونه از سیره عملی حضرت رسول (ص) عبارت است از: ۱. خانه‌سازی - امام صادق (ع) می‌فرمود: همانا رسول خدا (ص) سنگ‌ها را بر دوش خود حمل می‌کرد و دیوار خانه‌اش را می‌ساخت. ۲. باغداری - حضرت علی (ع) روزی به سلمان فرمود: «باغی را که پیامبر (ص) با دستان خویش ساخته و درخت‌هایش را کاشته است برای فروش به مشتریان عرضه کن. سلمان، باغ پیامبر (ص) را به معرض فروش گذاشت و به ۱۲ درهم فروخت. ۳. دامداری ۴. بازرگانی - پیامبر (ص) قبل از ازدواج با خدیجه یک قرارداد تجاری بسته بود. نمونه‌هایی از همکاری آن حضرت در فعالیت‌های اجتماعی و عمومی در ادامه آورده می‌شود. ۵. ساختن مسجد ۶. راهسازی - امام صادق (ع) به نقل از پدر بزرگوارش فرمودند: پیامبر اکرم (ص) یکی از راه‌های عمومی را که آب خرابش کرده بود با چیدن سنگ تعمیر نمود (www.rasekhoon.net).

**انسان با کار، خود را کشف می‌کند و خود را کشف کردن بهترین کشف است**

## ج. سیره گفتاری ائمه (ع)

**۱. تشویق به کار و تلاش:** حضرت علی (ع) می‌فرماید: «درهای رزق بسته است، آن را با حرکت و فعالیت بگشایید، زیرا کار باعث برکت است» (شریفی قریشی، ۱۳۵۲، ۱۳). حضرت علی (ع) می‌فرماید: کسی که آب و خاک در اختیار دارد، ولی فقیر (در اثر بیکاری و تنبلی) است، خدا او را لعنت و از رحمت خویش دور کند. نیز می‌فرماید: بیرون آمدن (از خانه) در آغاز صبح برای جهاد در راه خدا از بیرون آمدن کسی که برای تأمین زندگی خانواده خود، کار و تلاش می‌کند بالاتر نیست.

**۲. مذمت سستی و تنبلی:** امام صادق (ع) می‌فرماید: «خداوند عزوجل از زیاد خوابیدن و کم کردن کراهت دارد (حیدری نراقی، ۱۳۸۹، ۱۹). امام هشتم (ع) می‌فرماید: از تنبلی و کسالت بپرهیز که تو را از لذت دنیا و آخرت باز می‌دارد. امام ششم نیز می‌فرماید: ملعون کسی است که کل بر مردم باشد و در روایت دیگر فرمود: چند گروه‌اند که دعایشان مستجاب نیست یکی کسی که در خانه بنشیند و مشغول عبادت شود و بگوید روزی مرا خدا می‌دهد. دعای چنین کسی مستجاب نیست (شریف قریشی، ۱۳۵۲، ۴). دلیل مذمت سستی و تنبلی آن است که، بیکاری موجب فساد و گناه انسان می‌گردد. امام صادق می‌فرماید: خداوند، نان را چنان قرار داد که جز با نیروی کار و مهارت و تلاش دست نیاید، تا انسان به کاری مشغول گردد و از پیامدهای بیکاری و گستاخی رفاه‌زدگی و بیهودگی بازماند (حکیمی، ۱۳۷۰: ۲۲۰).

**۳. کار عبادت است:** بی تردید انگیزه بسیاری از تولیدکنندگان کالاها و خدمات در انجام فعالیت‌های روزمره خود، خدمت به هموعان است که به نوعی عبادت تلقی می‌شود و بسیار ارزش دارد. در روایتی آمده است: «وقتی به امام صادق (ع) گفتند: عمرین مسلم تجارت را رها کرده و مشغول دعا و عبادت است، فرمودند: ای وای بر او آیا نمی‌داند دعای کسی که در طلب روزی نباشد، مستجاب نمی‌شود» (علی‌خانی، روزنامه رسالت، ۸۷/۱۰/۲۸).

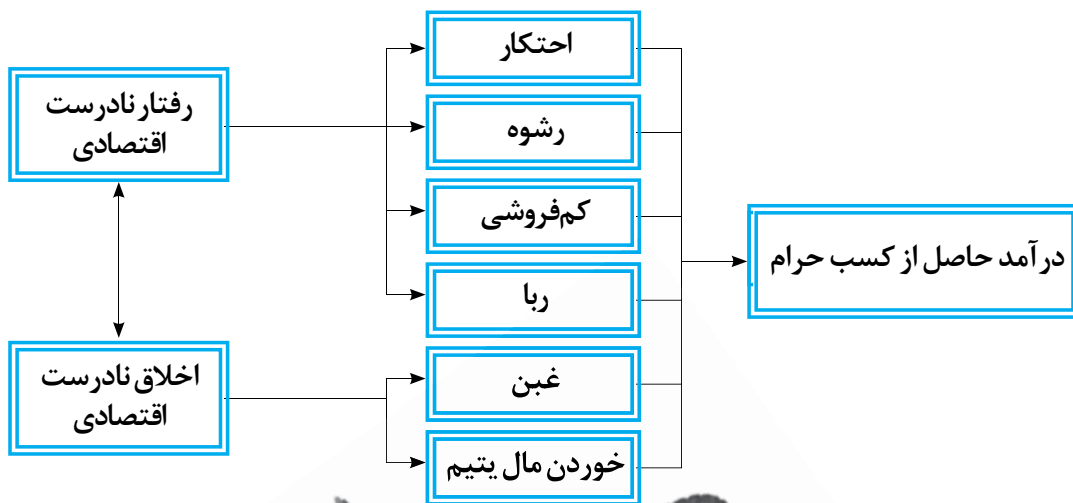
**۴. تأکید بر کسب حلال:** اسلام انسان‌ها را به کار و تلاش و کسب روزی و معاش تشویق می‌کند، اما هر نوع تلاشی و در هر راهی را نمی‌پسندد و ملاک و معیاری برای کار و تلاش پسندیده از ناپسند ارائه می‌دهد. قرآن کریم می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید رباخواری و سودهای مضاعف را ترک کنید» (آل عمران، آیه ۱۳۰) و نیز می‌فرماید: «شما که به خدا ایمان آورده‌اید از خدا بترسید و اگر به راستی ایمان آورده‌اید، ربا را هر چه باقی مانده رها کنید و اگر رها نکردید، آماده جنگ با خدا و پیغمبر شوید» (بقره، آیه ۸، ۲۷۷) و نیز می‌فرماید: «وای بر کم‌فروشان، یعنی کسانی که وقتی از مردم برای خود چیزی بگیرند پیمان‌ها را بر می‌کنند

ولسی وقتی که برای دیگران چیزی را بپیمایند یا وزن کنند از آن بکاهند (مطففین، آیات ۳-۱). پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: کسی که غله را احتکار نماید، خطاکار و ملعون است.

اسلام ربا را تحریم نمود، زیرا به فقر و بینوایی می‌انجامد، موجب تزلزل زندگی اقتصادی می‌شود، احساس و عواطف انسانی را از بین می‌برد، رشته دوستی و محبت و برادری را از میان مردم قطع می‌کند و با تعالیم حیات‌بخش اسلام که مردم را به تعاون و همکاری و مساعدت نیازمندان تشویق می‌کند مخالفت دارد. حضرت علی (ع) می‌فرماید: «کسی که ربا می‌گیرد و کسی که ربا می‌دهد و کسی که سند آن را می‌نویسد و کسی که آن را امضا می‌کند و کسی که به آن گواهی می‌دهد، در گناه یکسان‌اند».

در اسلام غبن و گول‌زدن برای کسب اموال دیگران و کم‌فروشی و رشوه‌خواری و خوردن مال یتیم، حرام شمرده شده است (شریف قریشی، ۱۳۵۲: ۲۲۳-۲۲۹). پیامبر اکرم (ص) در تشویق انسان‌ها به کسب حلال می‌فرماید: «کسی که شب را در حال خستگی از طلب روزی حلال به سر آورد، شب را آمرزیده به سر آورده است» (دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، ۱۳۶۳، ۲۹۹). نیز می‌فرماید: «عبادت هفتاد بخش است و برترین آن کسب حلال است».

**اشتغال دست‌رسی به زمین‌هایی را فراهم می‌کنند که با محیط‌های خانگی متفاوت است**



## ۵. رابطه اخلاق و معیشت: در روایات متعددی اخلاق

نیکو از عوامل گشایش در رزق و روزی و اخلاق بد از عوامل تنگدستی و فقر معرفی شده است. پیامبر(ص) می‌فرماید: «ای ابوذر به‌درستی که انسان گاهی به دلیل انجام گناه از روزی مقرر خود محروم می‌شود». در روایت دیگر آمده است، «گنج‌های رزق در اخلاق خوب نهفته است» و در روایت دیگر آمده «اخلاق نیکو، موجب زیادت در روزی می‌شود» (شریفی، ۱۳۸۴: ۱۰۷).

## ۶. تخصصی شدن کارها و تداوم عمل: تخصصی شدن

کارها موجب افزایش مهارت افراد می‌گردد. در صورتی که اگر افراد به کارهای گوناگون بپردازند نه تنها به موفقیت دست نمی‌یابند، بلکه ضمن اتلاف وقت و منابع و امکانات، موجب کاهش کارایی نیز می‌شوند. حضرت علی(ع) می‌فرماید: «کسی که به کارهای گوناگون بپردازد، خوار می‌شود و پیروز نمی‌گردد.» (رضی، ۱۳۷۹: حکمت ۴۰۳) و نیز تداوم علم را با ارزش می‌دانند و می‌فرمایند: «کار اندکی که ادامه یابد، از کار بسیاری که از آن به ستوه آیی، امیدوار کننده‌تر است» (همان اثر: حکمت ۲۷۸). حضرت علی(ع) انسان را فرزند کار و تخصص خویش می‌دانند و می‌فرمایند: «مردمان فرزندان تخصص‌های خویش و آن چیزی هستند که نیکو می‌دانند» (دلشاد، ۱۳۷۹، ۷۱).

## کارکرد و فواید کار و شغل

از آنجا که بین فرد و جامعه رابطه متقابل وجود دارد آثار فردی کار و تلاش بر حیات اجتماعی تأثیر می‌گذارد و از طرف دیگر، فرد نیز از شرایط اجتماعی خود تأثیر می‌پذیرد. موارد زیر، توضیحاتی در این خصوص است:

### ۱. کار و احساس شخصیت و استقلال: امام علی(ع)

می‌فرماید: «نگو کار مرا پست می‌کند زیرا درخواست از مردم خوار کننده‌تر است.» نیز می‌فرماید: «زمانی که از دیگران مستغنی باشی از همه مردم ارجمندتری» (شریفی، ۱۳۸۴، ۱۱۰).

### ۲. دوری از گناه: امام علی(ع) می‌فرماید: «النفس ان

لم تشغله شغلک، یعنی اگر تو نفس خود را به کاری مشغول سازی او تو را مشغول خواهد کرد» (مطهری، ۱۳۸۲: ۲۷۷). اگر چه دوری از گناه امری است که به فرد و اعمال او بستگی دارد ولی این امر موجب کاهش فساد اجتماعی می‌شود.

### ۳. استعدادیابی: هر کس باید کاری را انتخاب کند که

در آن استعداد دارد و تا انسان دست به کاری نزده است نمی‌تواند بفهمد که استعداد این کار را دارد یا ندارد. انسان با کار، خود را کشف می‌کند و خود را کشف کردن بهترین کشف است (همان اثر: ۲۸۲).

### ۴. کاهش اضطراب: اکثر مردم برای تأمین نیازهای

خود به درآمد وابسته‌اند. بدون درآمد اضطراب‌های مربوط به گذران زندگی معمولاً هر روزه افزایش می‌یابد. امام علی(ع)

می‌فرمایند: از دست دادن فرصت‌ها موجب غصه و افسردگی است. آنکه از کار و تلاش کوتاهی می‌کند به اندوه و غم دچار می‌شود. افزایش بهداشت روانی فرد، افزایش بهداشت روانی اجتماع را دربردارد.

## ۵. تنوع: اشتغال دسترسی به زمینه‌هایی را فراهم

می‌کند که با محیط‌های خانگی متفاوت است. در محیط کار افراد ممکن است از اینکه کاری متفاوت با کار در خانه انجام می‌دهند لذت ببرند. بیکاری فرد را از این منبع متنوع نسبت به محیط خانگی محروم می‌کند» (گیدنز، ۱۳۷۴: ۵۴۲).

## ۶. توجه به زمان و برنامه‌ریزی در زندگی: امام

علی(ع) می‌فرماید: «هر که از برنامه‌ریزی دست کشید دچار گرفتاری می‌شود. این برنامه‌ریزی به ناگزیر دو سوی عمده دارد: یکی در تعیین راه معیشت زندگی اجتماعی فرد نقش خواهد داشت و دیگری در تعیین سوگیری شخصیتی، رفتاری و ایدئولوژیکی انسان دخالت خواهد نمود (تنهایی، ۱۳۷۹، ۱۰۹). حضرت علی(ع) نیز می‌فرمایند: مؤمن باید شبانه‌روز خود را به سه قسم کند: زمانی برای نیایش و عبادت پروردگار، زمانی برای تأمین هزینه زندگی و زمانی برای واداشتن نفس به لذت‌هایی که حلال و مایه زیبایی است. خردمند را نشاید جز آنکه در پی سه چیز حرکت کند: کسب حلال برای تأمین زندگی، گام نهادن در راه آخرت، به‌دست آوردن لذت‌های حلال» (سیدرضی، ۱۳۷۹: ۷۲۵ حکمت ۳۹۰).

## ۷. ارتباطات و مناسبات اجتماعی: محیط کار غالباً

دوستی‌ها و فرصت‌های مشارکت در فعالیت‌های مشترک با دیگران را فراهم می‌سازد. جدا از محیط کار دایره دوستان و آشنایان احتمالی ممکن است رفته‌رفته تنگ‌تر شود (گیدنز، ۱۳۷۴، ۵۴۳).

## ۸. عزت و کرامت نفس: اشتغال معمولاً

به سبب حس هویت اجتماعی پایداری که ارائه می‌کند ارزشمند شمرده می‌شود. به‌ویژه برای مردان، عزت‌نفس اغلب در ارتباط است با نقش اقتصادی‌ای که آن‌ها برای تأمین زندگی خانواده ایفا می‌کنند (همان اثر، ۵۴۳).

## ۹. سلامت جسم و فزونی عقل: کار موجب رشد نیرو

و قدرت است. امام علی(ع) می‌فرماید: کسی که کار کند توانش فزونی می‌یابد و آن کس که کم کار کند و بیکار باشد سستی و ناتوانی او فزون می‌گردد. در مورد فزونی عقل، امام صادق(ع) می‌فرماید: تجارت عقل را زیاد می‌کند (حیدر نراقی، ۱۳۸۹: ۲۲).

## ۱۰. کاهش بیکاری و فقر: در اصطلاح اقتصادی،

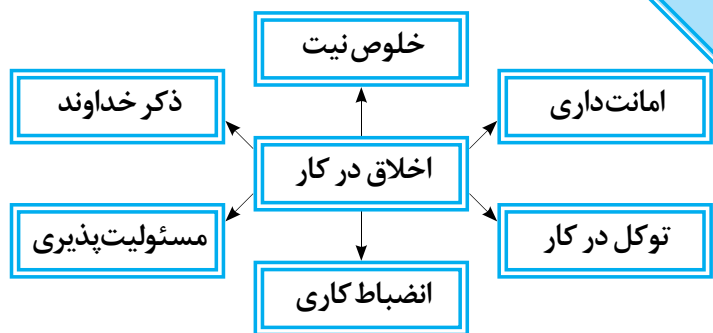
فقیر مطلق کسی است که درآمد لازم را برای بقا و حفظ سلامت جسمی و روحی خود نداشته باشد. به بیان دیگر، در یک جامعه افرادی که درآمد آن‌ها از سطح حداقل درآمد

**تأمین نیازهای زندگی،  
انسان را از وابستگی  
به دیگران می‌رهاند و  
موجب استقلال و آرامش  
روحي و روانی و کاهش  
افسردگی فرد می‌شود**

معیشتی معین کمتر باشد، زیر «خط فقر» قرار دارند (فنائی و دیگران، ۱۳۸۸، ۹۹). کاهش فقر می‌تواند انگیزه‌های قدرتمند برای همکاری و مشارکت عموم افراد در فرایند توسعهٔ سالم اقتصادی ایجاد کند.

**۱۱. رشد و توسعهٔ اقتصادی:** نیروی انسانی و کار، که مهم‌ترین عامل تولید است در رشد و توسعهٔ اقتصادی مهم‌ترین نقش را دارد. کوزنتز<sup>۴</sup> معتقد است سرمایهٔ اصلی یک کشور توسعه یافته ابزار و ادوات صنعتی آن کشور نیست، بلکه ظرفیت تکنیکی و کارایی نیروی کار آن کشور است (روزبهان، ۱۳۷۱: ۱۲۳).

## اخلاق در کار از دیدگاه ائمهٔ معصومین (ع)



**۱. خلوص نیت در کار:** یک انسان هدف‌دار باید این بخش بزرگ از زندگی خویش را با ضمیمه ساختن «نیت الهی» به عبادت تبدیل کند و بدین‌سان هر چه بیشتر و بهتر به بهینه‌سازی فرصت‌های زندگی بپردازد. امام صادق (ع) می‌فرماید: نیت برتر از عمل است.

**۲. امانت‌داری و مسئولیت‌پذیری:** حضرت علی (ع) می‌فرماید: «همانا کاری که بر عهدهٔ توست طعمهٔ تو نیست، بلکه امانتی است بر گردنت» (دلشاد تهرانی، ۱۳۷۹: ۶۹).

**۳. توکل در کار:** اگر انسان باور داشته باشد که روزی دهنده خداست رزق خود را از او می‌خواهد نه از بنده‌اش. چنین انسان متوکلی برای کسب منافع مادی به تملق، چاپلوسی، دروغ، تزویر، سخن‌چینی، تهمت و ایجاد تفرقهٔ بین بقیه دست

نمی‌زند و برای لقمه‌ای نان، آخرت خویش را تباه نمی‌سازد. توکل به معنای دست کشیدن از کار و تلاش نیست، چنان‌که روایت شده است: روزی پیامبر اسلام (ص) مشاهده کردند که گروهی ترک کار و زراعت کرده‌اند. به آن‌ها فرمود شما کیستید؟ گفتند: ما متوکلمیم. حضرت در پاسخ آن‌ها فرمودند: نه، شما سربار جامعه هستید (خلجی، ۱۳۸۹: ۶۱).

**۴. ذکر خداوند:** امام علی (ع) می‌فرماید: پیامبر فرمود هر کار مهمی که با نام خدای تبارک و تعالی آغاز نشود، ابتر و ناقص خواهد بود (همان اثر: ۶۲).

**۵. اصل انضباط کاری:** انضباط کاری یعنی سامان‌پذیری، آراستگی، نظم و ترتیب (معین، ۱۳۶۰، ۳۸۲). حضرت علی (ع) می‌فرماید: بهره‌یز از شتاب در کارهایی که هنگام انجام دادن آن نرسیده و سستی مکن در آنچه انجام دادنش ممکن گردیده است. بهره‌یز از سستی‌زدن در کارهایی که راه راست در آن ناپایدار است و بهره‌یز از سستی ورزیدن، آن‌گاه که آشکار است. پس هر چیز را در جای آن بدار و هر کاری را به هنگام آن بگذار (دلشاد، ۱۳۷۹: ۱۹۲).

## نتیجه‌گیری

نیروی انسانی و کار به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل تولید جوامع بشری به‌شمار می‌رود. کار و تلاش موجب بی‌نیازی فرد از دیگران، رشد شخصیت و عزت‌نفس و استعدادیابی فرد می‌گردد. تأمین نیازهای زندگی، انسان را از وابستگی به دیگران می‌رهاند و موجب استقلال و آرامش روحی و روانی و کاهش افسردگی فرد می‌شود. این امر به‌نوبهٔ خود موجب کاهش بیکاری و فقر، کاهش فساد اخلاقی و جرم و جنایت در جامعه می‌شود.

تمامی موارد ذکر شده از اهداف یک جامعهٔ اسلامی و حکومت الهی است. انسان با هماهنگ کردن کار با نیت الهی می‌تواند در راه سعادت معنوی خود قدم بردارد و زمینهٔ قرب الهی را، که کمال واقعی انسان به‌شمار می‌رود، فراهم کند. از طرف دیگر، یک جامعهٔ اسلامی با تکیه بر فرهنگ غنی اسلام و سیرهٔ گفتاری و رفتاری معصومین (ع) می‌تواند فرهنگ و اخلاق کاری را دگرگون کند و زمینهٔ رشد و توسعهٔ اقتصادی





و سربلندی جامعه اسلامی را فراهم سازد و عدالت اقتصادی و اجتماعی را گسترش دهد.

از طرف دیگر، نیروی انسانی به عنوان مهم ترین عامل در توسعه اگر نتواند به حد کافی بهره‌وری داشته باشد، جریان توسعه را با مانع روبه‌رو می‌کند. لذا اعتقادات و باورهایی که بتواند انگیزش و تعهد به کار، التزام به هنجارهای نقش، سخت‌کوشی، همت و تلاش را در افراد ایجاد کند، راه را برای کاهش بیکاری و فقر و در نهایت گسترش عدالت اقتصادی و رسیدن به توسعه پایدار فراهم می‌کند. بنابراین آموزه‌های اخلاقی و رفتاری معصومین(ع) می‌تواند الگویی برای جویندگان راه حقیقت باشد.

### محدودیت‌ها و پیشنهادهای

- محدودیت دسترسی به کتب مرجع و متون اسلامی ونیز نحوه نگارش این کتب، که گاهی موجب کندی امر تحقیق می‌شود. زندگی معصومین را با دید تخصصی نگاه کردن و آن را از زوایای خاص دیدن، امری است که در دوره‌های اخیر به آن توجه شده است. متأسفانه یافتن کتب تخصصی در این زمینه با محدودیت‌هایی همراه است.

- تأکید بر فرهنگ کار و تلاش در خانواده و از دوران کودکی فرزندان، با توجه به توانایی‌های ایشان از طریق خانواده؛ آشنایی کودکان، نوجوانان و جوانان با سیره گفتاری و عملی معصومین(ع) در زمینه کار و تلاش از طریق آموزش رسمی، فرهنگ‌سازی، ارزش دادن به کار و تلاش و مذمت سستی و تنبلی از طریق آموزش‌های غیررسمی، مانند مساجد، وسایل ارتباط جمعی...؛ تغییر در نیت و انگیزه کار از صرفاً جهت کسب درآمد و ثروت به بی‌نیازی از دیگران، استقلال، مسئولیت الهی و بالآخره نیت الهی در کارها نه نیت صرفاً مادی.

پی‌نوشت‌ها

1. Hoselitz
2. Colson
3. Planning
4. Kuznets

منابع

۱. قرآن کریم
۲. ازکیا، مصطفی (۱۳۸۱)، جامعه‌شناسی توسعه و توسعه نیافتگی روستایی ایران، تهران: انتشارات اطلاعات
۳. توسلی، غلام عباس (۱۳۷۵)، جامعه‌شناسی کار و شغل، تهران: سمت
۴. تنهایی، حسین ابوالحسن (۱۳۷۹)، جامعه‌شناسی نظری اسلام، مشهد: نشر سخن گستر
۵. حیدری نراقی، علی محمد (۱۳۸۹)، همت مضاعف، قم: انتشارات مهدی نراقی
۶. حکیمی، محمد (۱۳۷۰)، معیارهای اقتصادی در تعالیم رضوی(ع)، مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی
۷. خلجی، علی (۱۳۸۹)، توسعه و پیشرفت در پرتو همت و کار مضاعف، قم شمیم گل نرگس
۸. دفتر همکاری حوزه و دانشگاه (۱۳۶۳)، درآمدی بر اقتصاد اسلامی، قم: در راه حق
۹. دلشاد تهرانی، مصطفی (۱۳۷۹) ارباب امانت (اخلاق اداری در نهج‌البلاغه)، تهران: انتشارات دریا
۱۰. روزبهان، محمود (۱۳۸۱)، مبانی توسعه اقتصادی، تهران: انتشارات تابان
۱۱. سیدرضی (۱۳۷۹)، نهج‌البلاغه، محمد دشتی، قم: نشر الهادی
۱۲. شریف قریشی، باقر (۱۳۵۲) کار و حقوق کارگر، ادیب لاری و محصل یزدی، تهران: دارالکتب الاسلامیه
۱۳. شریفی، احمدحسین (۱۳۸۴)، آیین زندگی (اخلاق کاربردی)، قم: نشر معارف
۱۴. عمید، حسن (۱۳۶۳)، فرهنگ فارسی، ج ۲، چاپ پنجم، تهران: امیرکبیر
۱۵. علی‌خانی (۸۷/۱۰/۲۸)، ارزش کار و تولید از دیدگاه اسلام، روزنامه رسالت
۱۶. فناپسی، سیدمجتبی و محمد روزبهان و ناصر ذاکری و عادل پیغامی (۱۳۸۸) اقتصاد سال دوم علوم انسانی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی
۱۷. کلینی، محمدبن یعقوب (۱۳۶۵)، اصول کافی، تهران: دارالکتب الاسلامیه
۱۸. گیدنز، آنتونی (۱۳۷۴) جامعه‌شناسی، منوچهر صبوری، تهران، نشر نی
۱۹. گرینت، کیت (۱۳۸۲) زمینه جامعه‌شناسی کار، پرویز صالحی، تهران: مازیار
۲۰. مجلسی، محمدباقر (بی‌تا)، بحارالانوار، تهران: دارالکتب الاسلامیه
۲۱. مطهری، مرتضی (۱۳۸۲)، تعلیم و تربیت در اسلام، تهران: صدا
۲۲. محسنی تبریزی، علیرضا و محمد میرزایی (۱۳۸۳)، سنجش میزان انگیزش به کار و عوامل مؤثر بر آن، مجله جامعه‌شناسی ایران، شماره ۴، ص ۳-۳۱
۲۳. معین، محمد (۱۳۶۰)، فرهنگ فارسی، ج ۱، چاپ چهارم، تهران: امیرکبیر

24. www.hawzah.net

25. www.rasekhoon.net

# خوانایی کتاب‌های درسی

حسنت‌الله محمدی، کارشناس ارشد برنامه‌ریزی آموزشی،  
رئیس گروه بررسی محتوای آموزشی و پرورشی استان همدان

## مقدمه

واژه خوانایی معادل لاتین «read ability» است، که به زبان ساده به معنی توانایی آسان خواندن یک نوشته است، اما با نگاه علمی و دقیق‌تر. مراد از خوانایی، صرفاً ساده خواندن مطالب نیست بلکه شامل ساده‌سازی فهم مطالب نیز می‌شود. واژه خوانا بودن به معنی درجه موفقیت خواننده در خواندن و درک یک نوشته است.

در تعریفی که مک‌لافین<sup>۱</sup> (۱۹۶۹) ارائه نموده است، خوانایی را میزان درک و فهم از یک متن برای گروهی معین از فراگیران معرفی می‌نماید. به عبارت دیگر، درجه خوانایی یک متن برای یک گروه با سطح سنی مشخص با گروهی با سطح سنی دیگر، متفاوت است.

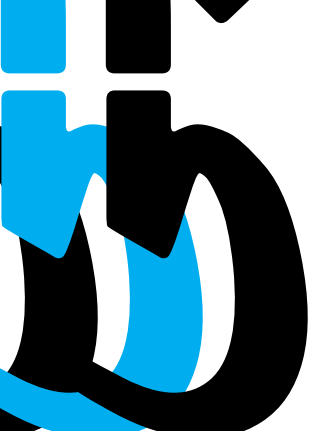
کتاب‌های درسی برای ارزیابی سطح خوانایی آن‌ها، خصوصاً کتاب‌های تک‌مؤلفی، که بعضی از کتاب‌های شاخه فنی و حرفه‌ای و کاردانش را شامل می‌شود، به دلیل احتمال بروز اشکال، به تحلیل مضاعف نیاز دارند. لذا در این مقاله، به موضوع خوانایی متون به صورت عام اشاره می‌شود و در نهایت نمونه‌ای از اجرای تکنیک‌های خوانایی، با استفاده از محتوای کتب فنی و حرفه‌ای، بیان می‌گردد.

**کلیدواژه‌ها:** خوانایی، سن خوانایی، سطح کلاسی، تکنیک‌های خوانایی

## خوانایی و یادگیری

خوانایی با تعریف علمی و کامل آن به «تعامل مجموعه عناصر دخیل در یک متن با خواننده و میزان درک و فهم خوانندگان» گفته شده است (ادگار دیسل، وجینی چال<sup>۲</sup>، ۱۹۴۹) از این تعریف چنین استنباط می‌شود که سطح خوانایی با میزان درک و فهم تناسب مستقیم دارد و این شرایط بر همه حوزه‌های درسی کم‌وبیش حاکم است. حجم متن انشائی در محتوای آموزشی برنامه‌های درسی متفاوت





## تأثیر قواعد نگارشی در خوانایی

رعایت قواعد نگارشی ارتباط تنگاتنگ با سرعت خواندن دارد. مثلاً در زبان انگلیسی سرعت خواندن متونی که با حروف کوچک نوشته شده‌اند بیشتر از حروف بزرگ است. اما آنچه در قواعد نگارش حائز توجه است، ضخامت خط، طول هر سطر، تعداد سطور در هر صفحه و فاصله سطرهاست. در بحث اندازه قلم و در فونت‌های فعلی تعریف شده در رایانه‌ها، معمولاً قلم‌های ۱۰ تا ۱۲ مناسب‌ترند. سطرهای خیلی کوتاه مانند سطر روزنامه‌ها و مجلات و سطرهای خیلی بلند، کارایی چشم را کاهش می‌دهند. به تأیید بسیاری از صاحب‌نظران، طول ۶ تا ۹ سانتی‌متر، با توجه به اندازه‌های قلم، مناسب تشخیص داده شده است.

در زمینه فاصله خطوط و تعداد آن در هر صفحه نیز ملاحظات مطرح است. زمانی که خطوط خیلی به هم نزدیک باشند مشکل تمیز و تشخیص ندادن و تداخل ایجاد می‌شود. لذا رعایت فاصله ۱ تا ۱/۵ سانتی‌متر در متن‌های فارسی بیشتر تأکید شده است. حجم سطرهای موجود در یک صفحه نیز، که البته به فاصله سطور نیز بستگی دارد، حائز توجه است. در این خصوص انتخاب ۱۸ تا ۲۴ سطر در هر صفحه بیشتر مورد توافق است.

## تأثیر ترکیب جملات و کلمات در خوانایی

به عقیده جانسون، عامل دیگری که خوانایی یا سطح درک و فهم متن مورد مطالعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد، ترکیب دستوری جملات و کلمات متن است. هر قدر در متن از مفاهیم و واژه‌های ناملموس و ناآشنا بیشتر استفاده شود، درک آن دشوارتر خواهد بود. این موضوع به توانایی خواننده نیز بستگی دارد. به همین دلیل سطح خوانایی را با سن خوانایی مقایسه می‌کنند. مثلاً سطح خوانایی دانش‌آموزان گروه سنی ده ساله تقریباً نزدیک به هم است.

## تکنیک‌های محاسبه سطح خوانایی

برای تعیین سطح خوانایی متون، محققان متعددی کوشیده‌اند تا با ارائه فرمول‌هایی، سطح خوانایی را به صورت کمی محاسبه نمایند. از جمله آن‌ها می‌توان به لورج و رودلف فلش، گانینگ فوگ، ویلسون تایلر، پاور سامنر و کین کید اشاره نمود. در این مقاله از بین تکنیک‌های مختلف، مدل گانینگ فوگ<sup>۱</sup> (۱۹۵۳) را با مثالی از متن یکی از کتاب‌های درسی معرفی می‌نماییم.

چنانچه یک کتاب درسی را برای تعیین سطح خوانایی انتخاب نماییم باید:

۱. به‌طور تصادفی از ابتدا، اواسط و انتهای کتاب سه متن را انتخاب و از هر متن منتخب، صد کلمه را مشخص کنیم؛
۲. تعداد جمله‌های موجود در هر متن منتخب را مشخص

است. برای مثال دروس حوزه‌های ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی عمدتاً در قالب متون انشائی ارائه می‌شوند، ولی در دروس بعضی از شاخه‌های علوم پایه، از جمله ریاضی، دروس تخصصی فنی و... از کمترین متن انشائی استفاده می‌شود. در حوزه علوم پایه نیز، در بسیاری از دروس، همانند علوم زیستی، علوم زمین، فیزیک، شیمی و... بخش زیادی از محتوای آموزشی در قالب متن انشائی ارائه می‌گردد.

بنابراین تقریباً در همه حوزه‌های درسی، هر قدر سطح خوانایی تقویت شود به همان نسبت کیفیت آموزش و یادگیری ارتقا می‌یابد. لذا بهبود سطح خوانایی دانش‌آموزان موضوعی حائز توجه است.

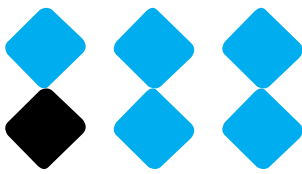
## ارتقای سطح خوانایی

عوامل متعددی خوانایی را تحت تأثیر قرار می‌دهند. شناسایی این عوامل و توجه به آن‌ها به افزایش سطح خوانایی کمک می‌نماید. در خصوص عوامل یاد شده، دیدگاه‌ها و نظرات مختلفی بیان شده است لیکن در این مجال، تنها به دیدگاه یکی از صاحب‌نظران اکتفا می‌شود. کیت جانسون<sup>۲</sup> (۱۹۹۸) از افرادی است که در زمینه خوانایی اظهار نظر نموده و خوانایی را شامل همه عواملی دانسته است که در موفقیت خواندن و فهم متن تأثیر دارد، وی مهم‌ترین عوامل مؤثر بر خوانایی را شامل علاقه و انگیزه خواننده، آیین نگارش متن و میزان دشواری واژه‌ها و جملات می‌داند.

## تأثیر انگیزه در خوانایی

آنچه افراد را به سمت مطالعه یک کتاب یا نوشته می‌کشاند انگیزه یا ضرورت است. در شرایط آزاد وقتی شما وارد کتابخانه عمومی می‌شوید و بدون برنامه‌ریزی قبلی قصد انتخاب کتابی برای مطالعه و پر کردن وقت فراغت خود دارید تنها به انگیزه درونی‌تان است که موضوع خاصی را برمی‌گزینید. در این حالت چون با تمایل خود و به میل درونی، کتاب دلخواه را انتخاب کرده‌اید، اشتیاق شما برای مطالعه و فهم چنین محتوایی افزایش می‌یابد یا به زبان دیگر، سطح خوانایی این منبع برای شما بالاست.

گاهی منبع مطالعه به اختیار انتخاب نمی‌شود، مثلاً شما وظیفه دارید یک دستورالعمل را بخوانید یا دانش‌آموزان موظف‌اند حداقل برای کسب نمره لازم، کتاب‌های درسی خود را بخوانند. در این صورت خوانایی شما تا حد زیادی بستگی به میزان علاقه‌مندی‌تان به موضوع مورد مطالعه دارد. لذا چون استفاده از کتاب‌های درسی برای دانش‌آموزان امری اجباری است، برای حفظ سطح خوانایی قابل قبول، لازم است چنین محتواهایی از سادگی و روانی برخوردار باشند تا آنان، برای تداوم مطالعه و افزایش سطح خوانایی حداقل انگیزه را داشته باشند.



$$26 \times 0.4 = 10.40$$

### متن انتخابی سوم

تعداد کلمات: ۱۰۰

تعداد جملات: ۱۱

تعداد واژه‌های ۴ هجایی و بیشتر: ۸

$$L = 100 \div 11 = 9.09$$

$$N = 8$$

$$9.09 + 8 = 17.09$$

$$16.09 \times 0.4 = 6.43$$

$$8/15 = (7/64 + 6/43 + 10/4) \div 3$$

خوانایی سه متن انتخابی

عدد ۸/۱۵ نشان می‌دهد که کتاب مورد مطالعه برای دانش‌آموزی که بیش از ۸ سال تحصیلی را گذرانده است و به‌عبارت دیگر، این متن برای دانش‌آموز بالای ۱۴ سال، از جمله پایه دوم متوسطه، از سطح خوانایی خوبی برخوردار است.

### استنتاج

همه تکنیک‌هایی که برای تعیین سطح خوانایی ارائه شده‌اند، عملاً نتایجی نسبی از وضعیت نوشته‌ها را بیان می‌کنند و تاکنون هیچ‌کدام از آن‌ها با اجماع صاحب‌نظران حوزه تحلیل محتوا، به‌صورت نسخه قطعی، مورد تأیید قرار نگرفته‌اند.

اما نکته قابل توجه در این زمینه توجه برنامه‌ریزان درسی به اصل تناسب محتوا با ویژگی‌های فراگیران است. بدیهی‌ست کاربرد ابزارهای مختلف برای سنجش سطح خوانایی کتاب‌های درسی، راهنمای نسبتاً خوبی برای ارزیابی محتواهای آموزشی خواهد بود که شایسته است در نقد و تحلیل این منابع، مورد استفاده قرار گیرند.

پی‌نوشت‌ها

1. McLuaghlin
2. Edgar dale & Jeanne chall
3. Keith Jonhson
4. Gunningfog

منابع

۱. دیانی، محمدحسین (۱۳۷۹)، سنجش خوانایی نوشته‌های فارسی، مشهد نشر رایانه‌ای
۲. یوسف‌زاده، محمدرضا و معروفی، یحیی (۱۳۸۹)، تحلیل محتوا در علوم انسانی، همدان، سپهر دانش
۳. آذر، علی‌اصغر و دیگران (۱۳۸۹)، زیست‌شناسی رشته صنایع غذایی، تهران، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران

سازیم؛

۳. میانگین طول جمله (L) محاسبه شود: برای این منظور در هر متن انتخابی عدد صد را بر تعداد جمله‌ها تقسیم و میانگین سه متن را محاسبه می‌کنیم؛

۴. میانگین تعداد واژه‌های چهار هجایی و بیشتر را به‌دست می‌آوریم (N): در متون فارسی تعداد واژه‌های چهار هجایی به بالا در هر متن صد کلمه‌ای شمارش و میانگین سه متن را محاسبه می‌نماییم؛

۵. مجموع میانگین طول جمله و میانگین هجاها را در عدد چهار ضرب می‌کنیم، می‌شود:  $(L+N) \times 0.4$

عدد حاصل، سطح یک کلاس را نشان می‌دهد و بیانگر آن است که متن به لحاظ خوانایی برای چنین پایه تحصیلی مناسب خواهد بود. حال اگر به این عدد رقم ۶ را هم بیفزاییم سن خوانایی خواننده به‌دست می‌آید. مثلاً اگر میانگین به‌دست آمده معادل ۱۰ باشد بیانگر آن است که این متن برای دانش‌آموز پایه دوم متوسطه یعنی دانش‌آموزی که ۱۰ سال تحصیلی را با موفقیت گذرانده، مناسب است و افزودن عدد ۶ به آن یعنی حاصل ۱۶ به‌معنی آن است که متن برای فرد ۱۶ ساله تناسب دارد.

### نمونه اجرای فرمول گانینگ

برای نمونه، کتاب درسی زیست‌شناسی سال دوم آموزش متوسطه فنی‌حرفه‌ای (گروه تحصیلی کشاورزی، رشته صنایع غذایی، کد ۳۵۵/۴) را انتخاب کردیم. سه متن، شامل صفحه ۱ کتاب، پاراگراف چهارم، صفحه ۵۰ کتاب، پاراگراف سوم و انتهای کتاب، صفحه ۷۷، موضوع گردش ششی به‌صورت تصادفی انتخاب شد.

### متن انتخابی اول

تعداد کلمات: ۱۰۰

تعداد جملات: ۱۱

تعداد واژه‌های ۴ هجایی و بیشتر: ۱۰

$$L = 100 \div 11 = 9.09$$

$$N = 10$$

$$L+N = 9.09 + 10 = 19.09$$

$$19.09 \times 0.4 = 7.64$$

### متن انتخابی دوم

تعداد کلمات: ۱۰۰

تعداد جملات: ۱۰

تعداد واژه‌های ۴ هجایی و بیشتر: ۱۶

$$L = 100 \div 10 = 10$$

$$N = 16$$

$$16 + 10 = 26$$

# تحلیلی از کتاب‌های کمک‌آموزشی و کمک‌درسی در حوزه آموزشی فنی و حرفه‌ای و کاردانش

تحلیل

در سال ۹۱ کتاب‌های رسیده به دبیرخانه سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی مجموعاً ۳۷۲ عنوان بوده است. از این تعداد ۱۶۵ عنوان مناسب و مرتبط با برنامه درسی دوره‌های مختلف آموزشی است. بیش‌ترین کتاب‌های مناسب معرفی شده به ترتیب مربوط به انتشارات فرهنگسرای میردشتی با ۱۱ عنوان، انتشارات آبان (کتاب آبان) با ۱۰ عنوان و انتشارات صابری با ۸ عنوان تعلق دارد.

در بین موضوعات درسی هنر، رایانه و کشاورزی با داشتن به ترتیب ۸۷، ۷۴ و ۴۳ عنوان کتاب، از بیش‌ترین فراوانی برخوردار بوده‌اند. در بین ناشران، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد، بین‌المللی حافظ، کلید آموزش و کانون فرهنگی آموزش، به ترتیب با ۱۹، ۱۸ و ۱۷ عنوان، بیش‌ترین مشارکت را در ارسال کتاب داشتند.

در مقایسه درصد، کتاب‌های مناسب بین گروه آموزشی فنی و حرفه‌ای، بیش‌ترین درصد کتاب‌های مناسب نسبت به کتاب‌های بررسی شده آن حوزه، کشاورزی ۸۱، مدیریت خانواده و تربیت‌بدنی هر کدام ۷۵ و هنر ۷۲ درصد به ترتیب در رتبه دوم و سوم درصد کتاب مناسب قرار داشتند؛ و کم‌ترین آن نیز مربوط به حوزه‌های آموزشی برق و عمران است، هر کدام با ۱۵ و ۲۹ درصد، بوده است.

## • سیر صعودی در افزایش کتاب‌های آموزشی مناسب

در جمع‌بندی نهایی، آمار کتاب‌های مناسب، نسبت به دو سال قبل، سیر صعودی داشته، به طوری که در سال‌های ۸۹، ۹۰ و ۹۱ به ترتیب درصد کتاب‌های مناسب ۴۹، ۵۷ و ۵۹ بوده است (جدول شماره ۱). عواملی همچون تغییر فرم‌ها ارزیابی، شناخت بیش‌تر ناشران از اهداف طرح سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی، که همان شناخت ویژگی‌ها و استانداردهاست، در میزان صعودی کتاب‌های مناسب تأثیرگذار بوده‌اند.

محمدحسین معتمدراد

## اشاره

کتاب‌های کمک‌آموزشی<sup>۱</sup> و کمک‌درسی<sup>۲</sup> بعد از کتاب‌های درسی<sup>۳</sup>، مهم‌ترین منابع یادگیری به‌شمار می‌روند. مرکز سامان‌دهی این کتاب‌ها سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی است. کار ارزیابی کتاب‌های کمک‌آموزشی و کمک‌درسی، که قریب بیش از یک دهه از قدمت آن می‌گذرد، همچنان در دفتر تکنولوژی آموزشی و کمک‌آموزشی سازمان پژوهش ادامه دارد.

معیارهای سامان‌دهی و ارزیابی کتاب‌ها بر مبنای چک‌لیست‌هایی است که در سندهای<sup>۴</sup> تولید شده آمده است. این سندها که با همکاری کارشناسان دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی فنی و حرفه‌ای تولید شده‌اند، از دیگر اقدامات دفتر به‌شمار می‌رود. مهم‌ترین اهداف این سندها سامان‌دهی به وضعیت تولید کتاب‌های کمک‌آموزشی و کمک‌درسی است. آگاهی و شناخت معیارها و ویژگی‌ها به مؤلفان و ناشران کمک می‌کند که در تألیف این نوع از کتاب‌ها، آگاهانه عمل نمایند. لذا سندهای انتشار یافته می‌تواند راهنمای خوبی در جهت‌دهی و هدایت مؤلفین و ناشرین باشد. جستار حاضر، ضمن تحلیل وضعیت کتاب‌های آموزشی یکسال اخیر، محتوای مجموعه راهنماهای ذکر شده را نیز بررسی می‌کند.

کلیدواژه‌ها: کتاب‌های آموزشی در یکسال اخیر

## • سهم کتاب‌های کمک‌درسی

در بررسی‌های صورت گرفته در بین گروه‌های آموزشی فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش، مشخص گردیده است ۷۱ درصد از مجموع کتاب‌های ارزیابی شده دارای عنوان کمک‌آموزشی است و مابقی یعنی ۲۹ درصد از کتاب‌ها عنوان کمک‌درسی دارند. بیش‌ترین کتاب کمک‌درسی مناسب در سال اخیر مربوط به حوزه‌های آموزشی بهداشت و کودکیاری (۱۰۰ درصد)، کشاورزی (۹۳ درصد) و حسابداری (۸۲ درصد) و

جدول شماره ۲. ارزیابی کتاب‌های کمک‌درسی و کمک‌آموزشی در سال ۹۱

گروه آموزشی	تعداد بررسی شده‌ها	کمک درسی		کمک آموزشی	
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
برق	۱۳	۷	۵۴	۶	۴۶
بهداشت و کودکیاری	۲۰	-	-	۲۰	۱۰۰
تربیت‌بدنی	۴	۱	۲۵	۳	۷۵
حسابداری	۱۱	۲	۱۸	۹	۸۲
عمران	۷	۲	۲۹	۵	۷۱
علوم تربیتی	۱۳	-	-	۱۳	۱۰۰
کامپیوتر	۵۱	۱۳	۲۵	۳۸	۷۵
کشاورزی	۲۷	۲	۷	۲۵	۹۳
مدیریت	۳۲	۱۹	۶۰	۱۳	۴۰
مرجع	۱۰	-	-	۱۰	۱۰۰
مکانیک	۱۴	۶	۴۳	۸	۵۷
مواد	۳	۲	۶۷	۱	۳۳
هنر	۷۴	۲۶	۳۵	۴۸	۶۵
جمع	۲۷۹	۸۰	۲۹	۱۹۹	۷۱

کم‌ترین آن‌ها مربوط به مواد (۳۳ درصد)، مدیریت خانواده (۴۰ درصد) و حوزه آموزشی برق (۴۶ درصد) بوده است (جدول شماره ۲).

## • نیاز به کتاب‌های کمک‌درسی

این آمارها نشان می‌دهد که در حوزه‌های آموزشی فنی، ناشران یا به دلیل تعداد کم مخاطبین هنرجو نسبت به حوزه‌های آموزشی متوسطه نظری، چندان اقبالی به سمت کتاب‌های کمک‌درسی ندارند یا این معدود مخاطبین، از طرف متولیان نظام آموزشی مورد حمایت قرار نمی‌گیرند. گفت‌گوها و نشست‌های انجام شده با کارشناسان، صاحب‌نظران و مؤلفان کتاب آموزشی و همچنین اقبال هنرآموزان و هنرجویان، احساس نیاز به کتاب‌های کمک‌درسی را افزایش می‌دهند. بر همین اساس، اندک معدودی

از ناشران در سال‌های اخیر اقدام به تولید کتاب‌های کمک‌درسی کرده‌اند. حمایت از ناشران، در اختیار نهادن سندهای تولید شده به آنان و تعامل مستمر کارشناسان طرح سامان‌دهی با آنان و همچنین برپایی کارگاه‌های آموزشی برای آنان می‌تواند زمینه‌های انگیزه تولید کتاب‌های کمک‌درسی و کمک‌آموزشی را در بین ناشران به‌وجود آورد.

آمارهای محاسبه شده نشان می‌دهد، قریب به هشتاد درصد از کتاب‌هایی که برای ارزیابی ارسال می‌شود خارج از عنوان کمک‌درسی است و بیشتر جنبه دانش افزایی<sup>۵</sup> دارند. این در شرایطی است که هنرجویان و هنرآموزان ما در تمام حوزه‌های آموزشی فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش به کتاب‌های کمک‌درسی از جنس کتاب کار، فعالیت، تمرین و نیاز دارند.

## سندهای تولید شده به‌عنوان پشتوانه قوی

پس از تصویب طرح سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی<sup>۶</sup>، تولید سندهایی که بتواند در عملکرد ناشرین و مؤلفین تأثیرگذار باشد توجه دبیرخانه سامان‌دهی را به آن جلب نمود. این سندها می‌تواند به عنوان پشتوانه و راهنما، ناشران را در تولید کتاب‌های کمک‌درسی و کمک‌آموزشی جهت‌دهی و هدایت نماید.

در حوزه‌های آموزشی صنعت و خدمات در سال‌های اخیر اسنادی تولید و انتشار گردید. این اسناد توسط کارشناسان و کارگروه‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش دفتر تألیف مجدداً بررسی و بازنویسی شد و هم‌اکنون در همه رشته‌ها کار تدوین سند به پایان رسیده است و پس از تأیید نهایی توسط شورای علمی سازمان، مورد استفاده مخاطبین قرار خواهد گرفت.

در این مجموعه راهنماها، برای اینکه کتاب‌های آموزشی (به معنای عام آن) از سایر کتاب‌ها تفکیک گردد، به تعریف هر کدام از اصطلاحات کمک‌آموزشی، کمک‌درسی، فعالیت، دانش‌افزایی و کتاب درسی پرداخته شده و در ادامه، ویژگی‌های هر کدام نیز بیان گردیده است.

برگ‌های ارزیابی کتاب‌ها از دیگر محتویات این مجموعه راهنماهاست. آن‌ها هر کدام در قالب کمک‌آموزشی، کمک‌درسی، فعالیت یا مهارت‌های فنی و دانش‌افزایی طراحی شده‌اند. جدول اهداف کلی دروس اصلی و تخصصی با ذکر نام درس و هدف‌های کلی آن، دیگر عناوین این مجموعه راهنماهاست.

این اسناد، همان‌طور که ذکر شد، مهم‌ترین اهداف آن، سامان‌دهی به وضعیت تولید کتاب‌های کمک‌آموزشی و کمک‌درسی است. تولید این مجموعه راهنماها و شاخص‌های مطرح شده در آن برای تولید کتاب‌های آموزشی موجب خواهد شد که ناشران، این نوع از کتاب‌ها را به چشم یک محصول فرهنگی و ارزشی نگاه کنند نه یک کالا و درآمد تجاری.

جدول شماره ۱. وضعیت کتاب‌های فنی و حرفه‌ای و کار دانش در سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۹۰-۱۳۹۱

ردیف	گروه	سال ۱۳۸۹					سال ۱۳۹۰					سال ۱۳۹۱				
		درصد مناسب/ به بررسی شده‌ها	درصد مناسب/ به کل	غیر مرتبط	نامناسب	مناسب	درصد مناسب/ به بررسی شده‌ها	درصد مناسب/ به کل	غیر مرتبط	نامناسب	مناسب	درصد مناسب/ به بررسی شده‌ها	درصد مناسب/ به کل	غیر مرتبط	نامناسب	مناسب
۱	برق	۲۲	۲۲	-	۱۴	۴	۲۸	۹	۷	۱۰	۵۹	۲	۱۱	۱	۱۴	۱۵
۲	بهداشت و کودکیاری	۴۳	۳۸	۱	۴	۳	۲۵	۲	۱	۱	۵۰	۱۳	۷	۱	۶۲	۶۵
۳	تربیت بدنی	۸۸	۶۰	۸	۲	۱۵	۳۹	۱۷	۳	۱۳	۸۱	۳	۱	۷	۲۷	۷۵
۴	حسابداری و بازرگانی	۸۳	۵۶	۶	۲	۱۰	۳۲	۷	۱۰	۸	۴۴	۷	۴	۸	۳۷	۶۴
۵	ریاضی فنی	-	-	-	-	-	-	۱	-	-	-	-	-	-	-	-
۶	عمران	-	-	۲	۹	-	۱۱	۵	۳	۱	۲۵	۲	۵	۲	۲۲	۲۹
۷	علوم و فنون دریایی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۸	علوم تربیتی	-	-	-	-	-	۷	۱۴	-	۱	۱۰۰	۱۳	-	۷	۶۵	۱۰۰
۹	فیزیک فنی	-	-	-	-	-	۳۳	۲	-	۱	۱۰۰	-	-	-	-	-
۱۰	کامپیوتر	۵۷	۴۵	۱۵	۲۴	۳۲	۲۷	۵۴	۵۴	۴۰	۴۳	۱۷	۳۴	۲۳	۲۳	۳۳
۱۱	کشاورزی	۵۰	۳۶	۱۱	۱۴	۱۴	۴۹	۲۲	۲۶	۴۷	۶۴	۲۲	۵	۱۶	۵۱	۸۱
۱۲	مدیریت خانواده	۵۰	۴۱	۷	۱۷	۱۷	۱۷	۲۷	۱۶	۹	۳۶	۲۴	۸	۳	۶۹	۷۵
۱۳	مرجع	۱۰۰	۵۰	۱	-	۱	۵۵	۳	۲	۶	۷۵	۳	۷	-	۳۰	۳۰
۱۴	مکاترونیک	-	-	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
۱۵	مکانیک	۱۸	۱۷	۱	۹	۲	۳۹	۸	۹	۱۱	۵۵	۵	۹	۱۰	۲۱	۳۶
۱۶	مواد	۸۸	۷۰	۲	۱	۷	۵۷	۱	۲	۴	۶۷	۱	۲	۲	۲۰	۳۳
۱۷	هنر	۴۱	۳۷	۱۱	۵۴	۳۸	۴۲	۶۲	۳۴	۷۰	۶۷	۵۳	۲۱	۱۳	۶۱	۷۲
	جمع	۴۹	۴۰	۶۷	۱۵۰	۱۴۳	۲۳۴	۱۶۷	۲۲۲	۲۲۲	۵۷	۳۶	۱۶۵	۹۳	۴۴	۵۹

پی‌نوشت‌ها

- کتاب‌های کمک آموزشی، کتاب‌هایی هستند که با هدف ارتقای دانش و مهارت‌های دانش آموزان و معلمان و فراتر از اهداف برنامه درسی مصوب برای دانش آموزان و معلمان طراحی و تألیف می‌شوند. این کتاب‌ها کم و بیش با برنامه درسی مرتبط‌اند، اما وابسته به آن نیستند. کتاب‌های دانش‌افزایی، پرورش مهارت‌های علمی، حرفه‌ای و تفکر، مهارت‌های زندگی و کتاب‌های مرجع از این قبیل‌اند.
- کتاب‌های کمک درسی، کتاب‌هایی هستند که الزاماً وابسته به برنامه‌های درسی هستند. این نوع از کتاب‌ها در جهت تعمیق، تکمیل، تسهیل و تقویت یادگیری و فراهم کردن آموزش جبرانی و مرتبط با اهداف برنامه درسی تألیف می‌شوند و شامل کتاب‌های کار، تمرین، فعالیت‌های یادگیری، سنجش و ارزشیابی هستند.
- کتاب‌های درسی، کتاب‌هایی هستند که براساس برنامه درسی خاص و با هدف معینی از سوی مراجع ذیصلاح در وزارت آموزش و پرورش به تصویب رسیده‌اند. این کتاب‌ها در چارچوب زمان معین آموزش و متناسب

با پایه، رشته و شرایط ذهنی و سنی هنرجویان تألیف می‌شوند.

۴. یکی از اقدامات دفتر تکنولوژی آموزشی و کمک آموزشی تولید و انتشار سندهایی، تحت عنوان «ویژگی‌های کتاب‌های آموزشی» است. تاکنون بیش از سی سند در دوره‌ها و درس‌های مختلف انتشار یافته‌اند.

۵. کتاب‌های دانش‌افزایی، به آن دسته از کتاب‌های آموزشی اطلاق می‌شود که اطلاعات نظری و عملی را فراتر از کتاب و برنامه درسی ارائه می‌کنند. این نوع کتاب‌ها حاوی مجموعه‌ای مدون از دانش نظری و عملی در حوزه برنامه درسی جامع و در رشته‌های گوناگون است، که برای تأمین اطلاعات مورد نیاز هنرجویان و هنرآموزان تألیف یا ترجمه می‌شوند.

۶. این طرح در سال ۱۳۷۸ براساس نیاز واقعی دانش آموزان و معلمان به کتاب‌های آموزشی مناسب و سامان بخشیدن به بازار آشفته نشر به وجود آمد و در شهریور ۱۳۸۹، دامنه این طرح با تصویب آیین‌نامه سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی (مواد و رسانه‌ها) توسط شورای عالی آموزش و پرورش، به همه منابع و رسانه‌های آموزشی و تربیتی گسترش داده شد.

مدیران و دیگر علاقه‌مندان در مجموعه‌ای منسجم و در عین حال ساده در شش فصل توضیح دهند. تعریف کارآفرینی و انواع آن و همچنین ویژگی‌های فرد کارآفرین، تأثیرات اقتصادی و صنعتی کارآفرینان، فرایند کارآفرینی و... اهم موضوعات فصل اول هستند. در فصل دوم به خلاقیت و نوآوری، تکنیک‌ها و فنون، و انواع نوآوری اشاره شده است. مدیریت کسب و کارهای کوچک، فرهنگ کسب و کار، مدیریت اخلاق در کسب و کار و طرح تجاری کسب و کار عنوان‌های فصل‌های سوم تا ششم هستند.



## کارآفرینی

نام کتاب: کار آفرینی

مؤلف: ایرج بابایی، بهزاد رستم‌نژاد، محمود بهرامی نیکخواه

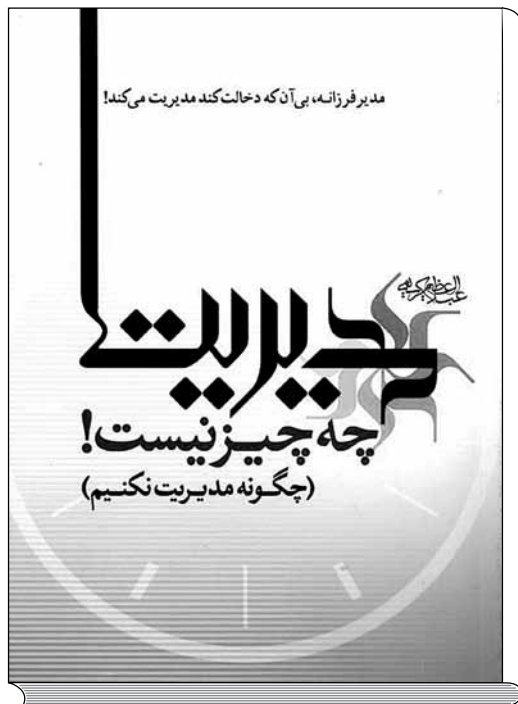
سال انتشار: ۱۳۹۰

ناشر: کتاب آوا

محل نشر: تهران

تعداد صفحه: ۱۵۹

کارآفرینی سازمان‌دهی تولید و اعمال شیوه‌های نوین و سودآور و مقابله با خطرات احتمالی در فعالیتهای اقتصادی است. کارآفرینی تلاشی است برای ایجاد ارزش از طریق شناخت فرصت‌های شغلی، مدیریت، ریسک مناسب و استفاده از مهارت‌های مدیریت. در واقع ارتباطی است به‌منظور بسیج منابع انسانی - مالی برای به‌ثمر رسیدن یک پروژه. درباره آنچه تاکنون در زمینه کارآفرینی ارائه شده است؛ کتاب کارآفرینی پژوهشی نو محسوب می‌شود. نویسندگان کتاب کوشیده‌اند آخرین آرا و نظراتی را که هم‌اکنون در عرصه نوآوری و کارآفرینی در حال بررسی و اجرا هستند، برای دانش‌آموزان، هنرجویان، معلمان،



## مدیریت چه چیز نیست؟

نام کتاب: مدیریت چه چیز نیست؟

مؤلف: عبدالعظیم کریمی

سال انتشار: ۱۳۹۰

ناشر: عابد

محل نشر: تهران

تعداد صفحه: ۱۹۲

مدیریت امروز باید به شناخت ساختارهای در حال تکوین جامعه از لحاظ روانی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی از یک سو، و





وزارت آموزش و پرورش  
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی  
دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی

## با مجله‌های رشد آشنا شوید

مجله‌های رشد توسط دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، وابسته به وزارت آموزش و پرورش تهیه و منتشر می‌شوند.

### مجله‌های دانش‌آموزی

(به صورت ماهانه و هشت شماره در هر سال تحصیلی منتشر می‌شود):

- رشد **کودک** (برای دانش‌آموزان آمادگی و پایه اول دوره آموزش ابتدایی)
- رشد **نواآموز** (برای دانش‌آموزان پایه‌های دوم و سوم دوره آموزش ابتدایی)
- رشد **دانش‌آموز** (برای دانش‌آموزان پایه‌های چهارم، پنجم و ششم دوره آموزش ابتدایی)
- رشد **نوجوان** (برای دانش‌آموزان دوره آموزش متوسطه اول)
- رشد **باز** (برای دانش‌آموزان دوره آموزش متوسطه دوم)

### مجله‌های بزرگسال عمومی

(به صورت ماهانه و هشت شماره در هر سال تحصیلی منتشر می‌شود):

- رشد آموزش ابتدایی ♦ رشد آموزش متوسطه
- رشد تکنولوژی آموزشی ♦ رشد مدرسه فردا ♦ رشد مدیریت مدرسه ♦ رشد معلم

### مجله‌های بزرگسال و دانش‌آموزی تخصصی

(به صورت فصل‌نامه و چهار شماره در هر سال تحصیلی منتشر می‌شود):

- رشد برهان آموزش متوسطه اول (مجله ریاضی برای دانش‌آموزان دوره متوسطه اول) ♦
- رشد برهان آموزش متوسطه دوم (مجله ریاضی برای دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم) ♦
- رشد آموزش قرآن ♦ رشد آموزش معارف اسلامی ♦ رشد آموزش زبان و ادب فارسی ♦ رشد آموزش هنر ♦ رشد آموزش مشاور مدرسه ♦ رشد آموزش تربیت بدنی ♦ رشد آموزش علوم اجتماعی ♦ رشد آموزش تاریخ ♦ رشد آموزش جغرافیا ♦ رشد آموزش زبان ♦ رشد آموزش ریاضی ♦
- رشد آموزش فیزیک ♦ رشد آموزش شیمی ♦ رشد آموزش زیست‌شناسی ♦ رشد آموزش زمین‌شناسی ♦ رشد آموزش فنی و حرفه‌ای و کار و دانش ♦ رشد آموزش پیش‌دبستانی

مجله‌های رشد عمومی و تخصصی برای معلمان، مدیران، مربیان، مشاوران و کارکنان اجرایی مدارس، دانش‌جویان مراکز تربیت معلم و رشته‌های دبیری دانشگاه‌ها و کارشناسان تعلیم و تربیت تهیه و منتشر می‌شوند.

- نشانی: تهران، خیابان ایرانشهر شمالی، ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش، پلاک ۲۶۶، دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی.
- تلفن و نمابر: ۰۲۱ - ۸۸۳۰۱۴۷۸

ساختارهای تکوینی جامعه جهانی از سوی دیگر معطوف باشد. پس از آن باید بتواند به سازوکارهای علمی، منطقی و واقع بینانه در چگونگی هدایت این جریان‌ها به نفع اهداف و مقاصد پی ببرد که با توجه به آرمان‌ها و ارزش‌های ملی و بومی تنظیم شده‌اند. در دو فصل این اثر تلاش شده است که نخست «جنبه سلبی و پرهیزی» دانش مدیریت با نگاهی آسیب‌شناسانه از نظر آنچه در میدان رفتار رخ می‌نماید و آنچه در مفروضه‌های ذهنی مدیران نقش بسته است، به چالشی تنش‌زا برای خانه‌تکانی ذهن‌ها کشانده شود. سپس با اندیشه و ذهنیتی عاری از دانسته‌های شرطی شده و آزاد و رها از روش‌های دیکته شده، ناهمانندی‌های مدیریت صنعتی و تجویزی در مقابل مدیریت انسانی و پرهیزی، اما فعال و خلاق مقایسه شوند، تا از این طریق نوین، امکان «توانمندسازی و ظرفیت‌گستری» انسان‌ها به قصد تحقق خودگردانی، خودنظم‌جویی، خودرهبری و خودیابی، بدون اتکا به کنترل و نظارت بیرونی، میسر شود. عنوان‌های دو فصل کتاب از این قرارند: ۱. مدیریت چه چیز نیست؟ ۲. مدیریت چه چیز هست؟

# سخنی با مخاطبان

رعایت اجزا و عناصر ساختاری مقالات علمی، حرفه‌ای و پژوهشی شرايطی دارد که یک پژوهشگر و نویسنده آگاه آن‌ها را به کار می‌بندد. به عبارت دیگر موفقیت مؤلف در ارائه مقاله به بهره‌مندی او از این قواعد و تسلط بر مبنای نگارش و آگاهی از اصول مقاله‌نویسی و مهارت در امر نوشتن وابسته است.

مجله رشد آموزش فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش، نشریه‌ای آموزشی، تحلیلی و اطلاع‌رسانی در زمینه آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای است که با توجه به اهداف آن، به صورت فصل‌نامه منتشر می‌شود. بر این اساس از پژوهشگران، متخصصان تعلیم و تربیت، به‌ویژه هنرآموزان، دبیران و مدرسان دعوت می‌شود تا با توجه به موارد ذیل:

۱. اصالت موضوع/۲. عنوان/۳. چکیده/۴. کلیدواژه/۵. مقدمه/۶. بیان مسئله/۷. تبیین هدف/۸. پرسش/۹. پیشینه پژوهش/۱۰. معرفی پروژه تحقیقاتی/۱۱. تشریح روش‌شناسی مورد استفاده و تبیین رویکرد مقاله/۱۲. ابزار گردآوری و تحلیل داده‌ها/۱۳. توصیف ویژگی‌های جامعه پژوهش/۱۴. تبیین محدوده و محدودیت‌های پژوهش/۱۵. ارائه یافته‌های توصیفی و تحلیلی/۱۶. بحث و نتیجه‌گیری/۱۷. پیشنهاد/۱۸. منابع مورد استفاده

حاصل پژوهش‌ها و مطالعات خود را در زمینه‌های زیر، جهت درج در مجله ارسال فرمایند.

- \* مبانی نظری آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش
- \* آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای در سایر کشورها (تجارب)
- \* روش‌های آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش
- \* کارآفرینی، خوداشتغالی، ارزش‌آفرینی (تجارب)

رویکردها و دیدگاه‌ها در برنامه‌ریزی درسی آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای \* برنامه‌ریزی درسی منطقه‌ای \* پروژه‌محوری در آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای \* معرفی مؤسسات آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش در ایران و سایر کشورها، معرفی پدیده‌های نو در حوزه آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش و معرفی کتاب‌ها و مجلات جدید در حوزه آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای. \* مقالات ارسالی مرتبط با موضوع مجله باشد و تاکنون در مجلات دیگری درج نشده باشد. \* مطالب باید تایپ شده باشد. \* شکل قرار گرفتن جدول‌ها نمودارها و تصاویر باید در مقاله مشخص باشد. \* نثر مقاله باید روان و از نظر دستور زبان فارسی درست باشد و در انتخاب واژه‌های علمی و فنی دقت لازم مبذول شود. \* مقاله‌های ترجمه‌شده باید با متن اصلی هم‌خوانی داشته باشد و متن اصلی نیز ضمیمه مقاله ارسال شود. \* در متن‌های ارسالی باید تا حد امکان از معادل‌های فارسی واژه‌ها و اصطلاحات استفاده شود. \* پی‌نوشت‌ها و منابع باید کامل و شامل نام نویسنده، سال انتشار، نام اثر، نام مترجم، محل نشر، ناشر و شماره صفحه مورد استفاده باشد. \* مجله در رد، قبول، ویرایش و تلخیص مقالات رسیده مختار است. \* آراء و نظرهای ارائه‌شده در مقالات، گزارش‌ها و مصاحبه‌ها لزوماً بیانگر دیدگاه‌های دفتر انتشارات کمک‌آموزشی نیست و مسئولیت پاسخ‌گویی به پرسش‌های خوانندگان با خود نویسنده یا مترجم است.

نشانی ارسال مقالات: تهران صندوق پستی ۶۵۸۵-۱۵۸۷۵  
پیام‌نگار: faniherfeievakarodanesh@roshdmag.ir



## برگ اشتراک مجله‌های رشد

### نحوه اشتراک:

شما می‌توانید پس از واریز مبلغ اشتراک به شماره حساب ۳۹۶۶۲۰۰۰ بانک تجارت، شعبه سه‌راه آزمایش کد ۳۹۵، در وجه شرکت افست از دو روش زیر، مشترک مجله شوید:

۱. مراجعه به وبگاه مجلات رشد؛ نشانی: www.roshdmag.ir و تکمیل برگه اشتراک به همراه ثبت مشخصات فیش واریزی.
۲. ارسال اصل فیش بانکی به همراه برگ تکمیل شده اشتراک با پست سفارشی (کپی فیش را نزد خود نگه‌دارید).

### نام مجله‌های درخواستی:

.....

### نام و نام خانوادگی:

.....

### تاریخ تولد:

.....

### میزان تحصیلات:

.....

### تلفن:

.....

### نشانی کامل پستی:

استان: ..... شهرستان: ..... خیابان: .....

شماره فیش: ..... مبلغ پرداختی: .....

پلاک: ..... شماره پستی: .....

\* در صورتی که قبلاً مشترک مجله بوده‌اید، شماره اشتراک خود را ذکر کنید:

امضا: .....

- \* نشانی: تهران، صندوق پستی امور مشترکین: ۱۶۵۹۵/۱۱۱
- \* وبگاه مجلات رشد: www.roshdmag.ir
- \* اشتراک مجله: ۰۲۱-۷۷۳۳۶۶۵۶ / ۷۷۳۳۵۱۱۰ / ۷۷۳۳۹۷۱۳-۱۴

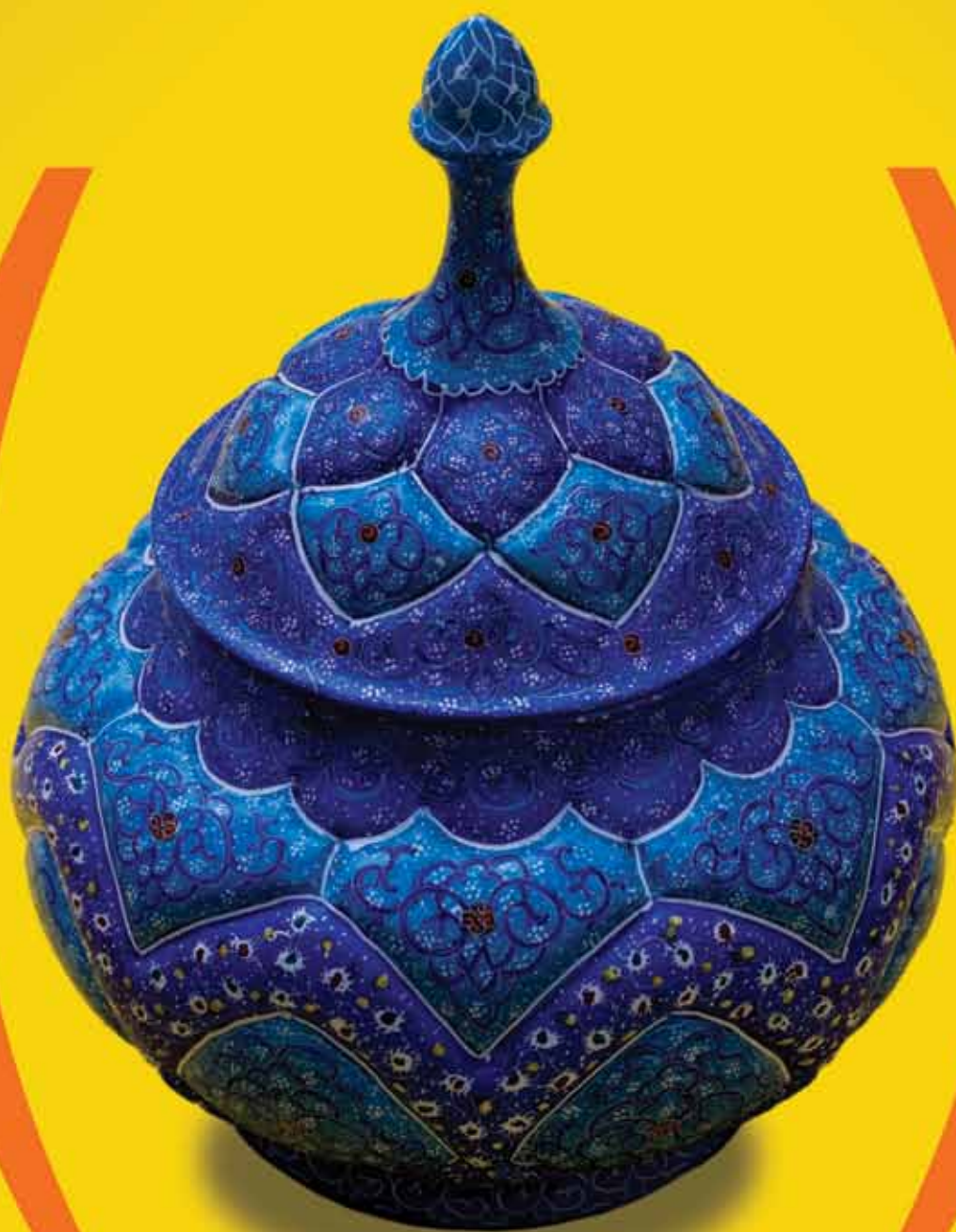
\* هزینه اشتراک یک‌ساله مجلات عمومی (هشت شماره): ۳۰۰/۰۰۰ ریال

\* هزینه اشتراک یک‌ساله مجلات تخصصی (چهار شماره): ۲۰۰/۰۰۰ ریال



## سبزی کاری در خانه، ضمامن سلامت خانواده

صفحة ۲۵ را بخوانید



صنایع دستی نیاز به حمایت دارند

۲۰ خرداد، روز جهانی صنایع دستی